

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

İBN BATUTA SEYAHATNAMESİ: SOSYOLOJİK BİR ÇÖZÜMLEME

Betül OK
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Köksal ALVER

KONYA- 2016

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin

Adı Soyadı Betül OK

Numarası 134205001016

Ana Bilim / Bilim Dalı SOSYOLOJİ

Programı Tezli Yüksek Lisans Doktora

Tez Danışmanı Prof. Dr. Köksal ALVER

Tezin Adı İBN BATUTA SEYAHATNAMESİ: SOSYOLOJİK BİR ÇÖZÜMLEME

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan İBN BATUTA SEYAHATNAMESİ: SOSYOLOJİK BİR ÇÖZÜMLEME başlıklı bu çalışma 30./06 /2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

İmza

Prof. Dr. Köksal Alver

(Danışman)

Doç. Dr. Abdullah Harmancı

Yrd. Doç. Dr. M. Ali Aydemir

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
Bilimsel Etik Sayfası

Adı Soyadı Betül OK

Numarası 134205001016

Ana Bilim / Bilim Dalı SOSYOLOJİ

Programı Tezli Yüksek Lisans Doktora

Öğrencinin

Tezin Adı İBN BATUTA SEYAHATNAMESİ: SOSYOLOJİK BİR ÇÖZÜMLEME

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

ÖN SÖZ

İbn Batuta Seyahatnamesi: Sosyolojik bir inceleme adlı çalışmanın asıl amacı, seyahatnamelerin sosyolojik bir veri olarak okunabilirliğini göstermektir. Seyahatnameler ve seyahat metinleri toplumsal yapıyı, kültürel dokuyu ve insanı anlamlı kılan, dünyayı ifade etme biçimlerimize yardımcı olan kaynaklardır. Tarihsel belge niteliği taşırlar ve insanlığın varoluşuyla yaşattırlar. Çalışmanın birinci bölümünde seyahatname üzerine bir değerlendirme gerçekleştirilmiştir. Seyahat, seyyah ve seyahatname alt başlıkları ile daha özelinde seyahatin temel kavramları, seyyaha ait kavramlar ve seyahatnamelerin sosyolojik önemi anlatılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise *İbn Batuta Seyahatnamesi* temel alınarak, çeşitli yönlerden inceleme yapılmıştır. Öncelikli olarak eserin ana basamaklarından olan; üslubu, tarihi önemi, Türk tarihi ve Türk dili açısından önemi, bilimler için önemi araştırılmıştır. İbn Batuta'nın yaşamış olduğu 14. yüzyıl İslam toprakları analiz edilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda Türk-Moğol asrının altın çağını yaşadığı bu dönemde seyahatnamenin Türk medeniyetine olan katkıları da ele alınmıştır. Anadolu, *İbn Batuta Seyahatnamesinde* oldukça önemli bir yere sahiptir. İbn Batuta, adımladığı coğrafyalar boyunca ahilik teşkilatından, yemek kültürüne, kadının sosyal ve siyasal hayattaki yerinden, ziyaretgâhlara ve çeşitlerine, merasimlere ve aktörlere, acayip olaylara, mezheplere ve halklara rastlamıştır. Karşılaştığı bu sosyal gerçeklik dünyalarına dikkatli bir göz ile bakarak bizlere sosyolojik bir perspektif sağlamıştır.

İnsan, dünyaya geldiğinden beri bir süreç dahilinde hayatına devam eder. Yaşanmışlık dediğimiz bu süreç, içerisinde türlü hikâyeler barındırır. Yol, düzlükler ve yokuşlarla doludur. Gaye, hakikate ulaşmada emek harcamaktır. Bu yol, bizleri insanlara, insanları bizlere aracı kılar. Bizim de çıktığımız bu yol üzere, hakkını ödemeyeceğimiz yol arkadaşlıkları oldu. Öncelikle muhabbeti ve hoşgörüsü ile bana her daim yol gösteren, örnek olan, hayata nasıl bakmam gerektiğini öğreten değerli hocam Prof. Dr. Köksal ALVER'e minnet ve teşekkür borçluyum. Tez süreci boyunca fikir alışverişinden ve manevi desteğinden dolayı Doç. Dr. Abdullah HARMANCI'ya şükran borçluyum. Tez çalışmam aşamasında temel kaynak temini ve iyi dilekleri için Doç. Dr. Ali BÜYÜKASLAN'a çok teşekkür ediyorum.

Bu sürece kadar her zaman bilgi hazineme ve hayatıma kattıkları değerden dolayı bölüm hocalarım Prof. Dr. Mustafa AYDIN'a, Yrd. Doç. Dr. M. Ali AYDEMİR'e, Yrd. Doç. İslam CAN'a, değerli hocam Doç. Dr. Mahmut Hakkı AKIN'a, ayrıca desteklerinden dolayı dostlarıma teşekkür ediyorum.

Yolun başlangıcından, bitişine kadar tüm hayatım boyunca maddi-manevi desteğini, şefkatini hiçbir zaman benden esirgemeyip yanımda olan anne, babam ve kardeşlerimin hakkı daim saklıdır.

Ayrıca Türkiye Milli Kültür Vakfı'na desteklerinden dolayı teşekkür ediyorum.

Mayıs 2016
Betül OK

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı Betül OK

Numarası 134205001016

Ana Bilim / Bilim Dalı SOSYOLOJİ

Programı Tezli Yüksek Lisans Doktora

Tez Danışmanı Prof. Dr. Köksal ALVER

Tezin Adı İBN BATUTA SEYAHATNAMESİ: SOSYOLOJİK BİR ÇÖZÜMLEME

ÖZET

Bu çalışmada, seyahatnamenin içerdiği aktörler ve değişkenler ile sosyolojik çözümlmeye nasıl kaynak oluşturduğu tartışılmıştır. Seyahat anlatısı bizlere seyahat eden ana aktör seyyahın, başka yerlerde karşılaştığı durumlar ile seyahatin toplumsal yönlerini gösterir. Temel olarak seyahatnamenin, sosyoloji tarafından incelenebilirliği, çözümlmelere kaynak teşkil edişi ve eser incelemesi örneği olarak ele alabileceğimiz bu çalışma, *İbn Batuta Seyahatnamesi* üzerinden yapılmıştır. İsmi ile ilgili “Tı” harfinden doğan bir anlaşmazlık bulunmaktadır. İbn Battuta denilmesinin sebebinin annesi olduğu söylenmektedir. Annesi Fatıma’ya da Fattıma denilmektedir. Biz incelememiz boyunca kendisinden İbn Batuta olarak bahsedeceğiz. Çalışma, sınırlı literatür ve kaynaklara atıfla teorik kısımda seyahat, seyyah ve seyahatname üzerine yoğunlaşmıştır.

Çalışmada *İbn Batuta Seyahatnamesi* temel alınarak, sosyolojik açıdan zengin bilgiler içeren bir harita çizilmiştir. Seyahatnamede İbn Batuta’nın ve eserinin İslam ve Türk Medeniyetine sağladığı katkılar incelenmiş, seyyahın gezdiği ülkeler, karşılaştığı aktörler ve merasimler, olaylar, sosyal gerçeklik dünyaları ve keşifler tespit edilmiştir. Genel olarak 13. ve 14. yüzyıl İslam dünyasına dair bilgiler içeren bu seyahatname sosyolojik çözümlmede önemli kaynaklardan biridir.

Anahtar sözcükler: Seyahat, Seyyah, Seyahatname, İbn Batuta, Sosyolojik Çözümleme.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı Betül OK

Numarası 134205001016

Ana Bilim / Bilim Dalı SOSYOLOJİ

Programı Tezli Yüksek Lisans Doktora

Tez Danışmanı Prof. Dr. Köksal ALVER

Tezin İngilizce Adı The Travel of Ibn Batuta: A Sociological Analysis

ABSTRACT

This study aims to unfold the actors and variables of travelogue based on the sociological analysis. Travelogue which is produced by the actor who conducts pilgrim will tremendously show us social aspects of the travel experienced along with the particular situations elsewhere. In this regard, *The Travel of Ibn Batuta* is a basic example which is absolutely able to be investigated in sociological perspective, that becomes an object of the study as well. However the name of “t” at the middle letter of Ibn Bat(t)uta’s name could be found as a problem, that’s why his mother called him Ibn Battuta, as she did it to Fatima as Fattima. This research will use and refer to Ibn Battuta instead of Batuta. In addition due to the limited sources and literatures relating to the subject, this study will focus on the traveler and travelogue.

Through the approach of sociological perspective this study will draw rich information based of *The Travel of Ibn Battuta* and identify the general aspects of it and the contributions toward the Islamic and Turkish civilizations, the countries which had been visited, actors and ceremonies, events, and the social realities which been faced during his journey. Overall this travelogue has been cited as one of the most important resources during 13th and 14th centuries which have enriched the sociological analysis and information on the Islamic world.

Keywords: Travel, Traveler, Travelogue, İbn Batuta, Sociological Analysis

İÇİNDEKİLER

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu	ii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
SEYAHATNAME ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	3
1.1. SEYAHAT	3
1.1.1.Seyahatin Temel Kavramları	6
1.1.2.Tarihi Bağlamda Seyahatin Önemi.....	9
1.1.3.Seyahatin Toplumsal Düşünce İçerisindeki Yeri	12
1.2.SEYYAH.....	16
1.2.1.Seyyahın Niyeti/ Planı	18
1.2.2.Seyyahın Bilinci	20
1.2.3.Seyyahın Nitelikleri.....	22
1.2.4.Seyyahın Yürüyüşü.....	23
1.2.5.Seyyahın Dili ve Haber Olgusunun Aktarımı.....	26
1.2.6.Seyyah- Turist- Flaneur Ayrımı	29
1.3.SEYAHATNAMELER.....	32
1.3.1. Seyahatnamelerin Sosyolojik Önemi.....	33
İKİNCİ BÖLÜM	35
İBN BATUTA VE SEYAHATNAMESİ	35
2.1. İBN BATUTA’NIN HAYATI	35
2.1.1. Seyyaha Dair.....	35
a)İbn Batuta’dan Bahsedilen Tarihî Kaynaklar.....	37
b)Başlıca Hevesi: İnsanları, İnançları ve Gelenekleri Tanımak	38
2.1.2.İbn Batuta’nın Seyahatnamesine Dair	38
2.2.İBN BATUTA SEYAHATNAMESİNİN ÖNEMİ.....	43
2.2.1.Üslubu.....	43
2.2.2.Tarihi Önemi.....	43
2.2.3. Türk Tarihi Açısından Önemi.....	44

2.2.4. Türk Dili Açısından Önemi	47
2.2.5. Bilimler İçin Önemi.....	48
2.3. İBN BATUTA’NIN İSLAM MEDENİYETİNE KATKILARI	50
2.4. İBN BATUTA’NIN TÜRK MEDENİYETİNE KATKILARI.....	52
2.4.1. Kültür Atlası	52
2.4.1.1. Anadolu’da Ahiler/ Ahilik Teşkilatı	52
2.4.1.2. Yemek Kültürü.....	56
2.4.1.3. Kadının Sosyal ve Siyasal Hayattaki Yeri	60
2.5. İBN BATUTA’NIN ADIMLARI	65
2.5.1. Şehirler.....	65
2.5.2. Mekânlar ve Mimari Yapılar	67
2.5.2.1. Ziyaretgâhlar	68
2.5.2.1.1. Tekke ve Zaviye	68
2.5.2.1.2. Türbe	71
2.5.2.1.3. Camii	72
2.6. MERASİMLER VE AKTÖRLER	74
2.6.1. Merasimler.....	74
2.6.1.1. Bayram-Evlilik-Düğün Merasimleri	75
2.6.1.2. Cenaze Merasimleri	77
2.6.1.3. Devlet-Selamlama Merasimleri	81
2.6.2. Aktörler.....	84
2.6.2.1. Şeyhler ve Dervişler.....	84
2.6.2.2. Hükümdarlar	86
2.6.2.3. Cûki Büyücüler	87
2.7. OLAYLAR, SOSYAL GERÇEKLİK DÜNYALARI VE KEŞİFLER.....	88
2.7.1. Acaib Olaylar.....	89
2.7.2. Mezhepler ve Halklar	90
2.7.3. Keşifler	94
SONUÇ	96
EKLER:	98
KAYNAKLAR	100
Özgeçmiş	111

GİRİŞ

Seyahatnameler, sosyolojik incelemeler açısından tarihsel belge niteliği taşırlar. Seyahatnameler sadece şekil, yazılış biçimi ya da içerik açısından değil, kendine özgü retoriğe sahip olmaları açısından da özgün sayılabilecek metinler arasında yer alırlar. Seyyah ise seyahatname yazımının esas aktörü olarak kilit role sahiptir. Gördüğü, gezdiği, tanımladığı ve keşfettiği yerleri bize seyahatname vasıtasıyla aktarır. Amacı, tanıklık ettiği yerleri, olay ve olguları, kısacası coğrafyayı ve insanı anlatmaktır. Onun eserini yazmadaki ustalığı ve hatta görece tarafsız sayılabilecek nesnellikle ortaya koyduğu metni, kaynakları kıyaslamada ve geçmiş devirlere yönelik akıl yürütmelerimizde önemli birer veri kaynağına dönüşür.

Seyyahın seyahat amacı, eğitimi, ekonomik durumu, dönemin siyasi şartları seyahatin sınırlarını çizmektedir. Genellikle seyahatname araştırmalarında başlıca eser olarak on ciltlik *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* kabul görmektedir. Evliya Çelebi kadar bilinmese de, ele alacağımız seyahatnamenin yazarı olan İbn Batuta, belirli açılardan döneminin seyyahlarından ayrılmaktadır. İbn Batuta, 14. yüzyılın dikkat çeken önemli Müslüman seyyahlarından birisidir. Dönemin siyasi arenasını, ekonomik özellikleri, kurumları, sosyolojik dinamikleri ve gündelik hayatı hakkında bilgi veren seyahatnameler araştırmacılar için besleyici kaynak niteliğindedir. Yabancı seyyahlar için de geçerli olan bu konu, seyahatnameleri daha çok önemli kılmaktadır. Yabancı seyyahlar, seyahatnamelerdeki gözlem verilerini kendi niyetleri doğrultusunda aktarsalar da, ortaya koydukları metinler sonuçta bizleri aydınlatıcı niteliklerle donanmışlardır.

Seyahatname çözümlemesinde ele alınan ve önemli olan ilk konu yola çıkmak/çıkabilmektir. Her şeyin niyetle başladığı gerçeğinden hareketle, yola çıkmak da niyet ile başlar. Yolculukların yegâne çıkış noktası niyettir. Seyyah yahut gezgin niyet eder ve buna göre kendisine bir *gönül haritası* çizer. Çekeceği çileleri, göreceklerini ve hesaplayıp/hesaplayamadıklarını yaşamak üzere yola koyulur. Kimi zaman yolda kalır, yolda durur, duraksar. Karşılaştığı insanların hayatında bir yer edinir. Mekânsız olmasına rağmen kalıcılığı olan işler yapar. Dinamik bir toplumsal hafıza oluşturur. Yolda, izde, kervansarayda, medresede, külliyyede kaldığında da aslında bir gitme halindedir. Gitme fiili her zaman bize *hareket* (eylem)i işaret etse de, durağan olan nesnelere de aslında gider vaziyettedirler. Kâinat sürekli bir değişim, dönüşüm ve hareket halinde birbirinin ardılı olan süreçlerden meydana gelmektedir. Bu minvalde her insan biraz göçmen, biraz gezgindir.

Fakat gezme eylemini gerçekleştiren turist, aylak (flaneur) ve seyyah arasında elbette ki fark vardır.

Bilimsel manada amaç, gündelik hayatta ve İslami terminolojide niyet, seyahatin fitilini ateşlemektedir. Niyet ve arzu etmek yolculuğun ana prensibidir. Hesapta olan ve olmayan ile karşılaşma vakti yalnızca niyetin eyleme dökülmesiyle gerçekleşir. Hayat, hesaplanamaz bir gerçekliktir ve buna uygun süreçleri içerisinde barındırır.

Seyahatnamenin genel özelliklerinden birisi devre tanıklık etmesidir. İnsan tarafından ele alınan metin olması dolayısıyla bütün bir objektiflik barındırmamakta, bu nedenle de değerlendirilirken ihtiyatlı davranılması gerekmektedir. Seyahat, insanlıkla yaşıttır. İlk insan Hz. Âdem'in Serendip (Seylan/ Srilanka)-Mekke arasındaki yolculuğu için insanoğlunun ilk seyahatidir diyebiliriz. Geçmiş çağlardan günümüze kadar birçok seyyah ortaya çıkmıştır. Bu seyyahlar; hac, merak, bilgi edinme, görevlendirilme, kendi ideolojilerini yayma, diğer ülkeleri analiz etme gibi nedenlerle yolculuğa çıkmışlardır. Seyahatnameler her devirde ve her toplulukta vücut bulmuştur. Tarihi olayların bir süreç olduğunu düşündüğümüzde modern dönemlerin geçmişle kıyası açısından yararlı metinlerdir. İnsan; merak, araştırma, görme, gezme, bilgi edinme, ziyaret duyguları sayesinde şehirlere açılmış, şehirlere ait anı ve gözlemlerini yazıya geçirmiştir. Bu sayede ister öznel ister nesnel olarak değerlendirilsin tarihe tanıklık eden metinler ortaya koymuştur.

İbn Batuta Seyahatnamesi diğer seyahatnamelerle karşılaştırıldığında daha büyük bir coğrafyayı kapsamaktadır. İbn Batuta 23 yaşında çıktığı çeyrek asırlık seyahati boyunca 73 bin mil gezmiştir. Bu onun dünyaca bilinen ünlü Marco Polo'yu bile geçtiğinin göstergesidir. Seyyahların birçok amaç üzere seyahate niyet ettiğini söylemiştik. İbn Batuta hac niyetiyle çıktığı seyahatinde “bir geçtiği yerden bir daha geçmemeyi” destur edinerek bizlere kültür ve insanın etkileşimini en iyi anlatan seyyahlardan birisidir. Literatürde hakkında pek fazla araştırma yapılmayan İbn Batuta'nın seyahat mantığını, yolculuk bilincini, insanlar ile olan ilişkilerini, dönemin sosyolojik yapısını, kültürel havzalarını seyahatname üzerinden çözümlenmeye çalışacağız. Çözümleme aşamasında yararlanacağımız kaynak 2015 yılında YKY tarafından basılan A. Sait Aykut'un çevirisini yaptığı *İbn Battûta Seyahatnamesi*'dir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYAHATNAME ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

1.1. SEYAHAT

Seyahatin sosyolojik çözümlemesinin yapılabilmesi için kavramın açıklanmaya ihtiyacı vardır. Bireyin ve yolculuğun kesiştiği noktada seyahat bizim için önemli ve çeşitli hale gelmektedir. Bilen, gören öznenin bilinçli serüveni seyahat/seyahatnamenin özünü oluşturur. Yüzyıllardır üzerine konuşulan bir kavram olarak seyahat, farklı kişiler tarafından aynı çerçeve içerisinde ele alınmıştır. Genel bir tanım verecek olursak seyahat: gezi (turizm, merak edilen yerleri görmek), ticaret (para kazanmak) ve ziyaret (hac gibi, mübarek kişilerin ve peygamberlerin türbelerini ziyaret etmek gibi dini yükümlülükleri yerine getirmek) (Dankoff, 2010: 42) olarak tanımlanmaktadır. Bu gibi çeşitli sebepler seyahatin çekirdeğini oluşturmaktadır. “Seyahat, amacı kendisi olan özel bir yolculuk biçimidir.” (Alver, 2011: 74). Aynı zamanda mekân ile ilintilidir. Bir mekânı mesken edinebilmenin en iyi yolu, orada bulunmanın bize hiçbir zorunluluk hissi yaşatmamasından geçmektedir (Botton, 2002: 27). Belirli bir biçime sahip olan seyahat, kendine has ritüelleri içerisinde barındırmakta, özel bir yolculuk olarak adlandırılmaktadır. Seyahatte eylem ve amaç bulunmaktadır. Kelime anlamıyla: yolculuk, değişik ve uzak memleketlere gitmek olarak belirtilen seyahat, Arap edebiyatında daha çok “rıhle” ismiyle kullanılır. *İbn Batuta Seyahatnamesi* çoğu yerde “Rihle” olarak geçmekte, rihle “bir yerden bir yere göç etmek” manasındaki rahl (veya aynı isimdeki irtihâl) masdarından isim olup “göç” anlamına gelmektedir. Eski Arap şiirinde, Kur’ân’da ve hadislerde rihle “göç, yolculuk, gezi, seyahat” anlamlarında kullanılmıştır. Sözlükte, “yola koyulmak; bir şeyin sırtına binmek” anlamlarındaki rahl kökünden türeyen “*rihle*” kelimesi, terim olarak “hadis öğrenmek (talebü’l-hadis) ve ravi hakkında bilgi edinmek için seyahate çıkma” manasında *er-Rihle fi Talebi’l- Hadis* şeklinde kullanılır. Bu yolculuğa çıkan kimseye “*râhil*”, bu maksatla yolculuk yapanlara *rahhâle*, *rihle*, *cevvâle*, *tavvâfü’l ekâlim* denir. *Rihle* muhaddislerle görüşmek, mevcut bilgileri derleme ve hadislerle ilgili bilgilere ulaşmak amacıyla yolculuk yapmayı da ifade eder (Hatiboğlu, 2008: 106). İbn Batuta’nın ünlü *Seyahatname*’sine, “rıhle” adı verilir aynı zamanda. Rihle, ilim ve irfan kaygısıyla yapılan mükâşefe yolculuğu da demektir ve bu tür birçok katmanlı yolculuk olgusu, esas itibarıyla yalnızca İslam medeniyetine özgü bir yolculuktur (Kaplan, 2010: 31). İbn Batuta Dar’ül İslam olarak adlandırılan kültür sınırları içinde yolculuk yapmıştır.

İnsanoğlu amaç üzere harekete geçen bir varlıktır. Seyahat zel bir amaç ve ilginin üzerine inşa edilir. Rastgele çıkılan yolculuk yoktur. Seyahat etme eyleminin gerçekleşmesi için hem bireysel hem de toplumsal şartların uygunluğu aranmaktadır. Burada değinilmesi gereken konulardan birisi de bilinç mevhumudur. Seyyah, bilinci sayesinde seyahatin özünü yakalayabilir. Çünkü seyahat; yaşanmışlık, tanıklık ve farkındalığa dayanır. Seyyah bunları belirli bir düzen içerisinde yazıya dökerek seyahatnamesini oluşturur.

Kuşeyri, iki türlü seyahat vardır der: “Bedenin seferi, bir diyardan diğerine intikaldir. Kalbin seferi ise bir sıfattan diğer sıfata yükselmektir. Nefsi ile sefer edenler çok, kalbi ile sefer edenler ise azdır. Semaya olan sefer kalp ve ruhla melekut lemine, Hak Teâlâ’ya olan seferdir. Seyr ve süluk budur. Salık, bu yolun yolcusudur; nefis menzillerinde mesafe alır, kendini geliştirir, kendini aşar, fena da bulur; nefis-beni yok olur, yerine kalp-beni gelir. Nefsanilik gider, ruhanilik gelir.” (Aktaran: Uludağ, 2005: 8). Kuşeyri seyahatin iki boyutunu açıklayarak meseleye varoluşsal bir sancı ile yaklaşmıştır. Kuşeyri’nin kalbin seferi ve bedenin seferi olarak sınıflandırdığı seyahat, birçok alimin dilinde değişik şekillerde teşekkül etmiştir. Bunlardan birisi de İmam şafii’dır. O, seyahat etme üzerine divanında şunları söylemiştir:

"Akıl sahipleri için bir yerde oturup kalmakta rahat yoktur. O halde odunu ocağını bırak da gurbete ık.

Yolculuk et, ayrıldığın bazı şeylere karşılık yeni ve güzel şeyler bulursun.

Yorul, çünkü hayatın tadı çekilen yorgunluktur.

Ben durgun suların bozulduğunu bilirim. Ama su akarsa temiz ve güzel olur.

Aslan bile inini terk ederse avlanır.

Ok yayından ayrılmadan hedefini bulabilir mi hiç?

Güneş hareketsiz dursaydı yörüngesinde, insanlar bıkardı ondan!

Yerinde, yatağında duran altın topraktan farksızdır.

d yerinde kalsaydı bir çeşit odun olarak kalırdı.

Yurdundan yuvandan ayrılırsan, işte o zaman muradına erer altın gibi aziz olursun.” (şafii, 1974: 26-27). İmam şafii seyahat etmek üzere dile getirdiği bu sözlerle insan hayatının asıl amacını anlatmış oluyor. Kinatın ve hadiselerin oluşumuna bağlı olarak durağanlığı reddediyor. İmam şafii yolculukta 5 fayda görür. Bunlar: “Kişi, ufunetini dağıtır/ stres atar. Maişet kazanır. İlmینی arttırır. Edeb ve görgü seviyesini yükseltir. Ahlaklı iyi kişilerle arkadaşlık yapma ve yeni dostlar kazanma imkânı elde etmiş olur.” (Mnavi, 2003: 107 Aktaran: Demircan)

Seyyahın can verdiği seyahat; içerisinde zorluklar, zenginlikler, riskler, derin incelikler, hesaplamalar, öngörüler barındırmaktadır. Konumuz bağlamında İbn Batuta'nın müslüman bir seyyah olmasının bize sağladığı farkındalıklardan yararlanarak, dini vecibeleri yerine getirmek üzere yola koyulmanın anlamını da sorgulayacağız. Geçmişten günümüze seyahat ile ilgili gündelik hayatımızda hem şifahi hem de kitabi manada söylenegelen sözler bulunmaktadır. Bir toplumun sosyal hafızasında belirli konulara ait deyişlerin, kalıpların bulunması demek, o konuya ait eylemin ve hayatiyetin hala mevcut olduğu anlamına gelmektedir. Dil, kendi içerisinde gizli bir mekânizma aracılığıyla insanların hayatına yapışmış olan kültürü beraberinde taşır. “Seyahat edin ki sıhhat bulasınız, tebdil-i mekânda ferahlık vardır, harekette bereket vardır.” sözleri bunun en güzel örnekleridir. Dilimizde yol almak, yol tepmek, yola çıkmak, yola düşmek, yola düzülme, yola gitmek, yola revan olmak, tur atmak, tura çıkmak, yolculuk, gezi, gezinti, seyr u sefer, gezgin, seyyah, turist, gezmen v.b. gibi (Akpınar, 1998: 10) pek çok kelime vardır. Bu varoluş seyahat olgusunun canlı bir organizma gibi hayatını sürdürdüğünün en güzel kanıtıdır.

Seyahat kavramı ele alınırken incelenmesi gereken başka bir etken de seyahat etme koşullarının neler olduğudur. Bu koşullar, dönemin sosyal hayatı, hukuku, teknolojisi çevresinde çeşitli yazar ve seyyahlar tarafından listelenmiştir. Örneğin yazar Edward Leidsigh, seyahat etmeden önce yapılması gerekenleri 7 maddede, seyahat edilen ülkelerin incelenmelerde bulunurken dikkat edilmesi gerekenleri 5 maddede toplarken, seyyah Fynes Moryson ise, ünlü seyahatnamesinde yer alan “Tecrübesiz Seyyahlara Seyahatin Ön Koşulları Hakkında Tavsiyeler” başlıklı bölümde tavsiyelerini 27 grup altında toplayarak açıklar. Farklı kaynaklar incelendiğinde seyahat etmenin koşullarının, (A) Seyyahın ülkesinden ayrılmadan önce bilmesi/yapması gerekenler, (B) Seyyahın seyahat sırasında yapması gerekenler, (C) Seyyahın seyahat ettiği ülkede yapması gerekenler, (D) Seyyahın ülkesine döndükten sonra yapması gerekenler olarak dört ana grupta toplandığı anlaşılır (Pişkin, 2013: 273). Belirli koşullara bağlı olan seyahat etme eylemi kendine has birçok yönetime sahiptir. Seyahatin de bir metodolojisi vardır. Seyahatin öncesi ve sonrası seyahatnamenin verimliliğini etkileyen en temel konulardandır. Edward Leidsigh seyahat etmeden önce yapılması ve bilinmesi gerekenleri 7 maddede şöyle toplar: 1) Herhangi bir dilin doğru aksanını ve vücut dilini öğrenmek için en uygun yaş 14-15 olsa da yetkin bir yaşta yani 18 veya 20 yaşını aşmış olmak; 2) Latince bilmek, fen bilimlerinde biraz bilgi sahibi olmak; 3) Şehrin kalesinin konumunu veya surun durumunu kâğıda dökülebilmek için mimariye yetenekli ve iyi resim yapabilir olmak; 4) Kandırılmamak için dinine bağlı olmak; 5) Yabancı ülkelere gitmeden önce kendi ülkesindeki diyarları ve kendi devletinin

kurumlarını iyi tanımak; 6) Gideceği ülkelerin hem kendi içlerinde hem de komşularıyla kıyaslanmasına imkân veren, taşınabilir özellikte coğrafi ve siyasi harita ile her ülkenin ayrı ayrı haritalarını edinmek; 7) Yurt dışına gidip evine dönmeyen pek çok kişi olduğundan seyahate çıkmadan Tanrı'ya sağ salim dönmek için dua etmek, vasiyetini belirtmek, borcu varsa ödemek, işlerini yoluna koymak (Pişkin, 2013: 273). Seyahat için önemli olan bu maddeler seyyah ve seyahatname açısından yol göstericidir.

Seyahat kavramı, zaman ve mekân analizi ile çoklu bir okumaya tabii tutulabilir. İnsanın içinde bulunduğu yaşamsal arena zaman/mekân mevhumundan bağımsız değildir. Gelgelelim seyahatin anlaşılabilmesi için muhtaç olunan başka kavramlar da vardır. Bunlar; seyyah, yolcu, turizm, turist, aylak (flaneur)tır.

1.1.1.Seyahatin Temel Kavramları

Tanım, bir açıklama ihtiyacıdır. Belirli bir konuda fikir beyan etmek için anlama bağlı kavramların tanımlanması şarttır. Zihin, olgu ve olaylar arasındaki bağlantıları anlama göre inşa etmektedir. Anlamın meydana gelebilmesi için belirli safhaların zihinsel uzam içinde tamamlanması gerekmektedir. Elde edeceğimiz seyahat tanımı için de bu gereklilik söz konusudur. Kâinatta hiçbir şeyin bir diğerinden bağımsız olmadığı gerçekliğini kabul ettiğimizde seyahatin tanımı için diğer kavramlara da ihtiyaç duymaktayız. İnsanın doğasında var olan uzaklara özlem ve bilinmeyene duyulan merak, insanların giderek daha uzun yolculuklara çıkmasına, ciltler dolusu seyahatname ve harita yazılmasına, özellikle de, yazarların, sanatçıların, kâşiflerin, bilginlerin ve tüm dünyayı karış karış dolaşan seyyahların bugün bile yolculuklarımıza eşlik eden sayısız gezi yazısı kaleme almalarına neden oldu (Löschburg, 1998: 8). Bu özlem ve merakın artışı ile birlikte birçok seyahatname ortaya çıktı.

Seyahatnamenin yazarı olan, onu anlamlı kılan ve yaratıcısı olan seyyahı açıklayacak olursak; kelime anlamı eylemi ile tamamıyla uyuşmaktadır. Seyyah; yolda olan, yola revan olan, seyahat eden kişidir. Yolculuğunu belirli bir amaç ve heyecan ile başlatıp sürdüren, belirli bir rotada devam ettiren/ettirebilendir. “Suyun yerin üstünde sürekli akması” anlamındaki “s y h” kökünden mastar olan seyahat (siyaha) terimi, sözlüklerde “yürüme, gitme, yolculuk yapmak, dolaşmak, görmek, (Mutçalı, 1995: 422) ibadet edip ruhbanca yaşamak için yeryüzünde gezip dolaşma” şeklinde açıklanmaktadır. Seyyahın en önemli özelliği duyguları ile hareket etmesidir. Yalınkat bir gerçeklikten ziyade derinliğe sahiptir.

Seyyahı harekete geçiren ve ilgisini daima canlı tutan şey merak ve keşif duygusudur. Bu duygu sayesinde kıtaları aşar, kenti, kıyı, coğrafyayı, kültürü analiz eder. Yeni sözlüklerde “gerekli hazırlık aşamaları gerçekleştirildikten sonra yapılan amaçlı, planlı yolculuk” olarak tanımlanan seyahat, insanı dinamikleştiren bir olgudur. Seyyah, hareket eden ve yürüyen anlamındadır. Seyahatnamenin çözümlemesi yapılırken dikkat edilen kavramlardan birisi de yürüme dir. Seyr: 1. Yürüme, hareket, seyir. 2. Yolculuk. 3. Gezinti, gezme. 4. İzleme. 5. Klasik Türk musikisinde makamların karakteristik yürüyüşü. 6. Tasavvuf konakları arasındaki yolculuk. (Kanar, 2012: 461) anlamlarına gelir. Seyyah, yürür ve görür. Yürüyen kişinin farklılıklar ile karşılaşma ihtimal ve olasılıkları çoğalır. Seyahat eden kişi kendisine özgü bir yürüyüş retorği oluşturmuş demektir. Yürüyen kişi seçen, seçim yapan bir kişidir (Certeau, 2009: 194). Seçim yapabiliyor olmak, insanın özgür olduğuna işaret eder. Özgürlüğün sağlamış olduğu rahatlık ve güven bireyde seçim yapabilmeyi kolaylaştırmakta, bu yetiyi kuvvetlendirmektedir. Seyyahlık yoğun gözlem ve tefekkürün ürünüdür. Tefekkür dış dünyaya dikkatten arınmayı gerektirir, tefekkür bir uçuruma baş uzatmayı gerektirir (Göçer, 2011: 101). Seyyahı, turistten ayıran en önemli özellik de bu derinlik algısıdır. Seyyah, bilinç ile hareket eder ve gördüklerini içselleştirerek metne döker. Belirli bir mayalanma sürecinden sonra analiz gücünü de kullanarak yap-boz parçalarını tamamlar gibi her şeyi yerli yerine koyar. Seyyah, yüzyıllar boyunca değişik biçimlerde adlandırılmıştır. Gezin, kâşif isimleriyle de anılmaktadır. Keşfetme duygusunun sahibi olan kâşif, birçok hissin içerisinde kümelenişi ile yolları adımlar. Adımlar yani yavaş yavaş, sindire sindire, gördüklerini hafızasına ve içine kaydederek ilerler. Onun için önemli olan budur. Zaman ve mekân algısının yolculukta geçici olmasına rağmen bazı şeylerin kalıcılığı seyyah ve seyahatname için son derece önemlidir.

Yolcu- revan: 1. Giden. 2. Ruh, can. 3. Akıcı, 4.geçen, geçerli, 5. Akan (Kanar, 2012: 431) manalarıyla kullanılmaktadır. Yolcu, bilindiği üzere yola çıkan, yolda olan kişidir. Fakat bu husus ince ayrıntıları da içerisinde barındırmaktadır. Seyyahı tanımlarken bahsettiğimiz gibi her yolcu seyyah olamamaktadır. Seyyah olabilmenin nitelikleri vardır. Turizm ve turist kavramı konunun özünün anlaşılması açısından daha belirleyici olacaktır. Turizm, insanların sürekli ikamet ettikleri yer dışında yaptıkları seyahat ve gittikleri yerlerde geçici konaklamalarındaki ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgili olan faaliyetlerdir. Sürekli kalış olmaksızın, gelir elde edilecek bir işe girmeme koşulu vardır. Turizm daha çok planlı oluşu ve benzer özellikleriyle seyahatle karşılaştırılmasına rağmen bir boş zaman etkinliği olarak görülmektedir. Turizm bir hizmet sektörüdür ve genellikle turist ile ilgilidir. Turizm, kendi karşıtını, yani düzenli ve örgütlü çalışmayı gerektiren bir boş zaman etkinliğidir.

“Modern” toplumlarda çalışma ile serbest zamanın birbirinden ayrı ve düzenlenmiş toplumsal pratik alanları olarak örgütlenişinin bir tezahürüdür.

Turist; yerleşmek niyeti olmadan, tedavi, eğlence, dinlenme, spor, dini gereklilikler gibi sebeplerle yolculuğa çıkar. Gezdiklerini ve gördüklerini genellikle kayda almaz. Bazı araştırmalara göre geleneksel dönemin seyyahı modern zamanda turiste evrilmiştir. Gerçekten de bir turist olarak edimde bulunmak “modern” olmanın tanımlayıcı niteliklerinden biridir. (Urry, 2009: 16). Turist, daha çok postmodern dönemin adamıdır da denilebilir. Zygmunt Bauman’a göre postmodernizmi kendisinde somutlayan en önemli figür turisttir. (Aktaran: Çağan, 2011: 63) Burada kesin bir kıyastan söz edemeyiz fakat turizmin merkezinde yer alan eğlence, boş zaman etkinliği, belirli şartların oluşmasıyla gerçekleşen yolculuk, yaz-kış sezonu gibi belirleyici faktörler turistin ve turizmin, seyyah ve seyahatten ayrılan yönlerini bize göstermektedir. Turizm bir sektör oluşuyla seyahatten, turist de amacı ve gereklilikleri bakımından seyyahattan ayrılmaktadır. Houari Touati (2004: 19) seyahati özellikle ortaçağda bir âlim uğraşı olarak ele alıp yorumlamaktadır. Çünkü o zamanlar seyahat etmek başlı başına bir uğraş olarak görülmekteydi.

“Turist”ten bahsettikten sonra flaneur (aylak) kavramına da değinmek gerekmektedir. Flaneur, modern zamanın aylağıdır. Turiste göre daha samimi ve bilinçli, seyyaha göre daha donanmasızdır. Rahatlığı ve düzene karşı gelişi sebebiyle aylak olarak adlandırılan bu toplumsal tip, yürüme eyleminin hakkını veren kişidir. Flaneur, aheste ve ağır adımlarla yürüyerek, etrafını keşfedendir. Belirli bir bağlam ve uzamda hareket eder. Uzamın her göstergesi farklı bir şeye dönüşür. Ve her ne kadar mevcut düzenin belirlediği (sadece buradan gider ama şuradan gidemez) olasılıklardan sadece birkaçını etkin kılsa da öte taraftan olasılıkların (örneğin kestirme yollar ve öngörülmeleyen dönüşler yaratarak) ve yasakların (örneğin meşru hatta zorunlu kabul edilen bazı yolları kendisine yasaklasa da) sayısını çoğaltır (Certau, 2009: 194). Turistin tatil ve dinlenme amacıyla yaptığı gezilerden farklı olarak, o ince ayrıntılar peşinde koşar ve ruhsuz dünyanın ruhunu arar.

Seyahatname, seyyah, yolcu, turizm, turist ve flaneurdan bahsettikten sonra bir de sefaretnamelere göz atmak gerekir.

Biçimsel açıdan değişim ve yeniliğe müsait olan seyahatnameler, tarihin çeşitli dönemlerinde farklı isimler almışlardır. Bunlardan birisi de sefaretnamelere. Sefaretnameler: özellikle Osmanlı Devleti döneminde, bir dış merkeze sefir (elçi) olarak atanan kişinin, döneminin siyaset ve diplomasisine ve bu arada da sefirlik görevinde bulunduğu şehrin ve ülkenin güncel hayatına ilişkin izlenim ve görüşlerini kitap şeklinde bir araya getirdiği eserdir. Takrir olarak da adlandırılırlar. En tanınmış örnekleri Yirmisekiz

Mehmed Çelebi ve Ahmed Resmi Efendi'nin sefaretnâmeleridir (URL1). Sefaretnameler de seyahatnameler gibi halkı, yönetimi daha genel manada ifade edecek olursak tarihi etkileyen metinlerdir. Yirmi Sekiz Mehmed Çelebi'nin *Fransa Seyahatnamesi* (1720) dönemin inkılap girişimlerini ve Batılılaşma hareketlerini etkileyen, yönlendiren kaynaklardan en önemlisidir. Osmanlı sefaretnameleri hakkında Unat şu değerlendirmeyi yapar: “Sefaretnameler, Osmanlı Devleti’yle, temasta bulunduğu hükümetler arasındaki siyasî ve kültürel münasebetlerin mahiyet ve şumulünü tetkike esas teşkil edebilecek en elverişli ve kıymetli, yazılı vesikalardandır. Bunlara dayanarak devirlerinde, Osmanlı ülkesinin mühim bir kısmının hayatiyle, alâkadar buldukları memleketlerin içtimaî ve iktisadî durumları, teşrifat usul ve kaideleri hakkında tasvirî malumat alınabilmektedir.” (Unat, 1992: 44). Seyahatnameler ve sefaretnameler birer tarihi vesika niteliği taşımaktadırlar. Dönemlerinin sosyo-kültürel dinamiklerini açıklayan metinler olması hasebiyle tarihe ışık tutarlar.

1.1.2.Tarihi Bağlamda Seyahatin Önemi

Seyahat olgusunun ortaya çıkışı insanlığın varoluşuyla eştir. Seyahatin tarihi, insanlığın tarihidir; bir parça dünya tarihidir. Seyahatin tarihi, kendi küçük dünyaları dışında başka insanların, her şeyden önce de başka mallar ve hazineler olduğunu keşfeden kâşiflerle başlar (Löschburg, 1998: 9-12). Keşifler ile başlayan seyahat tarihi tacirler, maceracılar, bilginler gibi kişiler ile devam eder. Seyahat tarihinde birçok etken yola çıkmaya sebep teşkil ediyordu. Uzak yakın her yere duyulan merak, öğrenme arzusu, dünya haritasının genişletilmesi çabası, maceraperestlik, işte bütün bunlar, tozlu geleneklere karşı duyulan asilikle, özgürlük aşkı ve gitme isteğiyle birleşiyor, siyasi koşulların ötesine geçiyordu. Kazanç elde etme hırısı, kâr sevdası, hastalıklara şifa bulma isteğinin yanı sıra, salt macera ve eğlence de yolculuk amacı olabiliyordu. Yolculuk, önyargıları yıkıyor, insanları ve halkları kaynaştırıyordu. Seyahat, dünyayı şeffaflaştırıp insanileştiriyordu (Löschburg, 1998: 8). İnsani olan kendisine tarih içerisinde bir yer edinerek ilerliyordu. Seyahatin tarihi silsile halinde devam ederken dikkatimizi çeken konular arasında kültür gelmektedir. Çünkü seyahat, kültür meselesidir. Kültür ise kendisini tarih ile anlamlı kılabilir. Kültür, tarihin en anlaşılabilir yanıdır. Gezme ve hareket etme insanoğlu için bir ihtiyaçtır. Nasıl ki kan vücutta dolaşarak insana canlılık verir, gezme eyleminde de insan bir kan gibi şehirlerden şehirlere geçerek, dolaşarak hem kendisi can bulur hem de mekâna can katar. Evliya Çelebi'nin de bahsettiği gibi Hz. Adem ve Hz. Havva kıssası yeryüzündeki ilk seyahatin en

büyük örneğidir. Hz. İbrahim'in Mezopotamya, Güneydoğu Anadolu, Suriye, Filistin, Mısır ve Hicaz'ı kapsayan bir geziye çıktığı bilinmektedir. Hz. Yusuf'un Mısır; Hz. Musa'nın Mısır-Filistin; Hz. Peygamber'in Mekke-Şam arasında yolculuk ve gezileri vardır. Hz. İsa, seyahat ettiği için Mesih unvanını almıştır. Bu gelenek, bütün çağlarda “içinde bir ateş taşıyan” birçok insan tarafından da sürdürülmüştür (İpek, 2005: 17).

İnsan akletme, merak etme, araştırma ve sorgulama melekeleriyle donatılmıştır. Varlığı gereği merak duygusunu gidermek ve kendini yenilemek için sürekli hareket halindedir. Hareket, insanın doğasında vardır. Evrende durağan hiçbir şey yoktur. İnsan bu kanuna göre yaşadığı zaman içerisinde, hep bir yerlerden bir yerlere taşınmıştır. Sosyolojik yapılar göz önüne alındığında arkaik tiplerin, klanların ve kabilelerin “hayatlarını sürdürebilmek maksadıyla” başka yerlere seyahat ettikleri görülmektedir. Eski zamanlarda seyahat, özel görev ve dinsel amaçlar için veya üst tabakadaki insanların kültür ve eğitim seviyesini yükseltmek için yapılan bir faaliyetken bu durum sanayi devriminden sonra değişmeye başlamıştır. John Urry'nin (1999: 178) “seyahatin demokratikleşmesi” olarak nitelendirdiği bu yeni durum seçkinler dışında geniş kitlelerin de çalışma dışı nedenlerden dolayı seyahat edebilmesini; insanların kendi ikamet ve çalışma yerlerinden başka bir yere devinimini ve orada konaklamalarını ve sonra tekrar “yuva”ya dönmelerini anlatır (Çağan, 2011: 62). Tarihin ilerleyen çağlarında insan zamanla gelişen araçlar sayesinde dolaşımını hızlandırmış ve gezilerini çeşitlendirmiştir. Bilgiye, uzaklara ulaşma imkânı çoğaldıkça yazıyla olan münasebeti de artmıştır. Keşfeden özne, hayat bagajında biriktirdiklerini paylaşmak ve kalıcı kılmak adına günlük, gezi notları, risaleler, mu'cemler, seyahatnameler yazma gereği hissetmiştir. Farklı kültürlerle etkileşim içinde olmak için sanatı, edebiyatı, kısacası yazıyı kendisine bir araç edinmiştir. Yazdıkları sayesinde çok yönlü bakış açısı elde ederek diğer kültürlerle biraradalık ve etkileşim sahası oluşturmuştur.

Tarihin bize söyleyip durduğu şey aslında hep aynıdır. İnsan göçmendir, merak ve ihtiyaçlarla donatılmıştır. Zamanın ve şartların gelişimiyle beraber vasıtaların, seyahat şekillerinin değişimiyle, dünya sınırlı bir yer olmaktan çıkıp tıpkı McLuhan'ın söylediği gibi küresel bir köy haline gelmiştir. Seyahatnameler üzerine bir çözümleme yapabilmemiz için konunun tarihi bağlamda birkaç noktasını ele almamız gerekmektedir. Her konunun tarihi bir zaman-mekân uzamı vardır. Düşünmenin, düşüncenin ve fiilin temeli tarihe dayanmaktadır. Tarih bize bir bilinç şeması çizmekte, yorumlarımızı besleyerek düşüncelerimizi çeşitlendirmemizi sağlamaktadır. Araştırmamızda aslolan tarih ilminin bize olayları anlama ve yorumlama yolunda nasıl bir perspektif sunduğudur. Neden-sonuç ilişkileri üzerine elde ettiğimiz çıkarımlarımız ve bugünkü durumları analiz gücümüz tarih

sayesinde ne denli gelişmiştir? Tarihin günümüzü etkilemesi, üzerine düşünmemiz gereken bir olgu olduğunu açıkça göstermektedir. Tarih bilmek ve tarihi bir bilince/tarih bilincine sahip olmak geleceği öngörmek/planlamak demektir. Tarih ve tarihin getirdikleri değerlendirmelerimizi zenginleştirmek, sağlam tabana oturtmak, kalıcılık sağlamak için önemlidir.

İnsanlığın bir tarihi vardır. Bu tarih insan tarafından yazılmış bir gerçekliktir. Tarihin içerisinde seyahat eylemi bireyin sınırlılıklarını belirlemede ve aktarıcılık rolünü üstlenmesinde ana meseledir. İnsanlar değişik amaçlarla yolculuğa çıkarlar. Bu sayede yaşamlarındaki birçok değişikliği de kabul etmiş olurlar. Tarihin bu bağlamda yorumlanması meselesi değişikliklerin nasıl, neden, nerede olduğu, günümüze nasıl yansıdığıyla ilgilidir. İnsanlığın varoluşundan günümüze dek bireyin hayatında ne değişti ve nasıl değişti? Bu değişim bizlere seyahat bağlamında ne kazandırdı ne kaybetti? Sorgulamamız gereken zamansal ve mekânsal dinamikler vardır. Sosyolojik tahayyül içerisinde önem kazanan değişim ve gelişim kavramları tarihi değerlendirmeler üzerinde de etkilidir. İnsanın gezinme, bir yerden bir yere ulaşma, bireysel tatmin imkânları sürekli olarak değişmekte ve gelişmektedir. Bu sayede devinim halindeki koşullara ayak uyduran ve kendi iradesi, gücü ile artırıp azaltabilen bir canlı olarak insan, seyahatin imkânlarını da bu yönde çeşitlendirmiştir. Tarihin arka planında yer alan değişim ve gelişim kavramları seyahatin yorumlanması, bilimsel konuların aydınlatılması açısından başat rol üstlenir. Geleneksel-modern ikileminin araştırmaları yönettiği gerilimli bir bilimsel arenada bu kavramlar sınır taşlarımızdır. Tarih ilmi, analiz gücümüzü artırır. Bir başka açıdan, seyahatnamelerin güvenilirliği için de kayda değerdir. Bir veri ne kadar doğru, kanıtlanabilir, çok kaynaklı olursa güvenilirliğinin o derece arttığı düşünülmektedir. Yazının icadından bu yana aslolan kalıcılık mefhumu burada da karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan tarih ilmi ve tarih bilinci ne kadar geçmişle alakalı görünse de geleceği etkileyen en önemli olgulardan birisidir. Tarih bilerek aslında insan geçmişinden çok geleceğine sahip çıkmakta, savlarını sağlam bir tabana oturtarak geleceğini güvence altına almaktadır. Tarih bilinci sayesinde geçmiş, bugün ve geleceği ortak bir havuzda eriterek sağlam sonuçlara ulaşmak mümkündür.

İnsanın göç hikâyesi anne karnında başlar, ölene kadar devam eder. Bu süreklilik ve insanın devamlı bir etkileşim yumağının içinde oluşu, oradan oraya sürüklenmesine sebep olur. Yalnızca Allah'ın zaman ve mekândan münezzeh olduğu düşünülürken, bireyin mekândan ve zamandan kaçamadığı gerçeği ortaya çıkar. İnsanlar, bir mekândan diğer mekâna kaçarlar/göçerler/geçerler. Bu sayede göçebe ve yerleşiklik kültürü oluşturarak medeniyet meydana getirirler. Medeniyet, bir milletin, topluluğun bel kemiğidir. Toplumu

ayakta tutan, harç görevi üstlenen bir kavramdır. İnsanlar, tarihi süreç içerisinde medeniyetler kurarlar, böylelikle varlıklarını gelecek zamanlara aktarma imkânını yaratırlar.

Mekânın kapsayıcılığı içerisinde kendisine alanlar açmaya çalışan insanı dünya faunusu adeta içerisine almıştır. Bu kapsayıcılık insanı yapılar ile içli dışlı olmaya mahkûm etmiştir. Ortaya çıkan ünsiyet ve münasebet bireylerarası etkileşimi de doğurmuştur. Bireyler birbirleriyle ortak yaşayabilecekleri alanlar oluşturdukları gibi birbirlerinden bağımsız yaşayabilecekleri alanlar da oluşturmuşlardır. Şehir, bu ortaklığın en önemli merkezidir. Şehir; gezilen, görülen, keşfedilen ve çeşitli mekânların biraraya gelmesiyle örülen bir gerçeklik olarak varlığını insanlığın doğuşundan itibaren devam ettirmektedir. İnsan şehirde ve kırdaki kendisine özgü yaşam halleriyle var olup gitmektedir. Seyahat açısından önemli olan, mekânların insanlar ile olan karşılıklı ilişkisi sayesinde tarihsel bir süreklilikle birbirlerini üretmeleridir.

Farklılıkların, aynılıkların, ortak kültür ve yaşam biçimlerinin farkında olan seyyah, bunlar arasında kıyaslama yapabilmemiş böylelikle de seyahatnamesinde çıkarımlarda bulunmuştur. Kıyaslama ve çıkarım tarihsel metinler için önemli kriterlerden olup, seyahatnameleri ciddi birer vesika kılan diğer önemli noktadır. Seyyah karşılıklı okuma yapabilmek ve kültürler arasılığı analiz edebilmek amacıyla tarihsel arka planı göz önünde bulundurur. Öncüller, zamansal farklılıkların ve ortaklıkların içerisinde dikkate değer veriler haline gelirler. Kıyas ve fakat anakronizme düşmeyen tenkit seyahatnamelerin niteliğini artıran bir unsurdur.

1.1.3.Seyahatin Toplumsal Düşünce İçerisindeki Yeri

Sosyoloji, sosyal dünyayı anlamak için herhangi bir zemine saplanıp kalmaz. Her türlü insan etkinliğinin doğasını kendi bağlamında anlamaya çalışır. Bazen bu anlama iki kişi arasında olur; bazense ulusaşırı bir boyuttadır. Dolayısıyla sosyal dünyanın yalnızca salt olgulardan oluştuğunu söylemez. Elde ettiği verileri de genelleme yaparak kabullenmez. Sosyoloji alanında toplumsal düzenin (toplumsalın ya da toplumsal olanın da denilebilir) anlaşılması için geçmiş tarihlerden beri farklı kuramlar geliştirilmiştir. Birçok değişken kuramların oluşmasında etkilidir. Örnek olarak; geleneksel ve modern toplumların farklılaşmasının, sosyolojik kuramların da farklılaşmasına sebep olduğunu söyleyebiliriz.

Toplumsal alan, sosyal gerçekliğe tekabül etmektedir. Toplumsal alanı değerli kılan etkenlerden ikisi birey ve topluluktur. Sosyoloji bir bilim olarak birliktelik bilinci ve ortak

duygusallığa da yer vermiştir. Toplumsal yapılar içerisinde yer alan birey, sosyoloji okumalarının kilometre taşıdır. “Toplumsal yapı, sosyal aktörlerin eylem ve etkileşimler dolayısıyla inşa ettikleri gerçekliktir. Kavramsal olarak en geniş anlamda bir soyutlama biçimidir toplum; bilinç ve algısal düzeyde yaratılan kabullerin tekil özne insanı aşarak makro yapılar şeklinde kurulmasıdır. Simmel’in sosyolojisinde toplumsallaşma olarak ifade edilir, bu ifade ile rastgele bulunmanın ötesinde toplumsal kendilikleri inşa eden, bireyin toplumsal olarak varlığına imkân sağlayan her türlü yapı ve sürecin işlerlik kazandığı bir sosyal oluşum kastedilir.” (Aydemir, 2011: 79). Sosyal oluşumun ne olduğu konusu tartışmalıdır.

Sosyolojinin ana meselesi haline gelen birey- toplum ikilemi sosyal oluşumla alakalı olduğu kadar seyahatnamelerin sosyolojik çözümlemesinde de yöntem tayin edici bir unsurdur. Birey ve toplum birbirini Giddens’in karşılıklı bağımlılık kuramındaki gibi üretmektedir. İki gerçeklik de birbirine indirgenemez. Bireyin toplumsallığı ve toplumsal olguların bireyi kuşatıcılığı indirgemenin gereksizliğini ortaya koyar. Giddens “...düalizm yerine bir *ikilik*, yapının ikiliği temelinde düşünmemiz gerektiğini öne sürer. Yani, iki bağımsız ve karşıt fenomenden ziyade, ikili bir doğaya sahip olan bir şeyin, bu örnekte “yapı”nın göz önüne alınması gerekir. Bu formülasyonda, yapı ve eylem doğaları gereği karşılıklı ilişki içindedir; onlar aynı paranın iki yüzüdür.” (Layder, 2010: 189) der. Giddens’in bahsettiği yapı- birey ikiliği İtalo Calvino’nun *Görünmez Kentler*’indeki o cümleye işaret etmektedir. Calvino (2012: 43), kent betimlemesi yaparken şunu söyler: bir kâğıt parçası gibi birbirinden ayrılamayan, ama birbirine de bakamayan bir ön, bir arka yüzden oluşan Morianna.”. Calvino’nun kentlere uyarladığı bitişiklik ve bütünlük ilkesi Giddens’da yapı- birey olarak karşımıza çıkmaktadır. Giddens’in yeniden üretim ve pratiklerle çıkış yolu bulduğu bu gerilimli saha, birey ve yapının birbirinden ayrılamayacağı, birbirine muhtaç olduğu gerçeğini bizlere göstermektedir.

Toplum belirli yapılardan ve karmaşık mekânizmalardan oluşan bir sosyal gerçeklik olarak sürekli içerisine başka bileşenleri katıp, adeta bir sünger gibi onları emerek genişlemekte, aynı zamanda da kabul görmeyen ve aykırı olanları da tane tane içerisinden söküp atmaktadır. Bireyin varlığı, pratikleri toplumsallığın inşası açısından başrolde dir. “İnsan dünyayı insanlaştırır, ona kendi esaslarını aktarır.” (Gasset, 2007: 36). Bireyin pratikleri belirli mekânlar içerisinde gerçekleşmektedir. Bu mekânlar sadece fiziksel değil, aynı zamanda da toplumsal alanlardan oluşmaktadır. Modern zamanlarda mekânın ve zamanın genişlemesi söz konusudur. Seyahat zaman ve mekân ile ilgili olduğundan dolayı toplumsal olana daha çok dokunmaktadır. “Toplumsal olan, insan ile gerçekleşendir.

Toplumsal, insan eylemlerinden ya da davranışlarından oluşur- insan yaşamın bir olgusudur. Ancak insan yaşamı herkesin kendi yaşantısıdır, bireysel ya da kişisel yaşantıdır ve herkesin olduğu *benin* belli bir ortamda –genelde dünya diye adlandırdığımız şey- varolmak durumunda bulunması, o anda varolduğu güvencesinden yoksun bulunması, o varoluşunu güvence altına alabilmek için hep –maddeten ya da zihinsel olarak- bir şeyler yapar durumda bulunmasıdır. O uğraşların, eylemlerin ya da davranışların tamamı işte bizim yaşamımızdır. İnsani olay her zaman için kişisel bir olaydır. Toplumsal olay insan yaşamından değil, insanların birlikte yaşamalarından doğan bir olaydır.” (Simmel, 2007: 23-24) Toplumsal olanın tasvirini Simmel bu şekilde açıklarken karşılıklılıktan ve ihtiyaç olmaktan da bahseder aslında. Bireyin toplum içindeki konumu yalnız ve tekil olarak onun varlığından ziyade, birliktelikle meydana gelmektedir. Toplum insan için, insan da toplum için vazgeçilmezdir. Bu bir çeşit sorgulamayı da beraberinde getirir. Seyahat açısından bakıldığında; “seyahat bir tebdil-i mekândır ve mekân kuşatmasının kırılmasına yol açtığı için toplumsallığın ve toplumsallıktan kaynaklanan algıların sorgulanmasında ve değişmesinde önemli bir rol oynar. Ancak, seyahat göç değildir; geri dönüşü olan bir yer değiştirmedir. Tabii, her dönüş yuvaya olsa da farklı bir dönüşür.” (Akın, 2011: 122) Kadim gelenek açısından düşünüldüğünde geçmişten günümüze kadar çeşitli amaçlarla seyahatlerin yapıldığını söylemiştik. İnsanlar Osmanlı zamanında ve Ortaçağ İslam coğrafyasında daha çok ticaret, savaş, memuriyet, sürgün, hac vazifeleri için seyahate çıkmışlardır. Doğu toplumları çoğunlukla macera aramak yerine bir amaca hizmet için farklı topraklara seyahat etmişlerdir.

Seyahat, kültürü de beraberinde getirmekte ve onun değişik formlarda üretilmesine olanak sağlamaktadır. Kültür; insanın yapıp etmelerinin sonucu olarak, doğaya eklemlediği ve doğadan alıp kendisine göre uyarlayabildiği şeydir. Kültür, içerisinde gelenek, görenek, adet, yaşam biçimleri, tarihsel gereklilik-gerçeklik gibi kavramları barındırmaktadır. Arnold Toynbee *Tarih Bilinci* adlı yapıtında (1978: 45) kültürü şöyle tanımlar: “Kültür, P. Bagby’nin kültürü, ‘bir toplumun üyelerinin, açıkça soyaçekimden gelen düzenli davranışları dışında kalan içsel ve dışsal davranış düzenlilikleri’ olarak tanımlamasını doğru buluyor ve benimsiyorum. Bagby’ye göre “tarihin kalıplı ve tekrarlanan ögesi olması bakımından kültür tarihin anlaşılabilir yanıdır”.

Her kültür kendine has toplumsal gerçekliklerini oluşturur. Kültür ve kültürleme arasındaki ilişki konuyu daha net açıklamamıza yardımcı olacaktır. “İşleme/kültürleme, sadece bir varlığın sırf kendi doğası sayesinde ulaşılabilir morfolojik safhanın ötesine geliştirilmesi değil, bu varlığın iç öz doğrultusunda, kendi anlamının, kendi en derin

eğilimlerinin yasasına göre geliştirilmesi, gerçekleştirilmesidir. Kültürün uygun nesnesi sadece insandır.” (Simmel, 2009: 331-332). Simmel doğa ve özün ne olduğu problemine değinerek ahlat ağacı örneğini verir. Bir bahçıvan zekâsı sayesinde ahlat ağacını *kültürleyip yetiştirmiş* ve armut ağacı haline getirmiştir. Ahlat ağacı içerisinde ağaca dair bir öz taşıdığı için kültürlenme işlemi gerçekleşmiştir. Oysa ki ahlat ağacının gövdesinden bir gemi direği yapıldığında bir kültür/kültürlemeden bahsedilmez. Çünkü ahlat ağacı, içerisinde gemi direği özünü taşımamaktadır. İşte tıpkı bu örnekteki gibi insan da özünde olan şeyi keşfederek, doğaya uyumlayarak kültürü inşa edebilir. Yapay bir kültür/kültürlemeden bahsetmek gereksizdir. Kültür doğal olanın keşfidir. Aslında Simmel’in kültür tanımında sınırlı bir alanda toplum ve doğa ile paslaşan insan, doğanın hem en uygun nesnesi hem de en uygun öznesidir. İnsan biricikliği sayesinde öze ait formların oluşumunda en etkili hareket ettiricidir. Onun bu aktif rolü doğanın ve kültürün devingen halde varlığını sürdürmesini sağlamaktadır. E. B. Tylor’un tarifine göre kültür, “bilgiyi, imanı, sanatı, ahlakı, örf ve adetleri, ferdin mensup olduğu cemiyetin bir uzvu olması itibarı ile kazandığı itiyadlarını ve bütün diğer maharetlerini ihtiva eden gayet girift bir bütündür”. Yine meşhur bir antropoloji alimi olan C. Wissler şöyle tarif eder: “Kültür, bir halkın yaşama tarzıdır.” Diğer bir bilim adamına göre “ kültür dünyası, mevcudiyetinin bütün tarihi boyunca tabiatı ve kendisini nasıl idare edeceğini öğrenmek suretiyle insanın bizzat meydana getirmiş olduğu eseridir.” Meşhur tariflerden biri de şudur: “Kültür, insanın nesilden nesile intikal eden başarılarından meydana gelmiştir.” (Aktaran: Turhan, 1959: 29-30). Mümtaz Turhan’a göre kültür ise: bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alakaları, itiyadları, kıymet ölçülerini, umumi atitüd, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlar birlikte, o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırd eden hususi bir hayat tarzı temin eder. (1959: 40)

Seyahatin ve seyyahın kültürü bizim için önemlidir. Kültür üretiminde birey aktif rol alan bir özne olarak, ciddi konumdadır. Gezilen ve görülen yerlerin aynılığı ve farklılığı kültürün geçişli, değişken, dönüştürülebilir bir yaratım olduğunun ispatıdır. Kültür kapsamında ele alınan; bireylerin yaşam tarzları, coğrafi konuma göre beliren özellikleri, fiziksel değişiklikleri, seyyahın ve seyahat edilen coğrafyanın önemi burada ortaya çıkmaktadır. Seyahat eden kişi gördüklerini, tecrübe ettiklerini seyahatname vasıtasıyla hem kendi kültüründeki insanlara hem de diğer kültürlerle aktarır. Böylelikle kendi halkı bilmediği, görmediği kültürler hakkında bilgi sahibi olur. Birey kültürün üretilmesi sürecinde ne kadar önemli ise sürdürülmesi, hayatta kalması için de o kadar önemlidir.

Seyahatler sayesinde kültürlerin karşılıklı etkileşimi gerçekleşir. Bu etkileşim ile bireyler ve toplum gelişir, dönüşür, varlığını devam ettirir. Aynı şekilde devlette bu etkinlik sahasında biçimsel özelliklerinden, özsel değişikliklerine kadar evrilip durur. Toplumsal bakiye/toplumsal düşünce bir nevi hafıza gibi işlev görerek, belleğinde bu kazanımları kodlar. Kalıcı bellek olarak adlandırılan zihinsel arka plan gibi, kültüre ait olan ve olmayan ne var ise onu depolar. Zamanı geldiğinde bu deponun kapılarını açarak, kültürel çeşitlilikleri ortaya çıkarır. Toplumların ve tarihin de bir hafızası olduğu unutulmadan, seyyah, seyahat, seyahatnamenin çözümlemesi yapılmalıdır.

1.2.SEYYAH

Seyahatnamenin baş aktörü olan seyyah, çözümlememizin mihenk taşıdır. Seyyah, yolculuğu süresince gönül haritasına bakarak yol alandır. Gezeceği yer ve kültür ile ilgili olarak önceden farkındalığı oluşmuş, gideceği yer hakkında bilgi sahibi olan ve en önemlisi de gitmek üzere niyet eden kişidir. Seyyahın zihin dünyasında gittiği, gördüğü ve yaşadığı yerlerin bir *anlamı ve değeri* vardır. Bu farkındalık onun daha dikkatli ve detaycı olmasını sağlamıştır. Bu haliyle seyyah normal gezicilere, gezdiği yerlerde bulunan halka göre daha avantajlıdır.

Seyyah sosyolojik arenanın terimine göre bir toplumsal tiptir. Toplumsal tip, sosyal gerçekliğin içerisinde canlı kalabilen ve aidiyet sahibi olandır. Hareket edebildiği bir sosyolojik saha vardır. “Tip, ayırıcı özellikleri olan bir zümrenin, bir grubun, bir sınıfın temsilcisi konumundadır.” (Çetin, 2012: 147). Kabul görmüş ve tanınıyor olmak, toplumsal tip olan seyyahın ön koşuludur. “Toplumsal tip; reel dünyada görülebileceği gibi, çoğu zaman kurgusal bir karakter olarak da karşımıza çıkar. Toplumsal tipler, devre tanıklık ederler. Kültürün ve değerlerin aktarım rolünü üstlenirler. Bunu kimi zaman gerçekleştirdikleri eylemlerle kimi zaman da verili konumlarına ekledikleriyle yaparlar. Aslında toplumsal tip, bireysel olarak temsil edilen ve ancak çok sayıda bireyin benzeri davranış ve eylemlerinde karakteristikleşen, ortak tanımlayana dönüşen bir kavramdır.” (Aydemir, 2015: 12) Bu kavram sosyal teorilerin okunması için oldukça önemlidir. Tip, temsili niteliklerle donanmıştır ve işaret eder. Belirleyici bir yanı vardır. Lukacs “sosyal ve tarihi şartların belirlediği kişiliğe” tip adını vermektedir (Çiftlikçi, 200: 43). Sosyal ve tarihsel bir gerçeklik olan tip, toplumdaki bağımsız olmadığı gibi toplumun işleyen çarkıdır. Sosyolojik araştırmalar için önemli olmasının bir sebebi de budur. Geçmişten günümüze

sosyoloji tanımlar yapmış, kuramlar etrafında arayış içerisine girmiştir. İlk dönem filozofları, sosyologları toplumu önceleyip buna göre görüşlerini temellendirirken, ikinci dönemdekiler daha çok bireye vurgu yapmışlardır. Genel olarak makro ve mikro sınıflandırılması yapılmış fakat dikotomilerin aşılmasına fayda yerine zarar vermiştir. Üçüncü dönem olarak adlandırdığım Giddens, Simmel gibi isimler ise yapı- birey ikiliğini aşarak indirgemeyi reddetmişlerdir. Böylelikle daha sağlıklı çözümler yapmaya çalışmışlardır. Her dönem kendi içerisinde bahsetmiş olduğumuz toplumsal tipleri oluşturmuş, tanımlamış ya da keşfetmiştir. “Kapitalizmin “ruhunun” doğuşunu soruştururken, “çileci” protestan veya prüten imajı Weber’e açıklayıcı bir figür olarak hizmet görmüş; flanör Poe, Baudelaire ve Walter Benjamin aracılığıyla, modernitenin fragmanlarından oluşan yaşam örüntülerine yol açan toplumsal tipten başkası olmamış; Werner Sombart, Karl Troeltsch ve Thorstein Veblen sosyopsikolojik bir karakterin, Burjuva’nın çeşitli özelliklerini izah edebilmeleri sayesinde toplumsal ilişkilerin kümelenmelerini sezebilmişlerdir.” (Baker, 2012: 101).

Tipler daha çok kurumlar üzerinden tanımlansa da kurumun muhtaç olduğu varlık yine insandır. Nihayetinde konumuza temel teşkil eden yegâne tip seyyahdır. Toplumsallığı ve tip oluşu onu birçok kalıba sokmuş, birçok realitenin de dışında bırakmıştır. Sorumluluk sahibidir ve ona atfedilen roller, davranışlar, eylemler vardır. Seyyah, yolda olan ve yürüyendir. Zamansal ve kültürel değişimler sürecinde farklı isimler ile adlandırılmıştır. Niyeti, bilinci, nitelikleri kim olduğu sorusunun cevabını bizlere vermektedir. Seyyah, üstlendiği görev sayesinde insandan insana ve toplumdan topluma bir köprü olur/kurar. Hayat taşıyıcılığını üstlenir. Toplum içerisinde seyyah inşa olmuş bir kimliğe rastgelir. Sosyolojinin toplumsal olgu ve olaylar arasındaki ince detayları anlamlandırmasında onun gözlem verileri önemlidir. Hem sözlü hem de yazılı kültürün aktarıcısıdır. Seyahat türleri olduğu gibi, seyyah çeşitleri de vardır. Osmanlı topraklarında seyahat edip oralarda bir süre kalan, oralara dair gözlemlerini yazıp dile getiren Batılı gezginler veya gözlemcileri, görev, kimlik ve işlevlerine göre bir ayrıma tabi tutmak mümkündür. Seyyahları *görev, kimlik ve işlevlerine* göre bir ayrıma tabi tuttuğumuzda, karşımıza şu örnekler çıkmaktadır:

1. Türkler eline esir düşmüş, Osmanlı uç eyaletleri olan Garb ocaklarının elinde tutuklu bulunan Avrupalı esirlerden, batılı devletler tarafından sonradan fidye verilip serbest bırakılmış olanlar veya başka yollardan esaretten kurtulup serbest kalmış bulunanlar;

2. Mensubu olduğu ÷lke, millet ve devletin yöneticileri veya ileri gelenleri tarafından, belli bir görevi yerine getirmek için görevlendirilmiş ve seyahatleri desteklenmiş olanlar;
3. Osmanlı topraklarında hükümdar (padişah) veya bölge (eyalet) yöneticilerince belli işlerde geçici olarak istihdam edilmiş bulunan Avrupa kökenli memurlar;
4. Bilimsel maksatlı (arkeoloji, bitki örtülerinin keşfi vs. amaçlı) seyahat edenler;
5. Sefaret (Elçilik ve Konsolosluk) mensupları;
6. ğrenme ve arzusunu tatmin için seyahat edenler;
7. Tüccarlar;
8. Din adamları.

Maddeler halinde belirtilmiş bu örnekler, seyyahların çeşitli özelliklerini, meslek veya işlevlerini, göstermektedir (Güler, s.154, Aktaran, Bayhan: 2013).

Seyyah birçok kimliğe bürünerek belirli analizler yapar. Seyahat, kimlik kazanma sürecidir. Hac için gidenler hacı olarak geri dönerler ve böylelikle bir kimlik daha kazanmış olurlar. Aynı şekilde devlet adamı olarak göreve giden seyyahlar belirli unvanlar altında görevlerini gerçekleştirirler ve kimlik sahibi olarak geri dönerler. Çeşitli meslek ve seyyah türü içerisinde önemli olan *yabancı bir göz olmaktır*. Proust'a göre "Gerçek yolculuk, başka diyarlara doğru yol almak değil, gerçek yolculuk başka gözlerle bakabilmektir." (Aktaran: Özgül, 2011: 45). İnsanlar, içerisinde buldukları toplumu tam anlamıyla müşahade edemezler. Fakat yabancı bir göz olan seyyah, seyahati sonucu gittiği yerlerde fark edilemeyen özellikleri açığa çıkarır. Böylelikle kendi kültürünü araştırmamış, kültürüne yabancılaşmış kişileri dahi uyandırabilir. Bu ilgi ve dikkati sayesinde seyyah da seyahat de amacına ulaşmış olur. Böylelikle seyyah, farklı kültürlerin birbiriyle etkileşimini sağlayan kişi olarak aynı zamanda seyahat vasıtasıyla aynı kültürel ortamdaki farklı noktaları da yakalar.

1.2.1.Seyyahın Niyeti/ Planı

İlk adım her zaman önemlidir. Seyyahın ilk adımının niyet etmekle başladığını söylemiştik. Niyet/niyyet: başlama duası olarak geçer (Kanar, 2012: 402). Her eylem içerisinde başlangıç ve bitişi barındırır. İnsan bir şeye başlamak için önce içsel olarak hazırlanmalıdır. Bu içsel sürece niyet adı verilmiştir. Kişi içerisinde ne biriktirirse dışarıya onu taşırır. "Niyetler, amellere göredir" hadisinden yola çıkarak mevzuyu biraz daha

detaylandırabiliriz. Karmaşık bir yapı ve donanıma sahip olan insan, öncelikle zihinsel süreçler sayesinde dünyayı anlamaya başlar. Anlama süreci anlamlandırma, yorumlama ile bir bütündür. Düşünce sistemi belirli bir metodolojiye sahiptir ve silsile halinde katlanarak büyür, ilerler. Bu sayede analiz, tez, anti-tez, sentez işlemleri gerçekleşir. Düşünme ve düşüncenin insanoğlu açısından gelişimi bu şekildedir. Eşyaya rastgelen anlamsal yorumsamaların arka planı birçok süreçten oluşmaktadır. Seyyah bu süreçleri tamamlayarak niyetini ortaya koyar. Ortega y Gasset'in dediği gibi; insan yeniden dünyada belirerek önceden tasarlanmış bir plana göre harekete geçer; bu da *eylem*, aktif yaşam, praxistir. İnsan yazgısı her şeyden önce *eylemdir* (Gasset, 1995: 25). İnsanlar yüzyıllardır belirli amaçlar doğrultusunda eylemlerini gerçekleştirmek için çeşitli zorluklara katlanmışlardır. Seyyah da her türlü zorluğu göğüsleyecek cesarete sahip, tabiat koşullarına ayak uydurabilecek güçte olmalıdır.

Niyet, başlangıcı temsil ettiği gibi karşılaşılabilecek olanla yüzleşmeyi de temsil eder. Bir şeye niyet etmek, kafaya koymak, planlamak girişilecek eylemin kişi açısından değerine göre değişebilir. Seyahat niyetiyle yola çıkan seyyah için önemli konulardan birisi de yön duygusudur. İnsan madde ve manadan oluşan bir varlık olarak belirli bir yön duygusuna sahiptir. Bu ister bedeninin seyahatinde isterse ruhunun seyahatinde olsun değişmeyen bir gerçektir. Madde ve mananın bütünselliği, en güzide yaratılışa sahip olan insanın özelliğidir. İnsan yöne hem bağ(ım)lıdır hem de bu bağ(ım)lılığı belirli oranda aşma yeteneğine sahip olarak özgürce hareket etmektedir. Örnek olarak; müslümanların kiblesi olan Kabe, insanları yön duygusuna, belirli bir mekâna tutunarak madde ve mananın bütünselliğine riayet etmeye yöneltir. Zaman ve mekân algısı insanda bilincin, itaatın, kabulün ve tercihin sebebidir. Yön, her zaman ileri, geri, sağ, sol olarak belirlenmemektedir. Tıpkı yürüyüşün de kilometrelere ve belirli alanlara sığdırılamayacağı gibi. Bu konuda Le Breton *Yürümeye Övgü*'de (2008: 51) bir örnek verir:

“Piemonte ordusunun genç subaylarından Xavier de Maistre üstlerinin emirlerine rağmen düello eder. Yaklaşık kırk gün süreyle odasına hapsedilir. Gezi ve düşünme alanına dönüştürülen tecrit yerinde küçük ama uzun süreli bir yolculuğa başlar. Başka birtakım insanların kıskançlığından ve yol kaygılarından korunmuş bir halde, hikâyesinin daha ilk satırlarından başlayarak o güzergâhın verdiği keyfi ve bu keyfi kaleme almak amacıyla verdiği dürtüyü anlatır. Sayısız yarar vardır bu işte. Gerçekten de hastalara bile son derece uygun bir yürüyüştür bu çünkü yatakları yürüdükleri yerden uzak değildir ve üşütmekten korkmazlar; yoksullar için de elverişlidir çünkü hiç para harcamayacaklardır; ve hatta tembellelere de çok uygundur çünkü her şey bir yana, kimse onların istirahat sürelerini

hesaplamayacaktır. Alan dar gibi gözükebilir ama güzergâh çok sayıda alternatif sunar. Oda “duvarın hemen dibinden atılan adımlarla otuz altı adım uzunluğunda kare şeklinde bir alandır. Ama ben yürüyüş sırasında daha fazla adım atacağım; çünkü genellikle boyuna ve enine yürüyeceğim ya da kural ve yönteme uymadan yanlamasına yürüyeceğim. Hatta zigzag yapacağım ve eğer gerekirse geometrideki tüm çizgileri çizeceğim yürürken” (de Maistre, 1915,31). Bütün beklentilere karşın güzergâhta bazı olaylar ortaya çıkabilir ve zavallı adam iskemleden düşerek sakatlanır. Yolun sonuna gidebilecek kadar zamanı yoktur. Ceza kalkar. Xavier de Maistre, yaşadığı deneyim dolayısıyla mutludur, zindancılara iyi bir oyun oynamıştır. “Bana bir kentte, bir köprüde dolaşmayı yasakladılar; ama bir dünya bıraktılar: sonsuz ve uçsuz bucaksız bir evren emrimdedir.”

Seyyahın niyeti ve planı seyahatin içeriği, koşulları, sonuçları açısından önemlidir. Seyyah yola ne kadar planlı da çıksa elbette ki öngöremediği gerçeklerle karşılaşabilir. Bunlar genellikle seyyahın fiziki ve ruhi gerekliliklerinden doğan sorunlardır. Özellikle hastalık, yaralanma, uykusuzluk, açlık gibi etmenler seyyahın planını bozabilir/aksatabilir. Birçok seyyah, yolculuk için önemli olan şeyin iyi bir ayakkabı ve sindirim sistemi olduğundan bahseder. İbn Batuta'nın seyahatinde de bahsedeceğimiz gibi uzun yolculuklar sebebiyle seyyah, dönemin hastalıklarına (sıtma, ishal, ateşli hastalık) yakalanabilir. Bu zorluklar karşısında seyyah niyetine uygun olarak gezilerini sürdürmeye devam eder. Güçlü bir psikolojiye sahip olması ve kararlılıkla karşılaştığı zorluklara göğüs germesi gerekir.

1.2.2.Seyyahın Bilinci

Bilinç daha çok psikolojiye ait bir kavram olarak bilinmektedir. Toplum içerisindeki bireyin benlik bilinci sosyal hayatını oluşturan edimlerinin, hareketlerinin kontrol merkezidir. Bilinç genel olarak "insanın nesnel dünyayı ve kendi kişisel varlığını anlamasına etkin biçimde katılan zihinsel süreçlerin toplamı" (Frolog, 1997: 59) olarak tanımlanmaktadır. Bilinç farkındalık ve anlamlandırma etkinliği olarak insana özgü bir olgudur. Bu sebeple hem psişik hem de toplumsal boyutu vardır. Psikolojik bağlamda bilinç, öz itibarıyla, "algı ve bilgilerin anlıkta duru ve aydınlık olarak izlenme süreci" olarak tanımlanır (Enç, 1974: 19). Ruh bilimcilerin ve psikologların bilinç değerlendirmesinin yanı sıra sosyologlar konunun toplumsal boyutuna değinmişlerdir. Birey, öncelikle bilinci sayesinde toplumsallaşma sürecini tamamlamalıdır. Toplumsallaşamayan bireyin bilinci yanılıgılarla doludur. “Toplumsallaşma, insanın toplumsal bir varlık haline gelerek toplumun

üyesi olması ve kazandığı toplumsallığı hayatı boyunca sürdürmesi sürecidir. Toplumsallaşma benliğin toplumsal ve psikolojik olarak gelişmesi sürecidir.” (Akın, 2011: 40, 140). Toplumsallaşma süreç olarak devam eden bir olgu olması sebebiyle dinamiktir. Bireyin bilinci de her zaman yeniliklere, etkilere açıktır.

Toplumsal bilinç, bireyin içerisinde bulunduğu toplumu anlamlandırması ve toplum içinde yaşıyor olmaktan kaynaklanan toplumsallığıdır. Bunun yanı sıra bir de bireysel bilinç bulunmaktadır. Toplumsal bilinç, bireyin duyarlılık biçimlerini ve düşünsel sürecini ifade ederken, bireysel bilinç, "her kişinin özel evreni diye adlandırdığımız alanı kapsar: kişinin mizacının veya karakterinin çizgileri, kişisel deneyimleri, kalıtımı ve bilinci tek ve benzersiz bir varlık yapar." (Sayın, 1985: 8) Bireysel bilinç daha çok kişinin kendisi ile ilgiliyken, toplumsal bilinç sosyal gerçeklerden oluşmaktadır. İki bilinç şeması da bireyin analizi için gereklidir. Birey, toplumsal olduğu kadar içsel süreçleri de barındırmaktadır.

Seyyah, iki bilincin de ortak aktörüdür. Farkındalığıyla ve anlamlandırma yetisi ile oluşan bireysel bilinci, toplum içinde yaşıyor olmasıyla da toplumsal bilinci kendinde barındırır. Seyyahın niteliklerinde değineceğimiz, ona has özellikleri, bireysel bilinci sayesinde oluşmaktadır. Seyyah, gören ve keşfeden bir özne olarak gezme eylemini bilinçli şekilde gerçekleştirmektedir. Niyet edişi ile bilinci arasında paralellik vardır. Niyetini gerçekleştirebilmek için bilinçli olarak hareket etmelidir. Bilinç, seyahatin ve seyyahın özünü oluşturan temel etmenlerden biridir.

Seyyahın bilincinde önemli olan bir diğer konu da “seçme davranışı”dır. Toplumsallık ile çevrili olan birey, bilinci sayesinde seçme davranışını gerçekleştirir. Gezdiği, gördüğü yerlerdeki kültürleri, yapıları, insanları analiz ederek, kendisini besleyecek olanları alır. Seyyahın seçme davranışı özgür olduğunun da bir kanıtıdır. Seçme eylemi, bireyin özgürlüğünü ifade eder. Aynı zamanda seyyahların bu seçme eğilimi, objektifliklerini tartışılır hale getirmiştir. Özgür olmayan kişi istemediği şeyleri kabul ederken, seyyah kabul etmez. Memnuniyetini de hoşnutsuzluğunu da dile getirir. Bu yüzden sağlam bir toplum gözlemcisidir. Turistin istemeden mecbur kaldıklarına, seyyah tahammül etmez. O zorlu yolların, şartların insanıdır. Seçme davranışı ile bilincin arasındaki ilişki şartlara uygun hareket etmesini sağlar. Seyyah bilinci sayesinde kentlerde, kırdaki mimariden başlayarak türlü sosyal yapı ve çeşitlilikleri ayıklar. Gözü, bilinci sayesinde zengin bir yaşama haritası oluşturur. Seyyahın bilincini kuvvetlendiren temel meseleler; öğrenimi, yaşı, gideceği yer hakkındaki bilgisi, seyahate çıkış amacıdır. Seyyahın bilinci bu etkenlere göre şekillenir. Yeri geldiğinde bireysel bilinci toplumsalın önüne, toplumsal bilinci de bireyselin önüne geçer. Seyyah bu ikisinin ayrımını ve sentezini yapmakla mükelleftir.

1.2.3.Seyyahın Nitelikleri

Nitelik ve nicelik sorunu sosyal bilimler açısından çok önemli bir konudur. Nitelik bir yeterlilik sembolüdür. Niceliğe göre daha çok değere atıf yapan bir tarafı vardır. Görünenin ve sayılabilenin arkasındaki özü yakalamak için temel bir skaladır. Seyyahın bilincinde bahsettiğimiz kavrayış ve farkında olma hali onun en önemli özelliğidir. Çünkü, zihniyet ve kavrayış bireyin tüm hayatına etki etmekte, davranışlarını ona göre şekillendirmesine sebep olmaktadır. Seyyah, seyahati boyunca çeşitli kültürlerle tanışıklık eder. Sosyolojide ve genel olarak sosyalbilimlerde varlığa parçalı ve pozitivist bakış, birçok metodolojik sorunu beraberinde getirmektedir. Bu bakış genelde iki parçalı bir kültür analizi ile gerçekleşmektedir. Geçmişten günümüze gelen birey ve toplum temelli dikotomiler bu yüzden nitelik problemi yaşamışlardır. Değişen evren tasarımına bağlı olarak kültür, üç boyutlu bir olgu olarak analiz edilmektedir: Zihniyet dünyasını gösteren anlam kodlarının oluşturduğu kognitif boyut, davranışlara ilişkin yazılı ve yazısız kuralları kapsayan davranışlar ve davranışlara ilişkin normatif boyut ve her türlü somut araçları sunan maddi boyut (Dikeçligil, 2011: 134). Kültür olgusunu burada dile getirmemizin asıl sebebi, seyyahın içine doğduğu toplumdaki izler taşıdığını söylemektir. Seyyah her birey gibi varoluşunun gerçekleştiği mekâna, vatana ait özellikler ve aidiyet taşır ama onu farklı kılan seyahati süresince kendi edinilmiş kültürü ile diğerleri arasındaki farklı algılaması, teşhiste bulunmasıdır. Bu algılama kognitif yani bilişsel bir aşama ile başlar ve davranışa dönüşür. Sosyo-kültürel bir gerçekliktir. Yabancı bir göz olduğunu ısrarla söylediğimiz seyyah, işaret ettiğimiz niteliği sayesinde karşılaştığı kültürleri analiz edebilmektedir.

Gerçekliğin doğası seyyahın dikkatini her zaman cezbetmektedir. O gittiği yerlerde merak tutkusu ile her şeyi izler, gözlemler. Gerçekler, toplum ve daha özelinde insan öğrenilmesi, keşfedilmesi gerektirir. İnsandan bağımsız bir toplum tasavvur edilemez. O hem maddi hem de manevi kültürün bir uzantısıdır. Seyyahın niteliği bu gereksinimleri karşılamalıdır. O gerekirse bazen halktan ayrı bir filozof bazen ise halkın kendisidir. Araştıma, öğrenme, cesaret ve dayanıklılığa sahip olandır. Seyyahın yükü ağırdır ve bu nedenle siyasi manada seyahate gönderilenler hep özel kişilerdir. Kendileri istekleri doğrultusunda seyahate çıkan İslam alimleri veyahut diğer kültüre mensup seyyahlar da ağır bir yük yüklenmişlerdir. Seyyah, seyahatini gerçekleştirmeden önce, gerçekleştirdiği sırada ve gerçekleştirdikten sonrasında tam manada bir seyyah olur. Eksikliği, dikkatsizliği kabul

etmeyen bu tip, bir bütündür. O tarafsız bir göz olmalı, keşfi ile bulunduğu mekânı tanıtmaya özelliğine sahip olmalıdır.

1.2.4.Seyyahın Yürüyüşü

Yürüme davranışı genel olarak kişinin seçimde bulunmasına atıf yapar. Kişi tıpkı seyahate çıkmadan önce niyet ettiği gibi yürüyüşe çıkmadan önce de niyet eder. Gideceği yolu hesaplar. Yürüyüş her insanın gerçekleştirdiği genel bir eylem olmasına rağmen seyyahın yürüyüşü ayrıdır. Seyyah rotasını belirler; gördükleri, duydukları, yaşadıkları, hissettikleri adımlarını süsler. Yürüyüş sırasında karşısına çıkan şeylere dikkatle bakar. Yürünen dünya, mekân ve alan açısından küçülürken, seyyahın dünyası genişler. Seyyah yürüyüş esnasında gördüklerini seçerek hafızasına kaydeder. Bazen seyahat gözlemlerini yürüyüş esnasında, seyahat üzere iken kaleme alırken bazen de vatanına döndüğünde yazdığı için seyyahların anlatılarında tutarsızlık olduğu görülmektedir. Seyahatnamelerin en çok eleştirilen yanlarından birisi de bu konudur.

Yürüme, özümseme açısından bir zaman tasarrufudur. Gelip geçicilik en aza indirgenir ve hız ertelenir. Yürüyen seyyah iç dünyası ile hesaplaşır ve özüne dair sorgulamalar yapma imkânı bulur. Yürüyüşü sırasında kentleri, kırları, dağları görür, insanlarla konuşur, ân'a tanıklık eder, olaylarla karşılaşır. "Yürüyüş, yürüyüşçünün özgürlük düzeyine göre farklı tonlarla bedeninin zaferidir. Yaşamın bir yığın önemsiz şeyi konusunda bir temel felsefenin geliştirilmesine elverişli bir etkinliktir, gezgini, bir süre kendisi, doğayla ya da başkalarıyla ilişkisi hakkında sorular sormaya, beklenmedik bir yığın soru üstüne düşünmeye götürür. Yürüyüş kimi zaman aylaklıktır. Aylaklık, acelesi olan insanın hüküm sürdüğü dünyada bir terslik gibi gözüktür. Zamanın ve yerin tadını çıkarma olan yürüyüş bir kaçış, modernliğe bir naniktir. Çılgın yaşam ritimlerimiz içinde bir kestirme yoldur, mesafe almaya elverişli bir etkinliktir." (Breton, 2008: 14).

Seyyahın yürüyüşünde önemli olan şeyin başında göz gelir. Çünkü herkes nesnelere, dış dünyayı kendi gözü ile görür. Kentlere ve kırlara yapılan yürüyüşlerden seyyah zengin gözlemler ile döner. Kentte yürüyen seyyah büyük binalar, önemli yapılar, kalabalık meydanlar, daha çok insan görür. Kırdaki yürüyen seyyah ise daha lokal ve özel şeylerle karşılaşır. Birincil ilişkiler içerisine girer. Seyyah seyahati boyunca sayısız deneyim yaşar. Yürüyüşünün ritmi buna göre şekillenir. Bazen bir şeyden kaçır ve hızlanır, bazen iç huzuru yakalamak için yavaşlar. Yola çıkış sebebine göre seyyahın yürüyüş ritmi değişir. Ortaçağda ve seyyah İbn Batuta zamanındaki seyahatlerde yaygın olarak deve kervanları ile yolculuk

yapılıyordu. Fakat çölde, hayvanlar hastalandığında seyyah yola yaya olarak devam ediyordu.

Yürüyüş insanın kendisi ile başbaşa kalmasını sağlar. İç sorgulamaya, günün değerlendirmesini yapmaya vesile olur. “Kısa bir gezinti biçiminde de olsa yürüyüş çağdaş toplumlarımızın telaşlı ve endişeli yaşamını tıkayan kaygılara geçici olarak ara verir. Yürüyüş insanı kendisine, titreyen nesnelere döndürür ve kolektif rutinlerin yok etme eğiliminde olduğu bir değerler hiyerarşisini yeniden kurar.” (Breton, 2008: 19). Seyyahın yürüyüşü, konumuzun bel kemiğini oluşturan bir etkinliktir. “Çünkü; yürüyüş dünyanın içine girme yöntemidir, kat edilmiş doğanın içine girmenin bir yoludur, günlük yaşamı tanıma ya da algılama modalitelerine kapalı bir evrenle ilişki kurma yoludur. Yürüyüşçü yürüyüş sırasında dünyaya bakışını derinleştirir, bedenini yeni koşulların içine sokar.” (Breton, 2008: 30). Seyyah yürüyerek algısını derinleştirir, tefekküre dalar, doğayı ve insanı gözlemler. Bu sorgulama sayesinde bedeni ve ruhu arasındaki dengeyi yakalar/bulur. Seyyahın yürüyüşü, seyahatin ve seyahatnamenin en önemli etabıdır. “Bir bireyin özü, kendine özgü düşünceleri ancak yabancı düşüncelerden uzakta, kendisiyle baş başa kaldığında gelişebilir” (Schelle, 1996, 51, Aktaran: Breton, 2008: 76).

Ayrıca seyahatte beden ve dayanıklılık da çok önemlidir. Seyahat etmek için sağlıklı bir ruhsal yapı gerekir. Seyahatin avantajları olduğu kadar, dezavantajları da vardır. Bunları *gurbet*, *hanin* ve *züll* olarak sınıflandırmışlardır. Gurbet, insanı vatanından uzaklaştıran bir sürgün; hanin, garibe işkence eden sıla özlemi ve züll, normal olarak baba ocağında hissedilmeyen hor görme duygusudur (Touati, 2004: 216). Seyahat ayrılık acısı, tanıdıklardan uzaklaşma ve bilinmeyen korkusunu içinde barındırır. Toplumsal olarak bilinenden uzaklaşma vardır. Gelenek, görenek ve âdetlerden tutun, yeme içmeye kadar her şey farklılaşır. Adeta form değiştirir. Aynılıklar olsa dahi yürüyüş, seyyahı sürpriz olanla karşılaştırmaya gebedir.

Seyahat öncesi/yürüyüş öncesi, ân'ı ve sonrası çok önemlidir. Kişi ilk olarak bedenine, sağlığına dikkat etmeli, yola çıkmadan önce yanına neler alıp almayacağı konusunda araştırma yapmalıdır. Önemli olan üç şey; yemek, uyku ve ayakkabıdır. Yemeğin önemli olduğu kadar su da önemlidir. Seyahatte insana bir yol ve yaşam dersi verilmektedir. Seyyah yürüyüşe daha genel olarak seyahate çıkmadan önce hem psikolojik hem de bedensel olarak kendisini hazırlamalıdır. İnsanlar, yola çıkmadan önce hata ve üzüntülerini, hayal kırıklıklarını, arzu ve düşlerini geride bıraktığında seyahat onun için faydalı olabilir. Seyhate çıkan kişinin aslında nereye gittiği değil nasıl gittiği sağlıklı bir yolculuk için önemli bir değişkendir.

İklim, gezmiş olduğu yerin siyasi- sosyolojik- coğrafi konumu gibi bir çok değişken seyahatin içeriği açısından önemlidir. Bu sebeple yürüyüş, temel bir unsurla karşılaşmadır, yerle, toprakla ilişkilidir ve doğanın içindeki (yollar, patikalar, hanlar, yön işaretleri vb) bir toplumsal düzeni harekete geçirirse de aynı zamanda uzama girmez, sadece toplumbilim değildir, aynı zamanda coğrafya, meteoroloji, ekoloji, fizyoloji, gastronomi vb'dir (Breton, 2008: 61). Seyyah, seyahati boyunca bunlara dikkat etmelidir. O, zaman zaman öğretmen, doktor, fizyolog, kâhin, kâşif olur bu sebeple.

Seyyah yürüyerek, gezerek ve görerek kendi kültürü ile dünyanın kültür prizmasından bakarak farklı bakış açıları geliştirir. Elbetteki her insan ait olduğu toprakların kültürüne göre yaşamaktadır. Fakat bu yaşayış ve bütünlük seyyahın sağlıklı analizler yapamayacağı anlamına gelmez. Aksine kendi kültürünü tanıyor olmak, farklı kültürleri daha iyi analiz etme gücünü ona verir. Seyyah yürüyüşünü tek başına ya da grupla yapar. Tek başına yapılan seyahat daha çok maceracı seyyahların başvurduğu bir türdür. Grupla yapılan seyahatler ise daha çok ticari, askeri görevler ya da hac için olmaktadır. Yürüyüş, yolu zenginleştirir. Seyyah, yürüyüş sırasında yorulur, dinlenir, tanıklık eder, keşfeder. İlgi ve merakı artıp azalır. Durağanlığını üzerinden atar ve dinamik bir hal alır. Modern ulaşım olanakları ile geçmiştekiler kıyaslandığında seyyahın dünyasındaki değişime dair bir kıyaslamada bulunabilir. Yürüyüşü anlamlı kılan seyyah, modern zamanın turistleri gibi hızlı bakışlarla dünyaya dahil olmamış, dikkatli bir nazar ile adımladığı yolu anlamlandırmıştır. Yürüyüşçü bir rastlantı insanıdır. Bu sebeple farklı olaylara şahit olur. Değişik olayları seyahatname ile insanlara aktararak bilgi verir, ilgi ve hayret uyandırır. Bilginin yanı sıra öyküleyici bir anlatım tarzını da benimser. Yaşamış oldukları ve tanıklıkları diline yansır.

Seyahat edebilmek için ekonomik durum, merak edilen ve gidilecek olan yer, seyyahın donanımları ve sağlığı önemlidir. Bunları gözetken seyyah, bizlere iki türlü bilgi verir. İlki gördüklerini sözlü olarak etraftakilere ve yetkili kişilere aktarır. İkincisi ise el yazmalarıdır. Kabiliyetleri seyyahların kroki, resim çizerek gördüklerini, duyduklarını, hatırladıklarını yazıya geçirdikleri olmuştur. Seyahat etmede mali durumun önemine değinmiştik. Zengin seyyahlar seyahatleri sırasında fotoğraf yaygınlaşmadan önce gravür ve resimde usta yardımcılar ile yola çıkarlardı. Aynı zamanda seyahat edilen yerdeki dil seyyah için önemli olduğundan, yanlarında tercüman da götürdükleri olmuştur.

1.2.5.Seyyahın Dili ve Haber Olgusunun Aktarımı

Seyyahın dil ve üslubuna göre şekil alan seyahatnamelerde aktarım çok önemlidir. Bu konuda detaylı bir yaklaşım geliştirmek için, haber olgusunun tarihi bağlamını düşünmek gerekmektedir. Metinler arkalarında tarihi bir perspektif barındırırlar. Birey tarafından ele alındıkları için nesnellikleri tartışılmalıdır. Olayların tarihi uzantıları seyahatname incelemeleri için bir gerekliliktir. Tarih kelimesi hadiselerin tarihini tesbit etme manasına gelir. Batı dillerindeki tarih kelimesi ise (historia, history vb.), Yunanca “istoria” kelimesinden gelir ve “tek tek hadiseleri araştırma ve inceleme manasını ifade eder. Bu kelime Arapça’ya usture (efsane, mitoloji) olarak geçmiştir. Tarih hakkında iki tavır benimsemek mümkün: birincisi, bunlar eski devirlerde olup bitmiş işler, “ eski efsaneler”, diyerek tarihe itibar etmemek; ikincisi de Kur’an’daki tavrı benimsemek; tarihi hadiselerin sebeplerini anlamaya çalışarak ve tarihi bir manada yorumlayarak, ondan istifade etmeye çalışmak! (Uçar, 1994: 11-12). Seyahatnamelerde bahsedilen olaylar belirli bir tarih dilimi içerisinde gerçekleştiği için tarihsellik, nedensellik ve tarih yorumu açısından eleştiriye uğramıştır. Tarih daha çok geçmiş, bugün ve gelecek kavramları ile ilişkilendirilmiş, çeşitli şekillerde tanımlanma gereği hissedilmiştir. T.S. Eliot: “The historical sense involves a perception not only for the pastness of past, but of its presence” (Tarihi idrak, geçmişi, sadece geçmiş olarak değil, onun hali hazırdaki mevcudiyeti –tesir ve devamlılığı- olarak idrak etmektir” demişti (Aktaran: Uçar, 1994: 12).

Tarih yaşanmışlıktır, seyahatnamenin yazarı seyyah da yaşanmışlıkların tanığıdır. Seyyah, seyahatnameyi yolculuk esnasında yazdığı gibi bundan ayrı olarak seyahati bittikten sonra da yazmıştır yahut yazdırmıştır. Seyyah İbn Batuta Morokko Sultanı Ebu İnan Faris’in isteğiyle yolculuğunu İbn Cüzeyy’e yazdırmıştır. Tarih, insanlık ile yaşıttır. Ortega Y Gasset, “İnsanın tabiatı yoktur, tarihi vardır” diyerek tarihin insan hayatındaki yerine değinmiştir. Yeryüzündeki tüm ulusların kendi tarihleri ve yaşadıkları olayları vardır. Tarih sahnesi türlü insan halleri ile doludur. Haber olgusu insanlık tarihi içerisinde bilgilendirici nitelik taşımaktadır. Seyahat anlatılarının edebileşme sürecinde etkili olan bir unsur da haber olgusudur. Aktarım gücü ile belirginleşen haber olgusu, seyahatnameleri önemli ölçüde etkilemiştir. “Seyahat *haber*’i –seyahatnamelerin İslamın sîret türünü de içine kattığı biçim- ikili bir karakteristiği vardır: Düzenleniş ilkesinde nakle dayalı ve parçalı bir söylem söz konusudur ve bu söylemde yazar-naklediciyle anlatıcı aynı kişi değildir. *Haber*, bir anlatı biçimi olarak, seyahatlerinden *söz eden* seyyahların bunları yazma gereksinimi duymadığı

bir sosyokültürel dünyaya aittir. Bunun nedeni bu işi becerememeleri değil, bütün yazılı üretimi nakle dayalı bir dilin belgeleri olarak yapılandırılan bir silsile ilkesine bağlı olmalarıdır.”(Touati, 2004: 211). Zamanla bu ilke değişiklik göstermiştir ve insanlar artık gördükleri, gezdikleri yerleri aktarma ve dinlemeden öte yazmaya geçmişlerdir. Haber, alıcısı onu belleğinde tutmak yerine kâğıda geçirdiği andan itibaren, sözlü mesajdan yazılı metne dönüşmüştür (2004: 212). Haberi aktaran araçlardan birisi olan seyyah da aynı derecede etkilidir. İbn Haldun ünlü eseri *Mukaddime*'de haber olgusunun aktarımından bahseder.

Zakir Kadri Ugan ön sözde; “Hadiseleri incelemek ve tarihi yanlışlıklardan, zan, tahmin ve mübalağalardan, asılsız haberler karışmasından korumak için, üstat birtakım kanun ve esaslar vazetmiştir. Olay ve hadiseler yalnız nakil ve rivayete dayanır ise, tarih yanlışlıklardan ve esassız haberlerden kurtulamaz, hadiselerin doğruluğunu anlamak için o hadiselerin örf ve adete ve siyasal kaidelere ve sosyal hayata ve insan cemiyetlerinin gözle görülen ve akıl ile açık olarak bilinen hal ve durumuna aykırı olmaması ilk şarttır.” (İbn Haldun, 1990: IX) der.

İbn Haldun'un tarih ilmi ve tarihçilerin haber aktarımı açısından ele aldığı konu seyyah ve seyahatname için de geçerlidir. Yıllardır araştırılmakta olan *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* kimi araştırmacılar açısından bu sebeplerden dolayı eleştirilmiştir. Sahicilik ve hurafe bilgidен uzaklık, ispatlanabilir olmak bir eseri değerli kılan temel sacayaklarıdır. İbn Haldun akli ve nakli ilimleri açıklamada meydana getirmiş olduğu “umran ilmini” detaylandırır. Ona göre; tarih insanların ve kavimlerin hal ve durumlarının nasıl değişmiş olduğunu, devlet sınırlarının nasıl genişlemiş, kuvvet ve kudretlerinin nasıl artmış bulunduğunu, ölüm ve yıkılma çağı gelinceye kadar yeryüzünü nasıl imar etdiklerini bize bildirir. Bu tarihin zahiri (açık anlaşılan) manasıdır. Tarihin içinde saklanan mana ise incelemek, düşünmek, araştırmaktan ve varlığın (kâinatın) sebep ve illetlerini dikkatle anlamak ve hadiselerin vuku ve tertibini inceleyip bilmekten ibarettir (İbn Haldun, 1990: 5). Yalan haberlerin toplumu ve bireyi anlatamadığına, tarihin ve tarihi olayların bu nedenle yanılsamalı bir hal aldığına değinir. Nakleden kimse ancak imla ederek yazdırır ve nakleder. Dikkatle düşünen, doğruyu batıldan ayırd eder... Zamanın hayata olan tesirini millet ve kavimlerde hal ve durumun, yaşayış şekilleri ve başka hallerin, günlerin ve yılların geçmesi ile değişmekte olduğunu unutuyorlar (İbn Haldun, 1990: 6-8). İbn Haldun burada değişimin ve bu değişime ayak uyduran/uydurmak zorunda olan devletlerin, toplumsal yapıların şemasını çiziyor. Değişimin kaçınılmaz olduğunu anlatırken haber olgusunu aktaranların anakronizme düştüklerini vurguluyor. Direkt söylemese de kültürel değişimden bahsediyor

Haldun. Kültür değişmesinin ne olduğunu anlayabilmek için Malinowski'nin tarifini aynen alıyoruz: “Kültür değişmesi, bir cemiyetin mevcut nizamını, yani içtimai, maddi ve manevi medeniyetini bir tipten başka bir tipe kalbeden bir prosestir. Böylece kültür değişmesi, bir cemiyetin siyasi yapısında, idari müesseselerinde ve toprağa yerleşme ve iskan tarzında, iman ve kanaatlerinde, bilgi sisteminde, terbiye cihazında, kanunlarında, maddi alet ve vasıtalarında, bunların kullanılmasında, içtimai iktisadinin dayandığı istihlak maddelerinin sarfında az çok husule gelen tahavvülleri ihtiva eder. Terimin en geniş manasiyle kültür değişmesi, insan medeniyetinin daimi bir faktörüdür; her yerde ve her zaman vukua gelmektedir.” (Aktaran: Turhan, 1959: 41).

Haberlerin aktarımında dikkatli olmak konusuna vurgu yapan Haldun; “haberler yalnız nakil ve rivayete dayanır. Adet,  rf ve sosyal politika kaide ve usullerine, cemiyet ve fertlerin dünyayı imarlarının tabii cereyanına ve insanın sosyal hallerine ve gözle görülemeyen haller, gözle görülebilen Şeylere uymadığı ve Őimdiki durum geçmişteki durumla karşılaştırılmadığı takdirde, hataya düşmekten ve doğru yoldan sapmaktan kurtulmak ve amniyet kazanmak çok vakit mümkün olmaz. Tarihçiler, Tanrının kitabını tefsir edenler ve rivayet  stadoarı, naklettikleri haber ve rivayetlerin doğru veya zayıf olduğunu incelemeyen, yalnız nakil ve rivayete güvenerek aktardıkları, kanun, usul ve benzerleri ile karşılaştırmadıkları, hikmet ve felsefe bakımından incelemedikleri ve varlık (k inat)ın tabiat ve kanunlarına göre  lemedikleri, naklettikleri haberler üzerinde dikkatle düşünerek haber verilen hadise ve olayların vukuunun mümkün olup olmadığına inanarak nakletmedikleri için çok yanılmışlar ve doğru yoldan saparak vehim ve hata çöllerinde yollarını kaybetmişlerdir. Bilhassa mal, para ve askerlerin hesabında ve sayısını hikâye ettiklerinde akla uymayan pek çok sözler sarf etmişlerdir ki bunları akıl, tabiat, kanun ve kaidelerine göre incelemek zarureti vardır.” (İbn Haldun, 1990: 9) demiştir. Sosyolojik bir çözümlemenin aşamalarını anlatan Haldun sahih habere çok büyük önem vermiştir. Eserini yazmasındaki temel amaç budur. Tarih ilmi ve vakan visliğin yanlışları. Haldun da İslam seyyahıdır. Gezip, görerek belirli bir ilmi metodu kurmuş, temellendirmiştir. Haber olgusu çeşitli handikapları içerisinde barındırmaktadır. Seyyah da bu yanılgılara düşmemek için tıpkı bir tarihçi gibi titiz Şekilde topluma dair ne var ise doğru bir aktarım ile onu ortaya koymalıdır. Seyyah İbn Batuta bu sebeple Müslüman seyyahlar içerisinde en güvenilir gözlem ve verilere dayanan isimlerden birisidir. İspatlanabilir ve gerçek olanı yazması eserinin hala güncel kalmasında büyük etkendir.

1.2.6.Seyyah- Turist- Flaneur Ayrımı

Seyahatname incelemesinin ana aktörü olan seyyahı açıklamıştık. Daha özelinde toplumsal bir tip olarak seyahatin anlatıcısı olan seyyahın, turist ve Flaneur'den ayrılan yönlerini belirlemek, durmuş olduğu yer ile ilgili bizlere daha çok bilgi verebilir. Siegfried Kracauer ve Walter Benjamin Fransızca “flaneur” diye adlandırılan “yazar gezer” tipinin ortaya çıkışını birbirine benzer ifadelerle tanımlarlar. Benjamin'e göre, “flaneur” yaya olarak dolaşırken düşünce üreten kişidir (Özgül, 2011: 48). Flaneur üzerine çeşitli tanımlamalar yapılmış ve gezi, seyahat anlatılarında çoğunlukla özelliklerine değinilmiştir. Flaneur, birçok yazarın inceleme tipi olmuş, Walter Benjamin'in *Pasajlar*'ında Baudelaire ve Poe'nin Flaneurundan örneklere yer verilmiştir. Flaneur, kalabalıkların insanıdır. Zaman zaman da vitrin insanıdır. Bu açıklama ile Flaneur'un gezme eylemine atıfta bulunmaktadır. Ayrıca Flaneur'un görme ve algılaması kritik önem taşır. Seyyah ile ortak özelliği görme eylemine atfettikleri önemlidir. Bu özellikleri sayesinde birer gözlemci gibi şehirlere inerler/şehirlerde gezerler. Flaneur yavaş yavaş adımladığı sokaklarda, caddelerde hayatın nabzını yakalar. Baudelaire'e göre “gözlemci, kim olduğunu gizleme sanatını her yerde uygulayan bir hükümdardır.” Böylece, istemeden dedektif olan flaneurün bu konumu, toplumsal bakımdan kendisi açısından çok elverişlidir. Avareliğini haklı kılar (Benjamin, 2002: 135). Flaneurun avare avare gezdiği mekânlar caddeler, pasajlar, sokaklar, bulvar gibi yerlerdir. Buralar onun adeta evidir. “Cadde, flaneur için konuta dönüşür; sokaktaki adam kendi dört duvarının arasında nasıl evinde olduğunu duyumsarsa, flaneur de bina cepheleri arasında kendini evindeymiş gibi duyumsar. Onun gözünde emaye kaplı parlak firma tabelaları, aşağı yukarı bir burjuva salonundaki yağlıboya tablo gibi duvar süsüdür; duvarlar, not defterini dayadığı yazı masasıdır; gazete kulübeleri kitaplıklarıdır; cafe'lerin balkonları da, işini bitirdikten sonra eğilip sokağa baktığı cumbalardır.” (Benjamin, 2002: 131). Flaneur aynı zamanda gibi “kalabalıkların adamı”dır. Kalabalıklar onu besler, kalabalıklar onu gizler. Toplumsallığının bir penceresi de kalabalığa bakar. Bu tip, hayatın can damarında gezinen bir kan gibi varlığını devam ettirmektedir.

Onu sevenler kadar eleştirenler de vardır. Rattier, 1857'de *Paris n'existe pas* adlı ütopyasında şöyle yazar: “Bir zamanlar hep kaldırımlarda ve vitrinlerin önünde rastladığımız *flaneur*, bu beş para etmez, önemsiz ve etrafına bakılmaktan başka işi olmayan, sürekli ucuz heyecanların peşinden koşan, kaldırım taşlarından, atlı arabalardan ve sokaklardaki gaz lambalarından başka bir şey bilmeyen tip, ... şimdi çiftçi, şarap tüccarı,

kumaş fabrikatörü, şeker üreticisi, demir ve çelik sanayicisi oldu.” (Aktaran: Benjamin, 2002: 148). Burada aylak tip olarak tasvir edilen flaneura ciddi bir eleştiri getirilmiştir. Hayattaki konumu ve amaçsızlığı sebebi ile yargılanmıştır. Oysaki flaneur, gözlemci oluşu ve mekân- insan ilişkilerine dikkat kesilişi ile bizim çözümlememizde olumlu bir yere sahiptir. Flaneur, kalabalık içerisinde yaşayan terk edilmiş bir kişidir (Benjamin, 2002: 149). Terk edilmişliği kendi isteğine bağlıdır. Yalnızlığı tercih edişi, kalabalıklar içinde tek başına dolanışı onun tipolojik özelliklerinden biridir. “*Flaneur*, henüz gerek büyük kentin, gerekse burjuva sınıfının eşliğindedir. Henüz bunlardan herhangi birine yenik düşmüş değildir. Hiçbirine yerleşmiş değildir. *Flaneur*, sığınağını kitlede arar.” (Benjamin, 2002: 98)

Görme eylemi hayatının en önemli yerindedir. Gözleri ile yaşamını, yürüyüşünü anlamlı kılar. İşittikleri ile içine dönerek bir sorgulama gerçekleştirir. *Flaneurde* baskın öğe, bakınmanın verdiği zevktir. Bu bakınma, gözlem düzeyinde yoğunlaştığında, ortaya amatör dedektif çıkar; aynı bakınma bir şey anlamadan bakmayla sınırlı kaldığında *Flaneur*, bir *badaud*'ya (alık alık, boş gözlerle bir yere toplanıp olup bitene bakan) dönüşmüş olur (2002: 163).

Flaneur, modern zamanın üretmiş olduğu bir tip olarak kabul edilir. Flaneur modern çağın kahramanıydı; yolculuğa çıkabiliyor, çeşitli yerlere varabiliyor, (nesnelere) bakabiliyor, tekrar yoluna devam edebiliyor, anonim bir örtüye bürünebiliyor, liminal bir bölgede bulunabiliyordu (Benjamin, 1973; Wolf, 1985; Tester, 1994: Aktaran: Urry, 2009: 221). Modern hayat büyük bir moda gösterisi, baş döndürücü görünüm, parlıtlı yüzeyler, ışıltılı süslemelerdir. O zaman modern hayatın sanatçısı da ilgi ve enerjisini, modernliğin “modaları, görenekleri, duyguları” üzerinde, gelip geçen an ve içerdiği sonsuzluk çağrışımları üzerinde yoğunlaştıran kişidir. Flaneur, aktif olarak caddelerin yaşamını araştırıp ortaya koyar. Bitki örneklerini asfaltta arar. Modern dünyada kentin en gözde insanı, kahramanı olur. Modern hayatın kahramanları denilen tipler arasında turist de yer almaktadır. Modernliği simgeleyen temel karakter yaya olarak gezintilerini yapan flaneur değil, yeni ulaşım teknolojileriyle seyahatlerini yapan, tren yolcusu, otomobil yolcusu ya da uçak yolcusudur. Modernitenin ayırt edici özelliğinden birisi de uzun mesafeli seyahatin toplumsal örgütlenmesidir. Urry'nin getirmiş olduğu açıklama flaneur ile turisti birbirinden ayırmaktadır. Aslında turist yaşamının amacı da varmak değil hareket etmek, algılamak değil görmektir. “Geziniş duran *flaneur* yirminci yüzyıl turistinin habercisiydi, özellikle de onun gerçekleştirdiği bir etkinlik turistin bir bakıma alameti farikası oldu: fotoğraf çekmek-görülme ve kaydedilme, başkalarını görmek ve onları kaydetme. Susan Sontag *flaneur* ile fotoğraf arasındaki bağı açıkça gözler önüne serer. Fotoğraf: Önce orta sınıf *flaneur*un

gözünün bir uzantısı olarak layık olduğu mevkii alır..... fotoğrafçı kent cehennemini didik didik eden, kostak kostak yürüyen, gezip dolaşan yalnız birinin, kenti tensel aşırılıklara ev sahipliği yapan bir peyzaj olarak keşfeden o röntgenci gezginin silahlı versiyonudur. Bakmanın, empati kurmanın ustası olan *flaneur*, dünyayı “pitoreks” bulmaktadır (Aktaran, Urry, 2009: 221-222). Pitoreks, TDK’ye göre resimsi, duruşu ve görünüşü resim konusuna uygun olarak görülen anlamındadır. Urry ilerleyen satırlarda orta sınıf flaneur ile ilgili şu tanımlamaları yapar. Orta sınıf flaneuru kentin karanlık/biçimsiz köşelerine ilgi gösterirken, yirminci yüzyıl fotoğrafçısı her yere, her olası nesneye, olaya ve kişiye yönelir. (2009: 222).

Turistlerin genel nitelikleri arasında belli ölçüde hareket, kısa süreli ve geçici merak, geçici ikamet vardır. Turist kendi özgürlüğü için para öder; yerli halkın kaygı ve duygularına boşverme hakkı, kendi anlam ağını örme hakkı için para öder. Dünya, turist için istiridyedir... hazla yaşaması ve dolayısıyla ona anlam katması için... (Bauman, 1993: 241, Aktaran, Urry, 2009: 277). “Bakma eylemi turist içinde analiz edilmesi gereken bir konudur. Turist bakışı, kır ve kent manzaralarına yöneliktir (bu özellikler, onları günlük deneyimden ayırmaktadır). Bunlara uzun uzadıya bakılır, çünkü bunların bir bakıma alışlageldik olanın dışında olduğu düşünülür. Bakış, göstergeler aracılığıyla oluşur ve turizm göstergelerinin biriktirilmesini içerir.” (Urry, 2009: 16-17). Turist, flaneura göre daha vasıfsız, seyyaha göre ise daha değersizdir. Çünkü turistik ve turist bakışı derinlemesine bir ilgiden ziyade geçiciliği çağırıştırır. Zamana ve toplumlara göre değişen turist algısı, modern toplumlarda bir statü göstergesi haline gelmiştir; ayrıca sağlıklı olmak için bunun şart olduğu düşünülmektedir (Feifer, 1985: 224, Aktaran, Urry, 2009: 18). Seneca şöyle demektedir: “ İnsanlar gelgeç tabiatlı oldukları, tekdüze bir yaşamdan sıkıldıkları ve hep kendilerinden kaçan şeylerin peşinden koştukları için farklı yerlere, farklı uğraşlar aramak için seyahat etmektedirler (Aktaran: Feifer, 1985:9, Urry, 2009: 18). “Turist çoğu ilişki türlerinde başat rol oynar. Turist, başka “yerlerde” ve başka “zaman”larda, kişinin gündelik yaşamından uzakta, otantikliği arayan bir çeşit çağdaş hacıdır. Turistler, kendi yaşamlarında keşfetmeleri zor bir gerçekliğe sahip olan ötekilerin “ gerçekyaşamlarına” özel bir tutkunluk gösterirler.” (Urry, 2009: 26). Gezdikleri yerdeki halka, yerlere, olan-bitene şaşkınlıkla bakarlar. Tuhaflikları yakalayıp bunlardan yararlanmak isterler. Verdikleri paranın karşılığını almak amacı güderler. Yirminci yüzyılın turisti için dünya, ticari değeri olan, kırlar ve kentlerden oluşan büyük bir mağaza haline bürünmüştür.

1.3.SEYAHATNAMELER

Seyahatnameler, organik yapısı olan metinlerdir. Hayatın içinde genel geçer ve hayata dair bilgiler taşırlar. Bu metinler, bireyin gözünden dünyanın yansımalarına en iyi örneklerdendir. O sebeple metnin anlatım özelliklerini ve inceliklerini bilmek, araştırmak lazımdır. Gezi yazılarında düşünle gerçek, hayal ile yaşanan birbiriyle örtüştür ve birbirlerinden ayrılmazlar. Seyahatname bir birey anlatısı olduğu için içerisinde anlatan-dinleyen ilişkisi vardır. İddia yoktur. Ötekinin keşfi ile anlatı hareketlenir. İddia olmamasına rağmen ispat edilebilir özelliğe de sahiptir. Göstermiş gibi anlatmak-edebiyatta betimleme-asıl gayedir. Seyahatnameler birer ihtiyaçtan hasıl olmuştur da denilebilir. Bu ihtiyaç keşfin anasıdır. Çoğunlukla merak duygusu temel etkindir. Gitme, keşfetme ve görme isteği... Baudelaire: “Yaşam bir hastanedir, hastalar sürekli yattıkları yeri değiştirme saplantısı içindedir. Bir hasta, kaloriferin yanında acı çekerse cam kenarına geçince her şeyin daha iyi olacağını düşünür. Şu anda bulunmadığım bir yerde bulunursam daha iyi olacağım yanılısamını yaşamışımıdır hep; bu hareket etme tutkusunu sonsuza dek ruhumda taşıyacağım.”diyerek seyahat etmenin ruhundaki yansımalarını aktarmıştı (Aktaran: Botton, 2002: 38). Seyahatnamelerde temel amaç görülen yerlerin tarihlerini, kültürlerini, tabiat güzelliklerini, insanlarını, toplumsal yaşamlarını, gelenek ve göreneklerini tanıtmak olduğu kadar insanları da tanımaktır. İnsan seyahatnamelerin temel aktörüdür. Seyahatnameler, insanlığın ve yaşanmışlıkların tarihidir. Tarihsel belge niteliği taşımakla birlikte, yazarların izlenimlerini belli bir üslupla yansıttıklarından, aynı zamanda da birer edebi yapıt olarak değerlendirilebilir. Kendi dönemlerinin önemli bir tanığı olarak bugüne ve geleceğe bilgi sunmakla tarih biliminin vazgeçilmez belgeleri arasındadırlar. Sadece gezip görmek amaç değildir. Seyahatnâmede, seyyahın gezip, gördüğü yerlerle ilgili izlenimler, başlı başına birer araştırma konusudur. Bunlar arasında destanlar, öyküler, türküler, halk şiirleri, söylenceler, masal, mani, ağız ayrılıkları, halk oyunları, giyim-kuşam, düğün, dernek, eğlence, inançlar, karşılıklı insan ilişkileri, komşuluk bağlantıları, toplumsal davranışlar, sanat ve zanaat varlıkları önemli bir yer tutmaktadır (URL 2).

“Gezi eserleri sayesinde insanlar bilmedikleri yurt ve dünya köşelerini öğrenme; tanımadıkları yabancı millet ve uygarlıkları tanıma şansı yakalarlar. Seyahat/gezi kendi içine kapalı bir tür olmaktan uzaktır.” (Asiltürk, 2000: 17-18). Seyahatname incelemelerinde ele alınması gereken temel noktalar vardır. Normal bir metin gibi okumanın yanısıra şiir ve edebiyatla da ilgili olması sebebiyle estetik bir yana sahiptir. Donanım gerektirmektedir. Çeşitli amaçlarla yazılan seyahatnameler olduğunu söylemiştik. İbn Batuta gibi alim bir

aileden gelen, Doğu kültürü ile yetişmiş seyyahlar daha çok bilgi ve sosyo-kültürel araştırma ağırlıklı seyahatnameler yazmış, yazdırmışlardır. Evliya Çelebi örneği üzerinden de ele alabileceğimiz bu konu çeşitli halk ve medeniyetlerde farklılıklar göstermektedir. Sosyalbilimlerde sınıflandırma sebebiyle işaret edilen Doğu ve Batı kültürleri zaman içerisinde kendi edebiyatlarını ve eserlerini de meydana getirmişlerdir. İnsanlar kitaplardan öğrendikleri gibi seyahat ederek de bir çok bilgiyi öğrenebilirler. Bilgi/bilgilenme/bilgi verme seyahatnamenin özüdür. Seyahatnamelerde ilgi çekici üslup tercih edilir ve tutarlı olmasına özen gösterilir. Gerçekçilik seyahatnamenin kaderini belirleyen bir unsurdur.

Seyahatname oluşum aşamalarının izlerini taşıyan, bunları gizlemeyen bir metin. Hem yaşananı anlatan, hem de nasıl kurgulandığının, ne şekilde oluştuğunun ipuçlarını üzerinde taşıyan bir anlatı. İşte bu anlamıyla da “bitmemiş” bir metindir seyahatname (Aksoy, 2011: 41). Bitmemişlikten kasıt güncel bir yapıya sahip olmasıdır. Seyahatname okumaları geliştikçe varolan metinler daha açıklayıcı bir şekilde oluşturulmakta, içeriğindeki zenginlikler keşfedilmektedir. “Seyahatname, onlarca yıla yayılan geniş ve dağınık bir anlatı olmasına karşın, tek bir bireyin tek bir “an” içindeki bakış açısının ifadesi olarak ele alınabilir.” (Dankoff, 2010: 12).

1.3.1. Seyahatnamelerin Sosyolojik Önemi

Sosyoloji toplum ve bireyi karşılıklı olarak inceleyen bir bilimdir. Kimi zaman nesne kimi zaman özne konumunda olan birey, toplumun temel taşıdır. Onun elinden çıkan metinler de topluma ışık tutmaktadır. Sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş medeniyet açısından düşünüldüğünde yazının ve yazımın insan hayatındaki yerinin ne denli önemli olduğu anlaşılmaktadır. Genel olarak seyahat metni olarak geçen yazın türleri tarih boyunca tartışılmış ve tanımlamalar yapılmıştır.

Seyahatnamelerde dikkatle üzerinde durulan noktalardan biri de seyyahın anlatısında, ironi, abartı, hayal gücü, seyahatnamenin objektifliği problemiğidir. Seyahatname içi kavramlar olarak da tasnif edebileceğimiz: doğruluk-yanlışlık, gerçeklik-kurmaca, bağlam-deneyim gibi püf noktalar hala günümüzde seyahatname tartışmaların temelini oluşturmaktadır. “İnsan hayatında çeşitli işlemlere sahip olan gezi yazılarının elbette kendine özgü bazı retorik özellikleri vardır. Mesela, gezi metinlerinde bilinen şeylere değil de okura ilginç ve orijinal gelebilecek ayrıntılara etkileyici bir dille yer verilir. Ayrıca gezi yazarları, gözlem ve izlenimlerini daha çok tasvirî bir üslupla kaleme alırlar. Bazı yazarlar, olay ve

olguları olduğu gibi aktarırken, bazıları günlük, mektup, röportaj gibi türlere ait tekniklerle yazma yöntemini tercih ederler. Kimi yazarlar da, gittikleri ülkelerden gönderdikleri mektuplarda buldukları ülke ile ilgili bazı bilgiler de vermişlerdir.” (Sağlık, 2011: 243). Değişik biçemlere sahip olan gezi yazılarında kalıplaşmış bir anlatı tekniği görülmez. Seyahat yazısı, bir düşünce yazısıdır aslında. Sadece görülen yerler, mekânlar, şehirler ve insanlarla ilgili kırık- dökük notlardan ibaret değildir. Hayata ve insana dair konuşmadır; onun sorunlarıyla hemhal değildir (Sümeýra, 2011: 337). Bu sebeple canlı-kanlıdır ve daima dinamiktir. İnsan ile ilgilidir. Sosyolojik olarak incelenmesi bu açıdan gereklidir. Seyahatname vasıtası ile toplumlara ait bilgiler elde edilir ve toplum özellikleri belirlenebilir. Toplum özellikleri elbetteki orada yaşayan bireylerin de özelliklerine işaret etmektedir.

Sosyoloji aynı zamanda antropoloji, psikoloji, tarih, coğrafya gibi bilim dalları ile de ilişkilidir. Var olan gerçeklik hiçbir zaman tek boyutlu düşünülemez. İnsan ve toplum karşılıklı olarak birbirini var ederek süreç boyunca değişik formlar oluştururlar. Seyahatnameler de bu form türleri ile ilgili sosyolojik özelliklere işaret ederler.

Seyahatname, duygu ve tutkuların tarihinin yazılabilmesi için de gerekli olan malzemeyi içerir. Örneğin, Osmanlı'nın ölüm-yaşam karşısındaki tavrı. Sosyolojik bir bakış açısı ile toplumun olaylar karşısındaki refleksleri gözlemlenebilir ve algılanabilir. “Seyahatnameler, tip tahlillerinde de önemli veriler aktarırlar. Hikayeler, anlatılar, öyküler ve bunların mit anlatısına varan boyutları toplumsal karakteri anlayabilmemiz için açılan büyük pencerelerdir. Seyahatnamede sunulan kurgusal yapı tutarlığı ve ispatı önemseyen bir hal içindedir. Eserin tümü göz önüne alındığında parçalar arası bir bağ söz konusudur.” (Uğraş, 2002:53). Bu bağ, kültür incelemelerine yardımcı olur. Buna ek olarak seyahatnameler şehir tarihi araştırmalarında da başvurulan kaynaklar arasındadırlar. Seyahatname metinleri ben ve öteki ile “karşılaştırma” içerir. Kültür seyahatnamede gözlemlenebilen bir şey haline dönüşür ve bize bilgi verici unsurdur. Seyahatnamenin büyük bölümünü oluşturan kültür olgusunu anlamlandırabilmek için belirli bir metodoloji geliştirmek zorunludur. Metodoloji, yol ve yöntem demektir. Seyahatname için okuma metodolojisi ile sağlıklı analizler yapıp, verimli sonuçlar elde edilebilir. İnsanın merkez olduğu seyahat metninde her türlü duyguya hitap edilebilir. Göz ile görünen, yürek ile hissedilen ne var ise seyyah yazmış olabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

İBN BATUTA VE SEYAHATNAMESİ

2.1. İBN BATUTA'NIN HAYATI

2.1.1. Seyyaha Dair

Ortaçağın en büyük seyyahı ve *Rihletü İbn Battûta* diye bilinen seyahatnâmenin sahibidir. Uzun adı; Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. İbrahim Levâtî Tancî olup, 17 Recep 703/25 Şubat 1304'te Fas'ın Tanca şehrinde doğmuştur; 770/1368'de de Tâmesna-Merrâkeş kadısı iken vefat etmiştir. Ailesi, Berberî asıllı Levâte kabilesinden olup Berka'dan Tanca'ya göçenlerdendir. İbn Batuta, dönemin en yaygın ilimleri olan edebiyat, fıkıh gibi alanlarda sivrilmemiştir. Fakat seyahatnamesi sayesinde dünyaca ünlü bir seyyah konumundadır. İslamdan önce Fas'ta yaşayan halk Berberilerin atası olan Amazighlerdir. “İbn Batuta Fas'ta İslam ve Berberi kültürü içinde büyümüştür. Tanca ve çevresi de dahil olmak üzere Kuzey Afrika'daki Berberice konuşma geleneğine rağmen, Arapça her Mağrib şehrinde uygar konuşma diliydi. Sıradan vatandaşın tersine ilim adamlarının, resmi Arapça'nın gramerinin, sözdiziminin ve vezin tekniğinin anlaşılması, zor inceliklerini bilmesi, sohbetini Kur'an'dan alıntılarla, klasik kinaye ve kafiyeli tümcelerle süslemesi beklenirdi.” (Dunn, 2004: 25). Tanca'da neredeyse herkes Kur'anı ezbere bilmekteydi. Böyle bir sosyal yapıda doğan İbn Batuta iyi bir eğitim almıştır. İbn Batuta'nın seyahatnamesi için en büyük Arapça sözlük denilmektedir. İbn Batuta 10. Yüzyılda yaşamış olan İslam coğrafyacısı ve gezgin El İstahri'nin *Kitab el-Mesalik ve'l Memalik*'inden, İbn Hurdâzbih'in de *Kitab-ül-Mesalik ve'l-Memalik* (Yollar ve Ülkeler) adlı kitabından etkilenmiştir. İbn Batuta bildiklerinin çoğunu hac seferlerinden öğrenmiştir. Mekke yolculukları normalde iki gün sürse bile Batuta bu süreyi uzatır ve oradaki bilgilerden yararlanmaya çalışırdı. Yolculuklarında çeşitli hastalıklar geçirmiş, vebaya yakalanmıştır. Kendisi seyahatnamesinde “Benim en büyük yardımcım güçlü vücudumdur” der. Seyahati sırasında hastalansa da hac yolunda ölmeyi göze almış, Allahın takdirine inanmıştır. Onun amacı İslam ve şeriatı öğrenmek, mübarek beldeyi görmek, İslam bayrağı taşıyan ülkeleri ziyaret etmektir.

İbn Batuta seyahate çıkışı için şöyle demektedir: “Kutsal evi hacetmek ve Yüce Peygamberimizin mezarını ziyaret amacıyla yediyüzyirmibeşte (14 Haziran 1325) Tanrı ayı

Recebin ikisinde, Perşembe günü doğum yerim olan Tanca'dan hareket ettim. Ne sohbetiyle ferahlayacak eşim ve dostum ne de beraber yürüdüğüm bir kervan vardı. Lâkin kalbime bu kutsal toprakları görme arzusu iyice yerleştiği için dostlarımdan ayrılmayı göze alarak kuşların yuvadan uçuşu gibi terk ettim yurdumu. O zamanlar 22 yaşındaydım.” (Aktaran: Aykut, 2015: 21).

Karadan İskenderiye'ye kadar yaptığı yolculukta büyük bir sıkıntı yaşamamıştır. Uğradığı yerlerde din ve hukuk işlerinden anladığı için saygı ve hürmet gördü. Maceracı, araştırmacı bir ruh yapısına sahipti. “İbn Batuta: eğer dünya seyahatleri süresince sabırsızlık, müsriflik, düşünmeden hareket etme, kendini beğenmişlik, varlık ve güç karşısında yapmacıklık gibi nahoş tavırlar sergilemiş olsa bile yine de o, çok medeni bir insandı. Diğer aile üyelerinin de yaptığı gibi eğitimi ilerledikçe, hukuk alanında uzmanlaşmaya başladı. Hukuk (Arapça'da fıkıh), temel dini ilimlerden birisiydi. İbn Batuta'nın kadılık eğitimi, ilahiyet ve edebiyat eğitimi ile tamamen iç içeydi.” (Dunn, 2004: 25-26). Aldığı eğitim dolayısıyla gittiği yerlerde idari görevler de almıştır. İbn Batuta hac niyetiyle yola çıkarsa da bir diğer isteği de farklı ülkelerdeki ilim adamlarından ilim tahsil etmek, İslam hukuku üzerinde daha geniş bilgi ve otorite sahibi olmaktı. Gittiği ülkelerde fıkıh, Kur'an, tefsir gibi dersler aldı. Fıkıha giriş dersleri ilerlemeye başladıkça İbn Batuta, bir müslüman hukukçunun kültürel tarzını da edinmeye başlamıştı. “İbn Batuta, fıkıh alimlerinin giyim tarzını da benimsemişti: az ya da çok dökümlü bir sarık; taylasan adı verilen ve baş ile omuzları örten şal benzeri bir giysi; ve uzun, geniş kollu, kaliteli malzemedan yapılmış tertemiz bir cübbe. Eğitimli kişilerin pek çoğu sakal bırakırdı. *Rihle*'deki bir pasajda İbn Batuta tesadüfen kendisinden bahseder ki bunu çok az yapar. (Şu eklenmelidir ki bu bahis tüm hikâyesinde kendi dış görünüşü ile ilgili olarak verdiği tek ipucudur. Herhangi bir Tanca'nın atası, koyu renkli gözlü, esmer bir Arap; mavi gözlü, kumral bir Berberi ve hatta Batı Afrikalı bir zenci olabileceğinden seyyahın fizyonomisi hakkında bir sonuca varmak hiç de kolay değildir.)”(Dunn, 2004: 27).

İbn Batuta Maliki mezhebiniydi. 14. yüzyılda mezhepler bölgelere göre değişiklik gösteriyor ve isim alıyordu. Adaletli bir kadı idi. Mezhebi dolayısıyla Anadolu'da ve diğer ülkelerde çeşitli olaylar yaşamıştır. İlerleyen başlıklarda bunlara değineceğiz.

a)İbn Batuta'dan Bahseden Tarihî Kaynaklar

İbn Batuta'dan bahseden pek fazla kaynak bulunmamaktadır. “Kendi çağdaşları arasında sadece Lisânüddîn İbnü'l-Hatîb, İbn Hacer ve İbn Haldûn ondan bahseder. Abdülhayy Haseni ve Makkarî de *Rihle*'den alıntılarda bulunan tarihçilerdendir. Fas'ta, Sa'dîler döneminde Osmanlı başşehrine sefir olarak (1589-1591) gönderilen Temgrûtî eserinde bazı doğu şehirlerini anlatırken İbn Battûta'ya atıfta bulunmuş, ünlü sözlükçü Zebîdî, ansiklopedik sözlüğü *Tâcü'l-Arûs'da* seyyah İbn Batuta'yı tanıtırken “Tı” harfinin Battûta şeklinde şeddeli okunması gerektiğini bildirmiş ve Beylûnî'nin çıkardığı muhtasara değinmiştir. Muhammed b. Fethullah b. Mahmud Beylûnî (ö: 1085/1674), gerek Avrupa'da gerekse İslâm dünyasında Rihle'nin tanınmasında önemli bir duraktır; onun sunduğu *Münteka*, yani özetin Doğu kütüphanelerinde çeşitli nüshalarına ulaşılmış, Avrupa'da ilk İbn Battûta çevirilerine de onun özetiyle başlanmıştır.” (Aykut, 2015: 11).

Bu kaynaklardaki kısa anlatılarda İbn Batuta'nın, dinî ilimlerde biraz ilerlemiş lâkin herhangi bir alanda derinleşmemiş bir genç olarak başlar seyahatlerine başladığı söylenir. Seyyah hakkında bunlar söylene de gerek seyahat esnasında aldığı icâzetler ve her sahada “öğrendiği yeni bilgiler; gerekse önceki yazarların anlattıklarını güncelleştirme çabası bize şunu göstermektedir ki; yurduna döndüğünde artık deneyimli bir bilgin ve seçkin bir danışman olarak Merinî sultanının meclisinde yerini almıştır. Elimize ulaşmasa da İbn Sûde bize İbn Battûta'nın *el-Vasît fî Ahbâri Men Halle Timentit* başlığıyla ikinci bir kitabı olduğunu bildirmektedir.” (Aykut, 2004: 6).

“Literatürde Rihletü İbn Battûta diye bilinen *Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Garâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Esfâr* başlıklı muazzam seyahatnâme, İbn Battûta'nın ne kadar zengin tecrübelerle yurduna döndüğünü gösterir. Türklerin, Moğolların, Maldivlilerin hükümdarlarıyla karşılaşmış; Arapça bilmesi ve derviş gibi giyinmesi sebebiyle birçok ülkede kadılık makamına getirilmiştir. Herhalde Farsçayı iyi bildiği, Türkçeden de epey anladığı için zaman zaman diplomatik vazifelerde bulunması da istenmiştir. Ancak İbn Battûta'yı halk ve ulemâ nezdinde sempatik kılan özellik; Lisânüddîn İbnü'l-Hatîb'in de belirttiği gibi daima dervişçe giyinmesi; derviş gibi davranmasıdır.” (Aykut, 2004: 6).

İbn Batuta, yaptığı seyahatlerle İslam medeniyetinin gramerini çıkarmış bir bilgedir. Aynı zamanda alçakgönüllü bir alim ve zeki bir düşünürdür. “Başka bir ifadeyle İbn Batuta yalnızca bir seyyah değil, aynı zamanda bir coğrafyacı, bir fakih, bir tarihçi, bir folklorcü, bir kültür tarihçisidir. Daha henüz 22 yaşındayken karayoluyla İskenderiyye'ye yaptığı seyahat, döneminin ilim adamlarıyla, fakihleriyle, meşayihleriyle tanışması, bu şahsiyetlerin

ilim ve irfan halkalarına mü/dahil ve mü/şahit olması, onun çeyrek asır sürecek önaçıcı öncü keşif yolculuklarını tetiklemiştir. 49 yaşına geldiğinde İslam medeniyeti coğrafyasında ve hinterlandında gitmediği, tanık olmadığı, keşfetmediği yer kalmadığını söyleyebilecek kadar keşfedilmemiş kıtalarda yolculuk yapmıştır.” (Kaplan, 2010: 30-31).

b)Başlıca Hevesi: İnsanları, İnançları ve Gelenekleri Tanımak

İbn Batuta, Ortaçağ'da yaşayan Müslüman seyyahların en büyüğüdür. Birçok şarkiyatçının da itiraf ettiği gibi eskiden Ortaçağ'ın en büyük seyyahı kabul edilen Marko Polo'nun bir numaralı rakibidir; hatta Kraçkovsky'nin ifadesiyle Marko Polo'dan çok daha geniş bir alanı gezmesi ve üç kıtada en önemli kültür merkezlerine ulaşması münasebetiyle onu geride bırakmıştır. İbn Batuta gezdiği topraklarda toplumsal hayata katılmış, evlilikler yapmış ve kültür aktarımında bulunmuştur. Yaşadıklarını, seyahatnamesini alim, katip İbn Cüzeyy'e yazdırmıştır. Güvenilirliği yüksek bir seyahatname oluşturmuştur. Oysa Marko Polo seyahatnamesini Rustichello'ya yazdırmış, o da seyahatnameye bir dinleyici-yazıcı olarak sayfalar dolusu hayalî hikâye katmıştır. İbn Battûta'nın tüm gezileri hesap edildiğinde 73.000 (73 bin) mil gibi bir mesafe çıkar. İbn Batuta gezmiş olduğu coğrafyalarda evliliklerden, düğün merasimlerine, yemek kültüründen ticarete, toplumsal örgütlenmelerden dini sınıflara, savaşlardan ülke sınırlarına kadar her konuyu dikkatle incelemiş ve bizlere aktarmıştır. İnsan merkezli bir göz olarak, dünyayı anlamlandırmak ve tanımak istemiştir.

2.1.2.İbn Batuta'nın Seyahatnamesine Dair

İbn Batuta, insan ögesini göz ardı etmemiş, eserini bu konu üzerine temellendirmiştir. “Devlet adamlarından sufilere, İbn Köyük gibi uluslararası ticaret yapan Türk asıllı namılı tacirlerden hukuk bilginlerine dek binlerce farklı kişiden bahsetmesi ve bu isimlerin büyük bir kısmının, o dönemdeki tarih ve biyografi kitaplarında aynen yer alması insanı hayrete düşürmektedir. Çeşitli milletlerin giyim kuşamı, âdetleri ve inançları konusunda detaylara inmesi, bazı araştırmacılar tarafından ilk antropologlardan sayılmasına, bazıları nezdinde ise etnolog gibi görülmesine yol açmıştır. İbn Battûta, gezdiği ülkelerin coğrafyası ve ekonomisi hakkında da ayrıntılı bilgiler verir. Fakat dönemin klasik coğrafya

ekollerinden herhangi birine mensup olmadığı için mesafeleri ayrıntılı bir şekilde belirtmemiş, sadece kaç gün tuttuğunu anlatmıştır.” (Aykut, 2015: 12).

“Onun incelediği ana unsur insan olduğu için pek çok şehri “binaları sağlam, mescidi küçük...” yahut “köhne bir kapısı var, kalenin iç kısmı boş...” tarzında klişe cümlelerle geçiştirmiştir. İbn Batuta tarafından *Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Garâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l- Esfâr* diye adlandırılan ve literatürde *Rihle* ismiyle bilinen eser, seyyahın kısa aralıklarla 28 yıl süren gezilerini katip İbn Cüzeyy Kelbî'ye ham metin olarak, aktarışı neticesinde; katibin bazen biraz kısaltma, bazen de ekleme gibi tasarruflarıyla hazır hale getirilmiş kitaptır. Ancak İbn Cüzeyy'in fazla müdahale etmediği bellidir. İbn Cüzeyy seyahatnameyi 756/1355'te kaleme almıştır.” (Aykut, 2004: 12).

Bugün orijinal nüshası Fransız Milli Kütüphanesi'nde bulunan İbn Batuta'nın Seyahatname'si, yalnızca İslam medeniyetinin fikri, fıkhi, ilmi, siyasi, iktisadi, sosyal, kültürel ve sanatsal tarihinin ve anlam haritalarının keşfini değil, gelecekte gerçekleştirilecek İslam medeniyet sıçramasının anlam haritalarının ve kurucu temellerinin keşfini de mümkün kılacak çapta, kalibrede ve zenginlikte engin ve zengin bir hazinedir (Kaplan, 2010: 31). Eser, yazıldığı andan itibaren ilgi görmüş, bugüne kadar çeşitli çeviriler sayesinde güncelliğini korumuştur. İlk olarak Fransızca'ya İngilizce'ye, Almanca'ya, Portekizce'ye, ordu diline çevrilmiştir. Arapça metin Mısır'da dört defa, Beyrut'ta ise iki defa basılmıştır. “Seyahatnamenin, İbn Cüzey'in kaleminden çıkan nüshası Cezayir'de Konstantin şehrinde bulunarak Paris'e götürülmüş ve Biblioth que Nationale'de muhafaza altına alınmıştır. Arapça metin ve Fransızca tercümesi 1853- 1858 tarihleri arasında Paris'te C. Defremey ve Saguinetti tarafından dört cilt halinde yayımlanmıştır. Eserin Türk ce tercümelerine gelince, Seyahatnamenin ilk muhtasar tercümesi 1290 H. tarihinde Süleyman efendi matbaasında bastırılarak yayımlanmıştır. Çok muhtasar ve yanlış bir tercüme olan bu metinden sonra, Paris baskısı esas alınmak suretiyle tam metin olarak yapılan tercümesi Damad Mehmed  erif Paşanın kaleminden çıkmıştır ve 1325 tarihinde İstanbul'da yayımlanmıştır.” (Parmaksızoğlu, 1971: IV). İbn Batuta seyahatnamesi Türkler tarafından oldukça geç zamanda fark edilmiş ve üzerinde çalışmalar 1860'larda başlatılmıştır.

“*Rihle*'de sosyal hayat, adetler, inançlar ve törelere dair çok zengin bir malzeme vardır. Yemek tariflerinden bayram ve matem giysilerine, siyasi terimlerden tasavvufi tabir ve tecrübelere dek o dönemin insanıyla ilgili her konuda bilgi verilmiştir. Kitap bu yönüyle ansiklopedik bir hüviyet taşır. Gerek Alfred Leon Sarton gibi bilim tarihçileri gerekse H. Gibb gibi mütercim-araştırıcılar *Rihle*'nin bu yönüne dikkat çekmekten geri durmamışlar ve Dr.A.Abd lgan  G nim gibi kimi araştırıcılar da İbn Batuta'yı ilk antropologlardan

saymışlardır. Ganim'in de belirttiği gibi *Rihle*'nin adetler, ekonomik ve hukuki uygulamalar gibi verileri ele alındığında karşımıza ayrıntılı ve renkli bir dünya tablosu çıkmaktadır. İbn Batuta sosyal statü ile ilgili sembollere de değinmiştir. Onu en çok şaşırtan nokta Türk kadınlarının statüsüdür. *Rihle*'de ticaret kültürüyle ilgili olarak Ahı birliklerine değinilmiş, bunların Kırırım'dan Konya'ya, Alanya'dan Sivas'a uzanan siyasi ve ticari etkinliğine dair ayrıntılı bilgiler verilmiştir. *Rihle*'yi ilginç kılan noktalardan biri de seyyahın gezdiği ülkelerdeki dinar ve dirhemleri Mağrip ve Mısır paralarıyla karşılaştırmasıdır. Böylece çeşitli ülkelerin para birimlerinin gerçek alım gücünü mukayeseli olarak verir.”(Aykut, 2015: 12- 13). Tüm bunlara ek olarak coğrafya bakımından ilk sayılan bilgiler verir. İbn Batuta Sudan ve Nijerya'nın ilk kaşifi sayılır. “Tarih bakımından ise, evvela, Sudan'a ait notlar ile oradaki zenci Manding devleti unutulmaktan kurtulmuş, ikincisi, Hindistan faslında Târih-i firuzşahi, Târih-i firiştah, Habib al-siyar ve diğerleri gibi kaynak eserler ile müşterek noktalar gösteren, fakat siyasi vukuattan başka icraat, içtimai tabakala, anane cihetlerinden onlar ile mukayese edilemeyecek nisbette teferruatlı izahat ile Delhi sultanlığı tarihini canlandırmıştır. Melşkler, valilar, emirler ve bütün maiyetlerindeli kumandanlar, etrafındaki ilim, din adamları, askeri, idar, teşkilatları, resmi istilahlar hakkında malumat vardır.” (Kafesoğlu, 1968: 710). Anadolu hakkında, yiyp içme gibi etnolojik ve folklorik adetler dışında, İslam aleminin iktisadi, sanatsal yönlerini de anlatmıştır. Coğrafyaların etnik ve dini vaziyetleri hakkında da bilgi vermiştir.

Rihle, bir “günlük” ya da İbn Batuta'nın seyahatleri esnasında kaleme aldığı notlardan oluşan bir derleme değildir. Daha çok mesleki yaşamının sonuna doğru yazılmış kısmen otobiyografi kısmen betimsel bir özet niteliğinde olan bir literatür çalışmasıdır. Kitabı oluştururken İbn Batuta (ve birlikte çalıştığı edebiyatçı İbn Cüzeyy) seyahat, tarihler ve olayların sıralanışı gibi konuların detayları üzerine, modern “bilimsel” mantığın bir seyyah için “kabul edilebilir bir uygulama” olarak değerlendirileceğinden daha az özen göstermiştir (Dunn, 2004: 9-10). Kitabın ana meselesi İbn Batuta'nın sosyal deneyimleri ve dünyaya bakışı ile kültürel algılamalarıdır. İbn Batuta yolculuklarının tarihini hicri takvime göre belirtmektedir. A. Sait Aykut'un çevirisinde iki tarih birden kullanılmıştır.

İbn Batuta ve İbn Cüzeyy Orta Çağ'da Kuzey Afrika'dan çıkan en uzun seyahatnameyi birlikte 2 yılı bulan çalışmalar sonucunda yazmışlardır. İbn Batuta'nın *rihlesi*, on dördüncü yüzyılın ikinci çeyreğindeki İslam dünyasının önemli karakterlerinin, mekânlarının, yönetim tarzlarının, geleneklerinin ve ilginç yönlerinin kapsamlı bir incelemesidir. Aynı zamanda heyecan verici bir kişisel macera kayıdır (Dunn, 2004: 4-5). İbn Batuta Seyahatnamesi bize dünyanın başka bir küreselleşme çağından bahsediyor. 7-8

dil aynı şehirde yüzyıllarca yaşıyor, farklı kültür ve dinlerden insanlar aynı mekânları ziyaret ediyor. Fas'tan gelen bir tacir Mısır ve Umman yoluyla Çin'e uzanıyor, Hindistan'da ve Endülüs'te Anadolu kökenli alim ve yazarlar yaşıyor. Kereste vesaire Rus malları Arap ve Türk tacirler aracılığıyla Kırım ve Anadolu üzerinden Afrika'ya pazarlanıyor (Aykut, 2010: 37-38). İbn Batuta hem kişisel hem de evrensel bir damar yakalamıştır. Seyahatname her ne kadar gezi olarak adlandırılrsa da İbn Batuta seyahatnamesinde siyasi, askeri, kültürel özelliklere büyük yer verilmiştir. Rihle, döneminin ve bazı yerlerin siyasi olayları, beşeri coğrafyası ve dönemin sosyal, ekonomik durumuna tanıklık eden tek eserdir. İbn Batuta'nın coğrafya, tarih ya da etnografi yazarı olarak profesyonel bir geçmişi ya da deneyimi yoksa da Gibb'in de dediği gibi o, "kendisine rağmen coğrafyacı olmanın en iyi örneğiydi." (Dunn, 2004: 6). İbn Batuta daha çok müslüman alimlere ait hikâyeler ve olaylardan bahsetmiştir. İlginç olan kısımlardan birisi de Hindistan'da yaşadıklarıdır. O Hindistan'ın en önemli sosyal hayat pratiklerini aktarmıştır. Amacı sadece seyahat etmek olsa idi ayrıntılara, adet, gelenek ve göreneklere çok fazla dikkat etmez, şehirleri ve yapıları daha çok anlatırdı. Fakat o, bir kültür tarihçisi ve sosyolog gibi içinden gelen itki ile halkları ve var olan sosyal yapıyı, insan hallerini gözlemlemiştir.

Batılı yazarlar bazen İbn Batuta'yı, Marco Polo gibi *terra incognitayı* (bilinmeyen toprakları) keşfetmek ve bu toprakların bilgisini toplumun ilgisine sunmak için hayatını riske atan cesur bir kâşif olarak nitelendirirler (Dunn, 2004: 7). Seyahatin tarihinde de bahsedildiği gibi ilk seyahatlerin kâşifler tarafından yapıldığı savı öne sürülmektedir. Yani kâşifler de seyyah sayılmaktadır. Tam anlamıyla İbn Batuta ve Marco Polo'nun kâşif olarak yola çıktıklarını söyleyemesek de ikisi de, daha özelinde İbn Batuta yabancı bir göz olarak seyahat etmiştir. Gittiği yerlerde gözlemlerde bulunmuş, çeşitli resmi görevlere getirilmiştir. Mal edinmiş, kimi zaman servetini olağanüstü derecede artırmıştır.

İbn Batuta, seyahatlerinin pek çoğunu Müslümanların Dar'ül İslam -İslam Yurdu-dedikleri kültür sınırları içerisinde gerçekleştirmiştir. İslam uygarlığı Batı Afrika'nın Atlantik sahillerinden Güneydoğu Asya'ya kadar uzanmaktadır (Dunn, 2004: 8). Gayrimüslim topraklarında çekingen tavırlar takınmış ve bir an evvel oradan uzaklaşmak istemiştir. Maliki mezhebine ait bir coğrafyadan geldiği için kimi zaman İslam toprakları içinde diğer mezheplerin olduğu yerde dahi bazı tereddütler yaşamıştır. İbn Batuta hiçbir zaman için değer yargılarını, gündelik pratiklerini, toplumsal olayları, kadın ve erkekler ile paylaşmaktan çekinmemiştir ama seyahatnamesinde aile hayatına pek yer vermez. Onun ile ilgili olan bilgilerimiz sınırlıdır. Yaptığı evliliklerden ve çocuklarından üstün körü bahseder.

İbn Batuta, en dikkat çeken seyahatlerini *Pax Mongolica*'nın son yıllarında gerçekleştirmiştir. Pax Mongolica, Moğol Barışı anlamına gelir. Batılı bili adamları Moğolların fetihleri sonucu 13. ve 14. Yüzyıllarda fethedilen Avrasya topraklarında yaşayan halkın sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamlarını etkilemiş olduğu iddia edilen istikrarı tanımlamak için bu kavramı kullanırlar. “İbn Batuta eş zamanlı dört farklı seyahate ve göç akımına katılmıştı. Birincisi, o, toplam dört kez olmak üzere pek çok Müslümanla birlikte Mekke ve Medine'deki kutsal topraklara yürümüş bir hacıdır. İkincisi, binlerce insanın yaptığı gibi şeyhlerin bilgelik ve himmetlerinden faydalanmak için onların yaşadığı tekke ve zaviyelere giden bir tasavvuf hayranıydı. Üçüncüsü, İslam topraklarında yer alan büyük şehirlerde ilim ve irfan sahibi insanları arayıp bulmaya çalışan bir fıkıh uzmanıydı. Ve son olarak da, Asya ve Afrika topraklarında İslam medeniyetinin yeni kurulan merkezlerinde misafirperverlik, saygınlık ve karlı iş arayan eğitilmiş, gezgin, dünya nimetleriyle barışık, eğitilmiş maceraperest zümrenin bir üyesiydi. Fakat her yolculukta kendisini, Fas adlı ülkenin vatandaşı olarak değil, evrenselci manevi, ahlaki ve sosyal değerlerine her şeyin ötesinde sınımsız bağlı olduğu Dar'ül İslam'ın bir üyesi olarak görüyordu.” (Dunn, 2004: 14). Bu evrenselci yakalama gayesi ve farkındalık hayatını, seyahatini sürdürebilmesi açısından ona büyük yarar sağlıyordu.

Zaman zaman olayları aktarmada ya da hatırlamada sıkıntılar yaşamıştır. *Rihle*'nin bazı bölümlerinde tarihi kopukluklar olduğu herkesçe kabul edilen bir gerçektir. Birtakım olayların betimlenişindeki abartı, bazı şehirleri anlatırken pek çok seyyahın değindiği konulara değinmemesi gibi durumlar, çoğu İbn Batuta şarih ve çevirmeni tarafından doğal karşılanmış; hatta son araştırmalarda İbn Batuta'nın başka seyyahlara göre daha gerçekçi olduğu ve sağlam bir hafızaya sahip olduğu vurgulanmıştır. Kaldı ki ana metin üzerinde katip İbn Cüzeyy Kelbî'nin az da olsa değişiklikler yaptığı göz önüne alınmalıdır. Ancak eserin birkaç bölümüne ciddi ve sert eleştiriler yöneltilmiştir. Oryantalist Stephen Janicsek, *Rihle*'deki Ardu'z- Zulmet (:Karanlıklar ülkesi; Sibiryaya) ve Bulgar şehirleriyle ilgili anekdotları uydurma, hatta kötü bir kopya gibi algılamış, Yule tarafından Çin'le ilgili bölümlerin yakıştırma olduğu söylenmiş, Pasifik denizindeki seyahatin bir kısmı; Tavalisi ülkesi ve Berehnekâr cemaati hayali sayılmış; efsanevi kuş Rohh'dan bahsetmesi ise tenkitleri büsbütün artırmış, seyyahın “ *Sindbad masallarından fazla etkilendiği*” ileri sürülmüştür. Fakat zamanla Kraçkovsky, Gibb, Yamamoto, Ağa Mehdi Hüseyin ve S. M. İmamüddîn gibi şarih ve çevirmenler *Rihle*'deki bu kısımların çoğunu belgeleyip onaylamışlar; bir bölümünü de uygun şekillerde yorumlamışlardır. (Aykut, 2015: 14).

2.2.İBN BATUTA SEYAHATNAMESİNİN ÖNEMİ

2.2.1.Üslubu

Eserin dili sadedir ve eski Türkçe kelimeleri de içinde barındırır. İbn Batuta genel olarak anlaşılır bir dil kullanmasına rağmen tespit edilen üç farklı anlatım tarzı vardır. İbn Batuta klasik bir eğitim almasına rağmen, halk dilini kullanır ve gerektiği yerde kaba sayılabilecek, düz bir anlatıma başvurur. Halktandır, meraklı ve dikkatli olması sebebi ile detayları fark eder. Olayları yalın bir dille aktarır. Siyaset literatürüne ait önemli kavramları yerli yerinde kullanır. İbn Cüzeyy'in etkisi eserin anlatımında etkilidir. Zaman zaman anlatım arasına girerek şiir örnekleri ile süslemeler yapar. Dönemin saray katiplerine özenerek sanatlı söyleyişlerde bulunur ve betimlemeler ile metni devam ettirir. Son olarak; İbn Batuta'nın başka kaynaklardan alıntılar yapmasına değinebiliriz. İbn Batuta bu yol ile metnini daha açıklayıcı kılmaya çalışmış olabilir. İbn Cübeyr ve Bekrî gibi alanının uzmanı olan eski seyyahlardan alıntı yapmış, alıntılarını kimlerden yaptığını da belirtmiştir.

2.2.2.Tarihi Önemi

Seyahatnamelerin tarihi açıdan önemli belge niteliği taşıdığını daha evvelinde söylemiştik. İbn Batuta Seyahatnamesi farklı ülke, hanedan ve halkların karanlık geçmişini aydınlatma açısından en önemli kaynaklardan biridir. A. Sait Aykut bu konuda şöyle bir açıklamada bulunur:

1) Anadolu topraklarını Ahılığın yaygılaştığı yıllarda gezen İbn Battûta Ahılık konusunda ana kaynaktır. Ancak “ahi” kelimesinin “ahi” şeklinde okunması gerektiğini ileri sürenlerin İbn Battûta'yı tanık tutması yersizdir.

2) Çağatay sultanı Tarmaşirin'e dair ayrıntılı bilgi başka kaynaklarda yoktur. Tarmaşirin'in ülkesinden çıkışı, Yasak'ı ihmalinden ötürü Moğol asilzâdelerinin onu sevmeyişi, Hint sultanının ona karşı tutumu ve Tarmaşirin'in nasıl öldüğüne ilişkin farklı rivayetler uzun uzadıya anlatılır. Çağatay Hanlığı'na dair bilgi diğer kaynaklarda çok azdır.

3) Delhi Türk Sultanlığı ile ilgili olarak İbn Battûta tarafından verilen bilgiler çok kıymetlidir. İç çekişmeler, “Rây” denilen Hint asıllı krallarla yapılan savaşlar, devletin kriz zamanları için aldığı ekonomik tedbirler ve dış politika; sultanın daha çok Horasan kökenli olan Müslüman yabancılara “eizze” (:muhteremler) deyişi ve onlar aracılığıyla kudretini artırmak isteyişi diğer kaynaklarda pek rastlanmayan bilgilerdir.

4) İnan'da İlhanlı Devleti'nin etki alanı altında olmakla birlikte nispeten özerk bir yapı arzeden Afrasiyablılar, Gürler gibi çeşitli atabekler hakkında verilen bilgiler de gayet zengindir.

5) Pasifik'te Cava ve Sumatra'nın siyasî durumu, Maldiv adalarının Müslüman halkı, kadın hükümdarı, ticarî teâmülleri, kültürel tarihi ve Hindistan'daki Türk Sultanlığı'nın bu adalara olan etkisi Rihle'de ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir.

6) Afrika'nın doğu kıyıları yani bugün Swahili olarak bilinen bölgeyle ilgili verdiği bilgiler de kıymetlidir. İbn Battûta kıyı şeridinden güneye doğru inmiş; önce Mogadişu'ya sonra Mombassa ve Kulva'ya varmış, bugünkü Tanzanya'nın sahil şehirlerini dolaşmış, yerli halkın âdetlerinden ve ticarî kabiliyetinden uzun uzun bahsetmiştir.

7) Kuşkusuz Rihle'nin en önemli kısımlarından biri, İç Batı Afrika'da Malli Sultanlığı ile ilgili bölümdür. İbn Battûta bu bölgenin asıl kâşifi olarak gösterilir (Aykut, 2004: 13-14). İbn Batuta genel bir tarihî kaynak gösterilmesinin yanında Anadolu için de özel bir kaynağı teşkil etmektedir. Anadolu, Kuzey Türk illeri ve Güneydoğu Anadolu hakkında detaylı bilgiler verir.

İbn Batuta geniş bir coğrafyayı gezdiği için diğer kaynaklar ile karşılaştırıldığında daha veluttur ve halkların, ülkelerin, gelenek ve göreneklerine dair etraflıca bilgi vermektedir. Hatta bazı ülkelerdeki gözlemleri (Hindistan gibi) neredeyse tek başına bir kitap oluşturmaktadır. Yapısı gereği aceleci ve meraklı olan İbn Batuta, seyahatnamesini zenginleştirmiştir. Aynı zamanda bilimselliği ve doğru bilgiyi önceleyen tavrından ötürü anlattıkları kanıtlanabilir ve araştırmacılar açısından çok fazla tereddüt uyandıran meselelere rastlanmamıştır. Tarih kültür ile birlikte anlaşılabilirliği için, onun kültürel tanımlamaları ve gözlemleri her zaman dikkate değerdir. İbn Batuta tarih ilminin önemini farkındadır. Gittiği, gördüğü yerleri not ederken ay ve günlere de dikkat etmiştir.

2.2.3. Türk Tarihi Açısından Önemi

İbn Batuta'nın yaşadığı dönem Türk-Moğol asrıdır. Moğollar epey zamandır Türklerle kaynaşmış, birçok bölgede kendi dillerini unutarak Türkçe konuşmaya başlamışlardır. Deşt-i Kıpçak'ta yani Altın Ordu hükümdarı Uzbek Han'ın ülkesinde de durum böyledir. İbn Batuta, Avrupa dışında eski dünyanın neredeyse tümünü gezmiştir ve dolaştığı ülkelerin çoğunda Türkler egemendir. "İbn Battûta "dünyanın yedi büyük hükümdarı" nı sayarken ilk sırayı kendi hükümdarı Ebû İnan Merinî'ye verir ve diğerlerini şöyle sıralar:

- Memlûk Türklerinden Mısır ve Suriye bölgesinin hükümdarı Nâsır,
- İlhanlı soyundan gelen Moğol asıllı Irakayn hükümdarı Ebû Saîd,
- Deşt-i Kıpçak hükümdarı Uzbek Han,
- Türkistan ve Mâverâünnehir’de halk ve kültür bakımından Türkleşmiş Çağatay Hanlığı’nın başında bulunan Tarmaşirin,
- Hindistan’da Horasan asıllı Türk memlûklerden Muhammed Tuğluk Şah,
- Moğol hanedanından olan Çin hükümdarı.

Anadolu’da ise Osmanlı henüz yeni doğmuştur. Bu tablo Cengiz sonrası İslâm dünyasında, hattâ Avrupa dışında tüm eski dünyada siyasî erkin genellikle Türklerin ve Moğolların elinde olduğunu gösteriyor. Moğolların dehşetengiz yıkıcılığının izleri Buhara gibi şehirlerde hâlâ mevcuttur ancak hızlı bir imar ve kültür hareketine girişerek Türk, Fars ve Arap üstatların eliyle medeniyet tarihine geçecek olgun eserler vermeye başladıkları da görülmektedir. İbn Battûta, Türklerin siyaset, bilim, ticaret ve şehircilikle ilgili üstünlüklerini hiç gocunmadan anlatır. O kendi toprağını, kendi sultanını çok sever ama buradan yola çıkarak topyekûn bir Arap veya Berberî üstünlüğü iddiasını hiç gütmemiş; hattâ şehirleşmemiş Arapları –emir bile olsalar– kıyasıya eleştirmiştir.

Rihle’de Anadolu’nun o günkü durumu hakkında zengin bilgiler vardır. Beyliklerin iç anlaşmazlıkları, Umur Bey’e karşı düzenlenen Haçlı saldırıları, Alanya’nın uluslararası bir liman oluşu, Germiyanogullarına karşı hissedilen güvensizlik, Eretna Devleti’nin refahı, Sinop’un stratejik önemi, Erzurum ve Erzincan’da birbirleriyle çarpışan Türkmen oymakları, Anadolu’da Hanefî mezhebinin yaygın oluşu, İlhanlıların Anadolu siyaseti; Emir Çoban ve Çobanoğlu’nun siyasî ihtirasları, son olarak Ahılığın yükselişi hakkında İbn Battûta birinci el kaynaklardandır. Rihle’nin kaydettikleri, başka kaynaklarla yeterli derecede karşılaştırılarak incelenmemiştir. Gerçi o devirde İbn Fadlullah Ömerî ve Kalkaşandî gibi Arap kaynaklarında da Anadolu hakkında kayda değer bilgiler vardır ama bunlar İbn Battûta kadar derli toplu değildir ve doğrudan kendilerine yapılan nakilleri aktardıkları için ikinci elden kaynak sayılırlar.” (Aykut, 2004:15).

İbn Batuta’nın seyahatini gerçekleştirdiği 14. yüzyılın dünyasını anlayabilmek için İslam Dünyasının ve Türklerin tarih sahnesindeki yerini de bilmek gerekmektedir. İbn Batuta 1333 yılında Anadolu’ya gelmiştir ve bize Türk yurtlarındaki durumu anlatmıştır. İnançlardan, toplumun yaşayışından, adetlerinden, doğal güzelliklerinden, mimari yapısı ve kurumlarından söz etmiştir. 14. yüzyıl daha çok Türklerin ve Moğolların hem siyasi hem de sosyal alanda damgasını vurdukları bir zaman dilimidir. “Toluy Han’ın diğer oğlu Hülagu Han, 1256’da Amu- Derya’yı geçip, İran ve Kafkasya’daki beğleri çağırarak hakimiyetini

onlara kabul ettirir ve İl-Hanlı İmparatorluğu kurulur.” (Köseoğlu, 1997: 88). İl- Hanlı imparatorluğundan İbn Batuta söz etmekte ve Hülagü Han’ın devlet yöneticiliğine değinmektedir. İl- Hanlılar 14. yüzyılda Müslüman olduktan sonra Moğol tahribatının izleri silinmeye, iktisadi ve kültürel hayatı canlandırmaya çalışmışlardır. Bu devirde Cüveyni, Reşidüddin ve Vassaf gibi ünlü tarihçiler yaşamaktadır. Birçok eser Türkçe’ye çevrilir ve önemli kitaplar yazılmaya başlanır.

On üçüncü yüzyıl Anadolu’nun olağanüstü hareketli, büyük bir kaynaşma ve oluşma dönemidir. Türkler Anadolu’ya sadece siyasi hakimiyetlerini değil, içtimai yapılarını da getirirler (Köseoğlu, 1997: 100). Moğol istilasının Anadolu Selçuklu Devletleri üzerinde yarattığı yıkıcı etki ile ortaya çıkan toplumsal sancılar, Anadolu’nun muhtelif yerlerinde kurulan zaviyelerle giderilmeye çalışılmıştır (Akdağ, 1995: 40).

“13. yüzyıl, imar faaliyetleri bakımından da zengin geçer. Camiler, medreseler, imaretler, hastahane, kervansaray, çeşme, hamam ve köprüler Anadolu’nun her yanını süsler. Bu yüzyılda yapılan cami ve medreselerin sayısı binleri geçer. İmaretler ise, medreselerin yanında yapılır ve fakirlere yemek verilir. Bimaristan, Dârüssihhâ ve Dârüşşifâ gibi isimler altında yapılan hastahanelerin en ünlüleri ise Divriği, Tokat, Sivas, Amasya, Kayseri, Çankırı, Kastamonu ve Konya’dır. Celaleddin Karatay’ın Kayseri Bünyan’da yaptırmış olduğu hanı gezen bir Arap seyyahı, hanın büyüklük ve mimari güzelliğinden, kapılar ve oymaların zevk yüksekliğinden bahseder.” (Köseoğlu, 1997: 102). Buradaki Arap Seyyah’ın kim olduğunu bilemiyoruz. Fakat İbn Batuta’da Mısır’ı gezerken Bimaristan’dan bahseder¹ “Melik Mansûr Kalâvûn’un türbesi civarında iki konak arasında bulunan hastaneye gelince, bunun güzelliklerini tarif etmede yazarın kalemi âciz kalır.” demiştir (Seyahatname, sayfa 46). Aynı şekilde Kudüs’ten Hama’ya yolculuk ederken Beyrut’ta Ebû Ya’kûp Yusuf’un kabrini ziyaret eder. Hükümdar Ebû Ya’kûp Yusuf’un hikâyesini anlatırken Dımaşk’ta Melik Nureddin’in kendi adına yaptırdığı bilinen en meşhur ve en büyük Maristan’ı (:hastane) yaptırdığını, yeryüzünde bu kadar güzel yapılmış hastanenin olmadığını söyler (Seyahatname, sayfa 72).

Refah dönemlerinde diğer İslam ülkelerinden alimler ve sanatkârlar Türkiye’ye gelirlerdi. İbn Batuta da Türklerin ve Müslümanların büyük topraklara hakim olduğu vakitte Anadolu’ya gelmiştir. Bu zaman dilimi içerisinde dini ve tasavvufi hayatta da gelişmeler yaşanmıştır. “Türkiye’nin şehir ve köylerinde hayatın merkezi camiler ve çevresindeki medrese ve tekkelerdir. Halkın çok büyük bir kısmı sunni Hanefi mezhebindedir. Halkın

¹ Bimâristan-ı Kalâvûn: Sultan Melik Mansûr Kalâvûn tarafından yaptırılan bu muhteşem hastaneden geriye kalanlar minareyle beraber giriş avlusu ve birkaç duvardır (Aktaran: Aykut, 2015: 46).

her sahadaki rehberleri, medreselerden kuvvetli bir klasik görerek yetişen müderrisler, imamlar ve vaizlerdir. Devletin bütün müesseseleri en ince noktalarına kadar İslam Hukuku ve gelenekler tarafından kurallara bağlanmış olduğundan, devlet yönetiminde hakim olanlar, bu bilgilere sahip olan medreselerden yetişenlerdir; medreselerin nüfuzu yüksektir.” (Köseoğlu, 1997: 104). İbn Batuta da İslam Hukuku üzere eğitim aldığı için Anadolu topraklarında, Türkler arasında saygı ve sevgi duyulan bir şahsiyet olmuştur. 13. ve 14. yüzyıllar boyunca kadıların ve müderrislerin, İslam alimlerinin önemli sayıda müridleri vardır ve onlara zümreleri şeyh gözü ile bakarlar. Her alanda itimat edilirler ve görüşlerine başvurulup, fikirleri alınır. Türklerin tarihinde büyük önemi olan olaylar ve şahıslar, İbn Batuta seyahatnamesinde titizlikle işlenmiştir. Bu sebeple Türk tarihi açısından tarihi ve ciddi bir vesika niteliği taşımaktadır. Anadolu halkının yaşayışı, Türklerin örf ve adetleri, yeme biçimlerinden kadının ve hükümdarın özelliğine dair, hem sosyal hem siyasal hem de toplumsal çözümlenmelere kaynaklık etmektedir. Türklerin özelliklerini diğer halklarla da karşılaştırarak ikili okuma yapan İbn Batuta toplumbilimsel açıdan bir boşluğu doldurur. Hem dönemin şartları hem de insanların bu şartlar altındaki tutumları bizler için önemlidir. Sosyoloji kıyas yapabilmenin de bilimidir. İbn Batuta gezdiği coğrafyalarda bunu özenle sergilemiştir.

2.2.4. Türk Dili Açısından Önemi

İbn Batuta gezmiş olduğu coğrafya boyunca diller konusunda hassas davranmıştır. Tam anlamıyla Türkçe'ye katkı sağlayan detaylı veriler sunmasa da seyahatnamede sözcükleri kullanıp, açıklamasını yaptığı olmuştur. *Rihle*'nin içerdiği Türkçe kelimeler henüz incelenmemiştir. Alfred Leon Sarton'un da değindiği gibi, *Rihle*'de Türkçe'nin tarihî gelişimine az da olsa ışık tutacak bir hayli kelime vardır. “Koşıcı, dukı, barucı, tandari” gibi isimler; “kılıc tıhar, hoş misen” gibi cümleler ve ikide bir karşımıza çıkan “Demurtaş, Tugan (:Togan)” gibi özel isimler bize o dönemde çeşitli bölgelerin lehçe özellikleri hakkında bilgi verebilir (Aykut, 2004: 15). Bundan başka sık sık tekrar eden Türkçe kelimelere örnek verecek olursak; ata, al atabey, ahi, ordu, ağa, efendi, ulus, baba, boza, bîbî, beysus, tin, tanrı, hatun, kepek, kımızdır. (Çakmakçı, 2006: 167) İbn Batuta, Sibiry'a dair seyahatinden bahsederken oradaki Türklerden söz açar ve şu anektodu aktarır: “Vakit ilerledikten sonra hükümdar sallana sallana gelmeye başladı. Seyyid Şerif'e gülererek selam verdi. Ona “Atâ” diye hitap ediyordu. Türk dilindeki atânın Arapça karşılığı “eb”dir (: baba) (Seyahatname, sayfa 328). Aynı şekilde atâ kelimesinin baba anlamına geldiğini Hindikuş

dağlarını anlatırken de ifade eder.” (Seyahatname, sayfa 375). Kebek’le vaizin hikâyesinin anlatıldığı bir başka yerde ise: “Yahşî!” Bu kelime, Türk dilinde “ceyyid” (: iyi, çok iyi) demektir (Seyahatname, sayfa 354).

İbn Batuta’nın karşılaştırmalı açıklamaları üzerine henüz bir araştırılma yapılmamıştır. Seyahatname kültürel dokuya, insana, mimariye, ekonomiye, dine kısacası hayata işaret ettiği gibi dile de eder. Sosyolojik çözümlenmeler açısından bizlere kaynaklık eden dil ve dillerin birbiri ile etkileşimi önemli bir konudur. Diller arasındaki münasebet, halkların geçmiş devirlerde birbiri ile olan etkileşimlerini dile getirir. Dil, toplumsal bütünlüğün esas aktörüdür. Dil, çevresinde onu kullanan, yaşatan bireyler tarafından var edilir. Bu sebeple, dil çözümlemesi ve dillerin zaman içinde ne olduğu sorusuna cevap verebilecek olan kaynaklardan bir tanesi de seyahatnamelerdir. İbn Batuta bir nevi “halk etimolojisi” yapmıştır.² Genellikle şer’iyye sicillerinde, vakfiyelerde, eski dil ve edebiyat metinleri içerisinde, sözlüklerde karşılaştığımız halk etimolojisi seyahatnamelerde de bolca bulunmaktadır. Evliya Çelebi ve Marco Polo’nun seyahatnamelerinde de buna sıkça rastlamaktayız. İbn Batuta seyahatname içerisinde günümüzde kullanılan kelimelere ve bunların dönüşümlerine de değinmiştir. Hind ülkesindeki kadılığı esnasında başına gelen olaydan bahseder. Cûki (yogi) olarak bilinen büyücü kadınları halktan birkaç adamın şikayet ettiğini söyler. Adamlar: “Şu var ya şu; cazu bir keftârdır! Yanındaki çocuğun kalbini yedi!” dediler der. Burada cadı kelimesi cazu olarak geçmiştir. Aynı şekilde Evliya Çelebi’de Hatukay Çerkezi ülkesindeki cadılardan bahsederken Obur sözcüğünü “sehhâr câzû” (büyücü cadı) olarak açıklamıştır.

2.2.5. Bilimler İçin Önemi

Seyahatnamelerin çağa tanıklığı yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu sebeple dönem içerisindeki şartları, oluşumları ve değişimleri esaslı biçimde aktarma mahiyetine sahiptirler. Bilim, nesnel verilerden yararlandığı gibi öznel verileri de zaman zaman kullanmaktadır. Dil bilimi, Coğrafya bilimi, İktisat bilimi, Halk bilimi, Sanat Tarihi, Sosyoloji, Etnografya, Antropoloji gibi bilimler seyyahın ve seyahatnamenin verilerini kullanabilirler. Bu sebeple seyahatname, bilimler açısından önem taşır. İbn Batuta, Anadolu’da ve diğer İslam topraklarında yapmış olduğu katılımlı gözlemler sayesinde çoğunlukla sosyal, iktisadi ve kültürel hayata temas etmiştir. Toplum içerisindeki farklı inançlara sahip bireylerin

² Halk etimolojisi, çözümlenmesi zor yabancı gelen bilinmedik bir formdan daha bilindik yerli bir forma zaman içinde dönüşen ve etimolojik açıdan yanlış ve yakıştırma olan kelime ya da deyim URL3: https://tr.wikipedia.org/wiki/Halk_etimolojisi.

arasındaki ilişkileri, yaşayış tarzlarını ele alarak sosyo-kültürel bir çözümleme yapmıştır. Toplumsal olanı belirlemek bir nevi bireysel olanı da belirlemek anlamına gelmektedir. Bu karşılıklı bağımlılık bilimler açısından önemlidir. Nüfus, ibadet biçimleri, giyim-kuşam, düğün, mimari yapılar, yemekler, alimler, ilginç olaylar, savaşlar sosyolojik analiz için önemlidir. İbn Batuta, dinler tarihi, siyasi tarih, kültürel tarih ile ilgili çok değerli bilgiler sunar. Yaşayış biçimleri onun eserinde her yönü ile ele alınır. Örneğin Ladik'te müslüman ve gayri müslimlerin yaşayışlarını şu şekilde dile getirir:

“Burası bölgenin en güzel, en büyük şehirlerinden biridir. Cuma namazının kılındığı yedi büyük câmii, bağ ve bahçeleri, düzenli akan çayları, memba suları ve şirin çarşıları var. Burada dünyada eşi benzeri olmayan altın işlemeli pamuk elbiseler dokunur. Yöre pamuğunun kaliteli oluşu ve iyi eğirilmesi uzun süre dayanmasını sağlıyor. Bu kumaşlar buranın adıyla (Ladikî, Dûngûzî şeklinde) tanınmıştır. Şehirde Hıristiyan nüfusun çokluğu nedeniyle bu işi yapanların ekseriyeti Rum kadınlarından oluşuyor. Bunlar sultana cizye ve benzeri adlarla vergiler veriyorlar. Rum erkekleri, beyaz veya kırmızı renkteki uzun külâhları, kadınları da başlarına doladıkları koca koca sargılarla tanınırlar. Bu yörenin halkı hattâ bütün yöre ahalisi, çirkin davranışları ayıplamıyor. Kadınlar elde ettikleri kazançların bir miktarını sahiplerine veriyor. Hattâ güzel Rum kadınlarının erkeklerle birlikte hamamlarda çekinmeden eğlendiklerini, günaha daldıklarını işittim. Bana anlatılanlara göre yöre kadısının bile hamamlarda böyle “çalışan” cariyeleri varmış!” (Seyahatname, sayfa 279). Bu örnekte İbn Batuta'nın şehrin hem mimari hem de kültürel özelliklerinden bahsettiğini görmekteyiz. İktisadi yönden yapılan işlere, ticarete değinen İbn Batuta, külâhların renginden, giyim tarzından bahsederek de kültürel bir analiz yapar. Kadınların toplum hayatındaki yerini sorgular. Bu şekilde seyahatname boyunca çoklu bir okuma sağlar.

Anadolu'da dikkatini çeken bir başka mesele ise Antalya ziyareti sırasında gerçekleşir. Her toplumun birbirinden ayrı yerde oturduğunu, Hıristiyan tüccarların Minâ adıyla anılan mahallelerde iskan olduğunu, geceleyin ve Cuma namazı kılınırken mahallenin çevresindeki sur kapılarının kapandığını söylemiştir (Seyahatname, sayfa 274). Toplumsal bir oluşuma parmak basan İbn Batuta, kültürel/sosyal antropolog görevini üstlenir. Çünkü antropoloji temelde, insan ve onun kültürlerini ele alan belki en kapsamlı bir bilim dalıdır (URL 4). Antropoloji, insan toplumlarının ve kültürlerinin kökenlerini araştırır. Geçmişteki ve günümüzdeki kültürler arasındaki etkileşimleri gün ışığına çıkarır. Eski toplumlar ve kültürlerle çağdaş toplumlar ve kültürleri karşılıklı okumamızı sağlayan seyahatnameler, sosyal ve kültürel antropologların da işine yarar. İnsan, kültürün hem nesnesi hem de öznesi

konumundadır. Onu var eder ve ondan beslenir. Bu sebeple kültür ile olan münasebeti, yaşayış tarzı ve hayata tutunma biçimlerini ifade eder. Kültür, toplumun ateşleyici mekânizmasıdır. Çözümlemelerde kullanılan başat bir kaynaktır. Bu sebeple kültürün ve insanın değişim süreçlerini içinde barındıran İbn Batuta seyahatnamesi ciddiyle incelenmesi gereken bir eserdir.

Önemli olan bir diğer konu ise insanın varlık serüveninden itibaren temel ihtiyacı olan yeme ve barınma konusudur. İbn Batuta iktisadi öğelere, tarıma, hayvancılığa, dokumacılığa, maden ve yer altı kaynaklarına, köle ticaretine, ihracat ve ithalat ürünlerine seyahatnamesinde geniş yer ayırmıştır. O, iktisadi ve sosyal bir yapılanma olan Ahi teşkilatını, toplumsal hayatın en önemli değişkeni olarak görmüş, yaşadıklarını betimleyici bir dille ortaya koymuştur. Bu bakımdan bakıldığında İbn Batuta seyahatnamesi, bir kısmını anlatmış olduğumuz bilimler açısından oldukça değerli bir eserdir.

2.3. İBN BATUTA’NIN İSLAM MEDENİYETİNE KATKILARI

İslam her zaman için ilim ve bilime önem vermiştir. Allahın “oku” emri ile bizlere işaret ettiği, yitiğimiz olan ilim için, insanlar yaşamları boyunca farklı yollar denediler. İbn Batuta, hac için çıktığı yolculuğunda ilim duraklarını tek tek gezdi. Müslüman coğrafyalarda adımlarını atarken etrafına şuurulu bir nazar ile yaklaştı. Bu sayede İslamın, Müslümanlığın sesi oldu. Daha çok sosyal ve kültürel analiz yapan İbn Batuta, hükümdarların saraylarından çöl eşkiyalarına kadar insan tiplerini anlatarak iyi ve kötüyü, güzel ve çirkini örneklendirdi. Ortaçağ İslam alimleri gerek hadis toplamak, gerek haca gitmek, gerek ilim öğrenmek için seyahat ederlerdi. Birçok sıkıntılı yolculuk maceraları geçirirler, bunları yanlarında bulunan kâğıtlara yazarlardı. Çoğunlukla amaçları, hedeflerine varıp evlerine yurtlarına geri dönmektir. İslam alimlerinin, seyahat için çeşitli sebepleri vardır. Rihle seyahati olarak adlandırılan seyahatin asıl kaynağını 8. yüzyılın hemen başında hadis uzmanlarının başlattığı savı vardır. Muhaddis olarak adlandırılan bu kişiler peygamber sözlerini toplamak, gerçek olduğunu kanıtlamak için seyahat ediyorlardı.

İslamın 2. yüzyılında değişik seyyahlar ortaya çıkmıştır. Seyahat sadece Hicaz (Mekke), Irak (Basra, Kûfe), ve Suriye’nin (Şam) büyük kent merkezlerinde gelişmeye başlamıştı. Touati şöyle der: Az sayıda birkaç alim daha o zamandan gerçek birer “turist”e dönüşmüştü. İkrime buna örnektir (Touati, 2004: 22). Seyahat güç ve saygınlık sağlamanın dışında, bilgi parçacıklarını ellerinde bulunduranı bir dayanışma zinciri içinde yakınlaştırma, böylece de bütünün gerçekliğini doğrulama yetisine sahiptir. Seyahat, simgesel ve söylemsel bir oluşumdur (2004: 40) der. O dönemde seyahat eden alimler genelde ekonomik olarak iyi

duruma sahip değillerdi. Bu sebeple yaya seyahate çıkmak zorunda kalıyorlardı. Çeşitli zorluklarla başbaşa kalıyorlardı. İbn Batuta seyahatnamesinde bu duruma örnek teşkili eden olaylardan bahsetmiştir.

Seyahatte önemli olan şeyin görmek olduğunu, gözün tanıklığının güvenilirliği arttırdığını söylemiştik. “İslam dünyasında genellikle alimler kendilerinden büyük alimlerden, İslamın sözlü anlatımının en önemlisi işitme ile, kendi sözleriyle ilim öğrenmekti. Elbette dinleme İslamın Ortaçağında gerçeğe, hakikate ulaşmanın tek biçimi değildi. İslam, ilk çıkışından itibaren, gözü bir bilgi kaynağı haline getirmişti. İslam, “nakledilen bir olay, gözle görülen bir olay değildir” saptamasını, anlaşıldığı kadarıyla peygamberine borçludur. İslam fikhının bakış açısından şahit, öncelikle gördüğü için bilendir.” (Touati, 2004: 101). Bakış, İslamiyette bir bilgi kaynağı haline gelmişti. Bakışın bu denli önemli oluşu İslam Medeniyeti seyyahlarını da etkilemişti. Gözün yeryüzüne bakıp gördüğü şey, betimlenebilme özelliği kazandığı için seyyahlar bu dünyayı ya gözlemlemişler ya da dinlemişlerdir. Ama İslam seyyahları bu modellerden birini veya diğerini tamamen meşru bir biçimde benimseyebildikleri için, şöyle diyebiliyorlardı: “Gidiyorum, görüyorum ve yazıyorum.” veya “ Geliyorum, dinliyorum ve yazıyorum.” (2004: 233). Onlar için önemli mekânlara dikkat ile bakılmıyordu. İbn Batuta da bunu yaptı. Hem mekânlara hem de insanlara dikkatle baktı. Seyahat, Ortaçağ İslam dünyasında İslam şehirlerini aynı mekânlarda birbirine bağladı. Medreseler, tekkeler, zaviyeler, ilim tahsil edilen yerler, Kabe diğer mekânların önüne çıktı.

Marco Polo Batı dünyası için ne ise, Ortaçağ İslam dünyasında aynı şeyi temsil eden İbn Batuta, 14. yüzyılın ortasında kenti betimlerken, “Cennet Kenti”, “İslamın başkenti” gibi eski edebi taslakları kullanır ve üstüne üstlük kentin “halifelerin evi ve alimlerin mekânı” olduğu hükmüne varır (Touati, 2004: 244). Burada yazar İbn Batuta’nın milliyetçi ve merkezîyetçi bir ideolojiye sahip olduğu eleştirisini getirir. İbn Batuta, çeşitli yönlerden ele alınarak analiz edilebilir. İslam dünyası açısından bizlere sağlıklı bilgiler sunmuş, her zaman Müslüman bir bilinç ile getirildiği görevlerde ve gündelik yaşamında hareket etmiştir. Yola çıkış amacı hac da olsa yolda ilim öğrenmek, büyük zatlara ziyaret etmek niyeti ile tekke, medrese gibi yerlerde kalmıştır. İslam Medeniyeti kendi kültürünü oluşturmuştur. İbn Batuta da bu kültürün hem parçası hem de taşıyıcısı konumundadır.

2.4. İBN BATUTA'NIN TÜRK MEDENİYETİNE KATKILARI

2.4.1. Kültür Atlası

2.4.1.1. Anadolu'da Ahiler/ Ahilik Teşkilatı

İbn Batuta'nın seyahatnamesinde Ahilik kavramı ve Ahi teşkilatının işleyiş tarzı açık bir şekilde ele alınarak önemli bir boşluğu doldurmuştur. Öncelikli olarak Ahiliğin ne anlama geldiğine bakmak gerekir. "Cömert" anlamına gelen Türkçe kökenli bir kelime olan "Ahi" terimi Fityan örgütünü nitelemek üzere kullanılırdı. Fityan birlikleri, Anadolu kasabalarının zanaatkar sınıfını temsil eden evlenmemiş gençlerin oluşturduğu birliklerdi. Bunlar amaçları, kent çevresinde bir dayanışma ve karşılıklı yardım sistemi meydana getirmek olan sosyal bir oluşumdur. Fityanın davranış kuralları ve kabul törenleri, *fütüvve* denilen standartlar ve değerler bütünü üzerine kurulmuştu. Her iki kelime de Arapça'da aynı kökten gelmekte ve asalet, dürüstlük, sadakat ve cesaret vasıflarının eşine rastlanmayan ifadesi olan ideal Müslüman "gençlik" (fata) kavramını ifade etmektedir (Dunn, 2004: 162). Burada Ahilerin genel özellikleri üzerinde durulmuştur. Günümüzde Ahiliğin tanımı ve kelime kökü ile ilgili araştırmalar da bulunmaktadır.

A. Sait Aykut İbn Batuta seyahatnamesinin girişinde Ahilik için şu açıklamayı getirmektedir: "*Rihle*'de ticaret kültürüyle ilgili olarak Ahi birliklerine değinilmiş, bunların Kırım'dan Konya'ya, Alanya'dan Sivas'a uzanan siyasî ve ticarî etkinliğine dair ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Ona göre Ahilik, Mısır'daki Fütüvvet sistemine benzemektedir. Bu düzenin bir benzeri de İsfahan'da mevcuttur." (Seyahatname, sayfa 16). Fityan birlikleri olarak da adlandırılan Ahi teşkilatlanmasının kendine has ritüelleri ve tarzları vardı. Moğol işgalinden Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselişine kadar uzanan siyasi kargaşa ve bölünme devrinde, fityanlar kentsel birlik ve savunmayı korumaya yardım etmek gibi sivil bir işlevi yerine getiriyorlardı. Her birliğin genellikle beyaz bir takke ve özel şalvardan oluşan kendine has kıyafeti vardı ve üyeler, eğlenme, yemek ve sohbet için düzenli olarak Ahilerinin evinde ya da zaviyesinde toplanırlardı. Yani üyelerini, genç işçi ve zanaatkârlardan toplayan bu birlikler mesleki çizgiler üzerinde örgütlenmişlerdi. Yine de o çağda faaliyet gösteren meslek loncalarından farklıydılar. Toplantı ve kabul törenleri, namaz ve dini görenekleri içine katmıştı. Bu, ortak çıkar ve sivil idealizm gibi seküler bağları takviye eden dini bir boyuttu (Dunn, 2004: 162-163). Aynı zamanda cemaat oluşturan Ahiler toplumsal bir kurum gibi de işlev görmekteydiler. İhtiyaçları sağlar, halkın ve devletin güvenliğinde büyük rol oynarlardı.

Ahilik, Ahi Evran tarafından Hacı Bektaş-ı Veli'nin tavsiyesiyle kurulan esnaf dayanışma teşkilatıdır. Aslen Horasan kökenli olup Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadoluda yaşayan Müslüman Türkmen halkın sanat, ticaret, ekonomi gibi çeşitli meslek alanlarında yetişmelerini sağlayan, onları hem ekonomik hem de ahlaki yönden yetiştiren, çalışma yaşamını iyi insan meziyetlerini esas alarak düzenleyen bir örgütlenmedir. Kendi kural ve kurulları vardır (URL5).

Ahi kelimesi Arapça kökenlidir. Buna göre "Ahi" kelimesi Ahıyye'nin tekili olan "ah" kelimesine birinci tekil "ya"sı ilave olunarak "ahi" şeklinde teleffuz olunmuş halidir (Şeker, 1993: 71-72). Bu fikre göre *ahi*'nin sözlük manası "*kardeşim*" demektir. Bu iddianın güçlü yanı, Ahiliğin ilk olarak Araplarda Fütüvvet Teşkilatı adıyla çıkması, dolayısıyla Ahilik ile ilgili terimlerin Arapça olması gereğidir. Ancak bu kanıt yeterli değildir.

İkinci iddiaya göre Ahi kelimesi Türkçe Akı kelimesinin zamanla değişimi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu kelimenin Ahi birlikleri içinde zaman zaman Ahi Baba şeklinde ifade edildiğini görüyoruz. Buna göre kelimenin Arapça manası ile düşünüldüğünde "Kardeşim Baba" diye bir tabir uygun düşmüyor (URL5). Fakat *Divanu Lügati't-Türk*'te Akı: eli açık, koçak, selek, cömert, yiğit, delikanlı gibi manalar ifade eden Akı kelimesiyle düşünüldüğünde "Ahi Baba" tabiri daha mantıklı görünüyor. Bu konuda Mikail Bayram şöyle bir açıklama yapmaktadır:

Fütüvvet, İslam dünyasında kahramanlık, yiğitlik ve cömertlik mefkuresinin adıdır. Şövalyelik nasıl Orta Çağ Batı dünyasına ait mahsus bir ülkü ise, Fütüvvet de Orta Çağ İslam dünyasına ait bir ülküdür. Nasıl ki Araplar İslamdan önce kültürlerinde mevcut olan Fütüvvet anlayışını İslami değerlerle geliştirip devam etmişler, nasıl ki Farslar "cevanmerdi" anlayışını aynı şekilde İslam süzgecinden geçirmişler, Türkler de kendi "Akılık" ülküsünü İslami ahlak ve değerlerle geliştirerek devam ettirmişlerdir. Arap kültüründe ideal kahraman, sehavet ve şecaat timsali olan Fütüvvet erinin adı "Feta", İran kültüründe "Cevanmer", Türk kültüründe "Akı"dır. Türk Akılığı, İslamiyetle Arap Fütüvvet şiarından etkilenmiştir. Akılar birbirine karşı kardeşçe tutumundan dolayı Akı kelimesi yerini Ahi kelimesine bırakmış ve Abbasi Devleti'nin sonra ermesiyle Fütüvvet yerini Ahiliğe bırakmıştır (Bayram, 1991: 130,132). Ahi birlikleri ve fütüvvet teşkilatı arasında fark vardır. Ahi birlikleri aynı zamanda "Fütüvvet birlikleri", genç ahilere "feta", ahi teşkilatına giriş şartları ile uyulması gereken kaideleri ve törenlerikapsayan ahi yönetmeliği niteliğindeki kaidelere "fütüvvetname" denilmektedir. Ahiliğin ahlaki ve terbiyevi prensiplerini, daha önce tasavvuf ehlinin geliştirip formülleştirdiği fütüvvetnamelerden aldığı da şüphesizdir (Çağatay, 1974:3). Ancak bu benzerlikler ile ahiliğin fütüvvetçiliğin birebir kopyası olduğu

söylenemez. Ahilikten önceki fütüvvetnamelerde nitelikleri anlatılan fütüvvetçilik, ahilikten önce ortaya çıkmış bir kuruluştur. Ancak fütüvvetçilik, daha kişisel erdemlere ve askeri niteliklere önem verdiği halde, ahi birlikleri bugünkü anlamda tam bir sivil toplum kuruluşudur. Mümkün olduğu kadar askeri faaliyetlerden uzak kalmış, ancak orduya lojistik destek sağlamışlardır. Ahi birliklerinde toplumsal bireyciliğin önündedir (Ekinci, 2011: 62). Bu ve bunun gibi çeşitli gerekçelerle fütüvvetçilik ve ahilik birbirinden ayrılmaktadır. Ahi birliklerinde “can ve mal beraberliği” ilkesi güdülmüştür. Türk- İslam toplumunun önemli teşkilatlanması oluşturan ahiler kimi zaman da yönetimde rol sahibi olmuşlardır. İbn Batuta şu şekilde aktarır:

Bu ülke törelerinden biri de, bir şehirde hükümdar bulunmadığı takdirde ahilerin hükümeti yönetmeleridir. Ahi, kudreti ölçüsünde geleni gideni ağırlar, giydirir, altına binek çeker, davranışları, buyrukları, inişleri ile aynan bir hükümdarı andırır.” (Parmaksızoğlu, 1971: 25).

Osmanlı teşkilat sistemindeki yapıya benzer nitelik taşıyan Ahilik teşkilatlanması, diğer ülkelerdeki gibi işlemekteyse de İbn Batuta'nın işaret ettiği gibi aralarında organik bir bağ bulunmamaktadır. Ahilik teşkilatının toplumsal hayatı düzenleyici bir takım rolleri vardır: İslamlaşma ve Türkleşmeyi sağlamışlardır. Göçebe yaşayan halkların yerleşik düzene geçmesine katkıda bulunmuşlardır. 13. yüzyılın ikinci yarısına kadar gayrimüslimleri de sanatsal ve ticari işlerine ortak ederek sosyal düzenin hızlanmasına yardım etmişlerdir. Ekonomik, ticari, askeri ve siyasi alanda olduğu kadar dini ve ahlaki yapının korunmasında da büyük rol oynamışlardır. Ahi teşkilatı bir “yatay örgütlenme”dir. Halkın daha özelinde gençlerin oluşturmuş olduğu toplumsal bir yapıdır.

İbn Batuta Seyahatnamesinde; Ahıyye, kelimesinin tekili, ahı'dır. Birinci şahıs, Arapça “ah” (:kardeş) kelimesini kendiyle ilgili kılarsa (:kardeşim anlamında) ortaya çıkan kalıp (:ahî), konumuz olan kelimenin tekil kalıbıdır der (Seyahatname, sayfa 275). Ahı denen kişinin “sanatının ve zanaatının erbabını toplayan ve işi olmayan genç bekârları da bir araya getiren adam” olduğunu söyler. İbn Batuta seyahatnamesinde Ahilere geniş yer vererek onların, günlük yaşayışlarını, ahi zaviyelerini ve misafirliklerini, dini hayatlarını, giyim-kuşamlarını, ahlaki özelliklerini anlatır. Antalya'daki ahileri anlatırken, fityân denilen ahı gençlerinden birinin Şeyh Şihâbeddîn Hamevî'nin yanına gelerek onunla Türkçe konuştuğunu, o zaman Türkçeyi henüz anlayamadığını söyler. Gelen adamın kıyafetlerinden düşkün biri olduğunu düşünen İbn Batuta, bu yoksul adamın onu yemeğe davet ettiğini duyunca şaşırır. Şeyh, bu adamın ahi yiğitlerinin önderi olduğu, kendisinin derici tayfasının

ustalarından cömertliğiyle tanınmış biri olduğunu söylemiştir.” (Seyahatname, sayfa 276). İbn Batuta anlatımına devam eder. Ahilerin misafir ağırlayışını şu şekilde anlatır:

“Akşam namazını kıldıktan sonra bu adam tekrar yanımıza geldi. Beraber gittik, muhteşem bir zaviyeye karşılaştık! Burası Anadolu’nun en güzel halı ve kilimleriyle döşenmiş, Irak camından mamul sayısız avizeyle aydınlanmış pırıl pırıl bir mekândır. Oturma salonunda beş tane “beysûs” vardır. Beysûs³ bakırdan yapılmış üç ayaklı bir şamdan türüdür. Bu şamdanın baş tarafına yine bakırdan yapılma cam gibi parlak ve ince bir kandil yeri açılmıştır. Ortasında fitilin çıkması için bir boru bulunuyor. Bu tüpçük, süzölmüş saf içyağıyla doludur. Yanı başında yine yağ dolu bakır kaplar bulunmaktadır. Fitili düzeltmek için bir de makas var. Meclisin tam ortasında misafirlere ayrılmış bir peyke bulunmaktadır. Oraya geldiğimizde bize çeşit çeşit yemek, meyve ve tatlı sundular. Sonra türkü söylemeye, raksetmeye başladılar. Bunların güzel davranışları ve ikramı hayretimizi bir kat daha artırmıştı. Saatler sonra gecenin bitiminde onları tekkelerinde bırakıp ayrıldık” (Seyahatname 275-276-277).

Aynı şekilde Ladik’te (bugünkü adı ile Denizli) buna benzer bir olay yaşamıştır. Ladik’te de çarşıdan geçerken dükkânlardan çıkan bazı insanların hayvanlarını çevirerek dizginlerine sarıldıklarını, aniden başka bir grup çıkıp onları durdurup, çekişmeye başladığını söyler. Aralarındaki münakaşa uzayınca bazıları hançerlerini çekip ötekilere saldırmaya kalkışmıştır. İbn Batuta o vakit Türkçe’ye tam hakim olamadığından konuşulanları anlayamamakta imiş. Bu adamların yol kesen eşkıya Cermiyânlılar olduğu kuşkusuyla kaygılanmış. Biraz zaman sonra Arapça bilen, haca gitmiş bir adam yanlarına gelmiş ve onlara: bu adamların yiğit ahılar olduğunu, ilk karşılaştıklarının Ahı Sinân’ın adamları, sonradan onları durduranlar ise Ahı Tûmân’ın gençleri olduğunu söylemiştir.” Her iki taraf da kendi yanlarında konuk olmasını istiyor, bu yüzden çekişiyorlarmış. İbn Batuta bu olaya şaşırmış, yapılan kur’a sonucunda Ahı Sinan’ın tekkesine konuk olmuşlardır (Seyahatname, sayfa 279-280). Ahiler, zanaat erbabı oldukları için yaptıkları işlerle alakalı lakaplar da almaktaydılar. Örneğin, İbn Batuta’nın Sivas’ta karşılaştığı ahinin adı “Bıçakçı”dır. İbn Batuta, Ahilerin özelliklerini anlattıktan sonra onların hoşgörü ve misafirperverliğine, misafire nasıl hizmet ettiklerine değinmiştir. Anadolu halkının daima sıcakkanlı olduğunu ve misafire karşı iyi tutumlar sergilediğini diğer şehirlerde de anlatmıştır.

³ Kelimenin aslı Farsça “Pihsûz”dur. “Pih” içyağı demektir; “sûz” ise yanmak manasındaki sûhten mastarından emir kipidir. Kısaca kelime içyağının yanmasıyla aydınlık veren şamdan demek oluyor (Aktaran, Aykut, 2015: 276).

2.4.1.2. Yemek Kültürü

Cömertliği, misafirperverliği ve hayırseverliği ile tanınan Türkler, bu özellikleriyle bir Vakıf Medeniyeti inşa etmişlerdir (Karaman, 2015: 70). Bu medeniyet çeşitli unsurlarla bezenmiştir. Bunlardan birisi de İbn Batuta seyahatnamesinin dikkat çekici bir bölümünü oluşturan yemek kültürüdür. Gittiği, gördüğü yerlerdeki yemekleri, tahılları, bitkileri, ağaç türlerini de seyahatnamesine dahil etmiştir. İbn Batuta yemek hususunda yöreler arasındaki benzerlik ve farklılıkları dile getirmiştir. İlk olarak “Anadolu’nun en güzel şehri” dediği Alâya’ya (:Alaiye, Alanya) ayak basar. Burayı şöyle anlatır: “Dünyanın en güzel insanları, en temiz kıyafetli halkı burada yaşar ve en leziz yemekler de burada pişer. Buranın adeti gereğince ekme haftada bir gün pişirilir, öteki günlere yetecek kadar! Ekme günü, erkekler sıcak ekme ve nefis yemeklerle çevremizi doldurur, şöyle derlerdi: “Bunları size kadınlar gönderdi, sizden hayır dua bekliyorlar!” (Seyahatname, sayfa 273).

Bir seyyah için gerekli olan şeylerin başında beslenme ihtiyacı gelmektedir. İbn Batuta’nın seyahatnamesinde anlatıldığına göre, hükümdarlar tarafından ziyafetler verilir ya da tekkelerde yemekler pişirilirdi. Yolcular ve yabancılar aç bırakılmazdı. İbn Batuta bu sebeple birçok memleketin yemek kültürü hakkında bilgi sahibi olmuş ve bunlar arasında kıyaslamalarda bulunmuştur. Yöneticilerin misafirperverlikleri yolcuya, yabancıya verdikleri yemekler ve hediyeler ile belli olurdu. Örneğin; Alanya kadısı Celâleddin Erzincânî, İbn Battûta’ya bir ziyafet verir. İbn Battûta, buranın meyvelerinin leziz olduğunu belirtir. Ahalinin “kamaruddin” adını verdikleri bir çeşit kayısı çok nefistir. Bademi lezzetli olduğu için kurutulur, Mısır’a gönderilir, nadir ve pahalı kuruyemişlerden biri olarak saygın yerini bulur Kahire çarşılarında (Seyahatname, sayfa 275).

İbn Batuta, Antalya’dan sonra Burdur’a geçer ve burada da bir ziyafete misafir olur. Olayı şöyle anlatır:

“(Bek), Ramazan gecelerinde üzerinde minder veya döşek bulunmayan bir kilime oturur, büyücek bir yastığa yaslanırdı. Yanında fıkıh bilgini Muslihiddin yer almaktaydı. Ben fıkıh bilgininin biraz ötesinde oturmaktaydım. Daha ötede ise beyliğin ileri gelen memur ve kumandanları oturmaktaydılar. Biz böyle otururken yemek getirilirdi; küçük tabaklara konmuş, şeker ve yağla ezilmiş, mercimekten yapılmış ‘serîd’ (tirit) ilk servisti. Onlar ‘uğurlu olur’ diyerek oruçlarını tiritle açarlar. Bu iftarlığın Peygamberimiz –Allah’ın selamı ve rahmeti onu kuşatsın- tarafından diğer yemeklere tercih edildiğini ileri sürerek şöyle diyorlar:

‘Biz onun güzel âdetine uyarak yemeğe tiritle başlıyoruz!’

Bunun arkasından öteki yemeklere geçerler” (Seyahatname, sayfa 278).

Buradaki seyahatinden sonra İbn Batuta, sırayla Kulhisar (:Göhlisar), Ladik (:Denizli), Muğla, Milas, Konya ve Larende (:Karaman), Aksaray, Kayseri, Sivas, Amasya, Gümüşhane, Erzincan, Erzurum’a geçer. İbn Batuta bu şehirlerde tekke şeyhleri, hükümdarlar ve ahiler tarafından karşılanmıştır, ona çeşitli yemekler sunulmuştur. Ardından tarihçilerin ve araştırmacıların da anlayamadığı biçimde, Birgi’ye geçmiştir. İbn Batuta Birgi’de (Ödemiş-İzmir) Sultan Aydınoğlu Muhammed ile tanışır, sofrasına konuk olur. Beraberce yemek yerler. Hükümdar ziyafet bitince İbn Batuta’ya “koyun tulumları içinde un, pirinç ve yağ” gönderir, orada bulunduğu sürece de günlük azığını karşılar (Seyahatname, sayfa 289). Birgün Sultan ile yemek yeme şansına erişir, yemekte “baharat, sebze vesair” kullanılmadığını görünce Sultanın “derhal yağ, baharat gibi maddelerin” getirilmesini buyurduğunu kaydeder (Seyahatname, sayfa 290). Anlatımına devam eden İbn Batuta katıldığı tören için şunları da söyler:

“Limon suyundan yapılmış, içine büyük tatlı parçaları atılmış bir tür şerbetle dolu altın ve gümüş taslar getirildi, yanında altın ve gümüş kaşıklar vardı. Ayrıca yine şerbet doldurulmuş çini kaseler ve tahta kaşıklar da vardı ortada (Seyahatname, sayfa 291).

İbn Batuta seyahatine Ege Bölgesi’nde sırasıyla: Tire-Ayasuluğ, (Selçuk)İzmir-Manisa-Bergama-Balıkesir-Bursa-İznik istikametinde devam eder ve bundan sonra Karadeniz havzasında yer alan Geyve-Göynük-Mudurnu-Bolu-Gerede-Safranbolu-Kastamonu ve Sinop’a, buradan da deniz yoluyla Kırım’a yönelerek, Anadolu’dan çıkar.

İbn Batuta yemek kültürlerini anlamamız açısından detaylı bilgiler vermese de yöresel özelliklere değinerek bir çeşitlilik yaratmıştır. Bir seyahatnamede yemek kültürüne çok fazla değinilmemiş olması bize göre büyük bir eksiklik değildir. Seyahatnamenin yazılma sırasına göre devam edecek olursak, İbn Batuta Türklerin Yemeği; Tatlıya Karşı Tutumları ve Şıra yazan başlık altında önemli tespitlerde bulunmuştur.

Türkler ekmek ve katı yiyecek yemezler; “dûkî” (:düg, düği; bulgur) adını verdikleri, bizim “anlı”ye benzeyen bir yemek yaparlar.⁴ Önce suyu ateşin üzerine koyarlar. Kaynayınca dûkîden bir parça içine atarlar. Yanlarında et varsa onu lime lime edip tencereye koyarlar ve beraber pişirirler. Yemek pişince herkesin payını tabaklara koyup servis yaparlar. Ve nihayet tabaklardaki yemeğin üzerine yoğurt dökerler. Yemekten sonra kısarak

⁴ Dûkî (=Düg) kelimesi: Anadolu ağızlarında hâlâ yaşayan bir kelimedir. Dövülüp inceltilmiş manasındadır. Bu kelimeye, Derleme Sözlüğü’nde hem “döğü” şeklinde hem de “düg” şeklinde rastlıyoruz. Döğü, Samsun-Çarşamba civarında değirmende çekilerek; yani dövülerek kırılmış, un ufak edilmiş mısır anlamında kullanılıyor. Dügü ve düğ ise Tokat, Amasya, Sivas, Niğde ve Karaman’da “elendikten sonra geriye kalan ince bulgur” manasında kullanılıyor (Aktaran, Aykut, 2015: 313).

sütünden yapılan ve “kımız” (:kımız) adı verilen nesneyi içerler⁵Türkler iyi karakterli, kuvvetli ve cesur insanlardır. Bazı vakitlerde “burhani” (:borani) denilen hamur işini yerler. Bu yemek, küçük küçük kesilmiş hamur parçalarıdır aslında. Bunlar, ortalarından birer delik açılarak tencereye oturtulur. Pişirildikten sonra üzerine yoğurt dökülüp içilir. Ayrıca bir çeşit şıraları daha var ki demin bahsettiğimiz dükî tanelerinden yapılıyor.

Tatlı yemek, onlar nezdinde ayıp karşılanır! Ramazan ayı içinde Sultan Uzbek’in huzurunda bulunuyordum. Sık sık yenmekte olan kısrak ve koyun eti vardı sofrada. Ayrıca “riştâ” (:erişte) denilen ve şehriyeye benzeyen; piştikten sonra sütle karıştırılarak bir çorba da hazırlanmıştı.

O gece arkadaşlarımın yaptıkları tatlıdan bir tabak sundum sultana. Sultan sadece parmağıyla dokunup tatmakla yetindi, bir daha elini sürmedi! Tülük Tümü’ün anlattığına göre sultan bir gün çocuk ve torunlarının sayısı kırkı bulan saygın bir kapıkuluna şöyle demiş:

“Bu tatlıyı yersen cümlenizi azat ederim!” Ama adam şu cevabı vermiş:

“Beni öldürsen de yemem!” (Seyahatname, sayfa 313).

İbn Batuta seyahatnamesinde tatlı tarifine de yer vermiştir. Kudüs’ten Hama’ya yolculuk ederken, Nâbulus’a gider. Burası Şam diyarının (:Suriye-Lübnan-Filistin) zeytin deposudur. Zeytinyağı Mısır şehirlerine ve Şam’a buradan ihraç edilir. Harrub diye anılan keçi boynuzu tatlısı da burada yapılır, Dimaşk ve diğer şehirlere nakledilir. Bu tatlının tarifi şöyle: Keçi boynuzu önce güzel bir pişirilir. Sonra ezilir ve çıkan tortudan tatlı yapılır. Bir de şehrin adını taşıyan “Nâbulusiye” cinsi lezzetli kavunların olduğundan bahseder (Seyahatname, sayfa 69).

İbn Batuta tekke ve zaviyelerde verilen yemek yahut yiyeceklerden de bahsetmiştir. Fahreddin Bek Zaviyesini anlatırken şunları söyler:

Sultan Fahreddin Bek fermanına göre Kabe, Suriye, Mısır, Irak, İran, Horasan ve diğer beldelerden gelen dervişlere, dergaha vardıkları gün bir takım elbise ile yüz dirhem verilmeli; ayrıldıkları zaman otuz dirhem ikram edilmeli, orada kaldıkları süre boyunca yiyecek olarak ekmek, et, pilav, yağ ve helva sunulmalıdır (Seyahatname, sayfa 306). İbn Batuta Kunstantiniye’ye seyahatinde de yemek ve Türk yemek kültüründen bahseder. Seyahat esnasında her konakta Beylûn Hatun’a dana (eti), dükî (:düğ), kımız, inek ve

⁵ Kımız (=Kımız): Kelime, Türklerin meşhur içkisi kımızın farklı bir okunuşudur. Türkçede şedde yok ancak son harfe yapılan vurgu bir Arabin kulağına şedde gibi geleceğinden seyyah bu kelimeyi iki “z” ile kaydetmiş olabilir. Kelime muhtelif lehçelerde “kumuz”, “kumış” ve “kımıs” olarak da telâffuz edilmektedir (Aktaran, Aykut, 2015: 313).

koyun sütü gibi yemeklikler sunulmaktaydı. Türklere gelince; onlar kırbaalarında taşıdıkları yoğurdu pişirilmiş dk (:dğ) ile karıştırıp içtiklerinden, hiç susuzluk çekmiyorlar (Seyahatname, sayfa 331). Aynı Şekilde Saraycık Şehrinde de (Seyahatname, sayfa 344) yemeğin tek kapta pişirilip, üzerine kuru et parçaları konulup, süt dökülerek bir tür keşkek yapıldığını söylüyordu.

En uzun süren ikameti Hindistan olan İbn Batuta buradaki örf, adet, merasim, hükümdarın kabul düzeni, seçkinlerin ve halkın sofraya düzeninden bahseder. Sofralarında sunulan yemekler, rikak, (:yufka, işkefe) kebab, içine tatlı konulmuş çok köşeli yuvarlak pastalar, pirinç pilavı, tavuk ve “semsek”tir. Fuka adlı meşrubatları vardır. Yemekten sonra herkese tenbul ve fevfel getirilir (Seyahatname, sayfa 434). Multan’dan Hindistan’a doğru giderken seyahat esnasında sunulan yemeklere dair bir anektod aktarmıştır:

Yemeklerin düzeni Őöyleydi: nce ekmek sunuluyor, pide gibi incecik! Daha sonra bir koyun, dört veya altı parça hlinde güzelce pay ediliyor, nefis bir Şekilde kızartılarak herkesin önüne bir parça konuluyor. Bu yemeğin yanına, bizim taraflardaki hubz mşerrek’i (:drm) andıran yağlı yuvarlak ekmekler getiriliyor; bunların da ortasına sbniye denilen tatlıdan konuluyor. Bunların her biri hışfı yani tuğla denilen, un, Şeker ve yağdan mamul tatlı, gevrek bir kabukla örtülüdür. Daha sonra ini kaplar içinde yağ, soğan ve yeşil zencefil ile pişirilmiş et getirilir. Bunun arkasından onların semsek adını verdiği; badem, ceviz, fıstık, soğan ve baharat ile doyurulmuş lime lime etten yapılan ve yağda kızartılmış pide içine konulan özel bir yemek gelir. Herkesin önüne dört beş porsiyon konulur bundan! Sonra üstte mis gibi kızarmış tavuk, altta yağlı pirinç pilvı ile dolu tabaklar; bunların ardından onların hşim dediği kadı lokması gelir. Nihayet “kahiriye” tatlısı getirilerek sofraya kemal eder! (Seyahatname, sayfa 388).

İbn Batuta Hind ülkesinde çok vakit geçirdiği için gözlemleri diğer ülkelere oranla daha fazladır. Halka açık ziyafetlerle ilgili adetlerden bahsederken Sera ülkesini örnek vererek yemek kültürü ile alakalı anlatımına devam eder: “Şerif, fakih, Şeyh ve kadılardan her birinin önüne beşik Şeklinde küçük bir masa konulması adeti vardır. Bu masa dört ayaklıdır. zeri hurma yaprağıyla örülmüştür. Bunun üstüne kuru yufka (:işkefe), kızartılmış koyun kellesi, içi sbniye adı verilen tatlı ile doldurulmuş dört yuvarlak yağlı ekmek konulur. Bu tatlı ekmeklerin üstü de kiremit gibi helvayla kaplıdır! Ayrıca deriden yapılmış küçük bir sahan içinde helva ve semsek getirilir. Bu sahan yepyeni bir pamuk havluyla örtülür” (Seyahatname, sayfa 508). İbn Batuta genelde pek açlık çekmemiştir yalnızca inzivaya çekildiği zamanlar yemek yememiştir. Yaşadığı yerlerde özel ilgi ile karşılanmış ve en güzel Şekilde ağırlanmıştır. Ama bir keresinde de uzun süre pirinç yediği için artık

yutamadığını, yalnızca su ile boğazından geçtiğini söylemiştir. Yemek kültürüne dair bilgiler veren İbn Batuta, tahıllardan, meyvelerden ve ağaçlardan da bahsetmiştir. Bunları detaylı olarak açıklamaktansa isimlerini vermek daha doğru olacaktır. Hind ülkesinin ağaç ve meyvelerini şöyle sıralar: ânâ (:mango), şekî ve berkî, tendu, cumun, tatlı portakal, nehva, enkur, kesira. Tahıllar ise; küdrü, kal, şâmâh, mâş (:fiğ gibi), munc (:mung), lubyâ, mut/mot. Çin’de de tarçın ve bakkam (:Kızılağaç) örneğini verir. Böylelikle yörelere ait beslenme tarzlarını, halkın neleri yiyip ekip biçtiğini, oradaki iklimin hangi özelliklere sahip olduğunu anlayabiliyoruz. İbn Batuta bir coğrafyacı, botanikçi gibi açıklamalarda bulunuyor. Toplumlar ve topluluklar farklı kültürel yapılanmalara sahip oldukları için bu, yemek çeşitlerine de tesir etmiştir. İklimsel ve coğrafi şartlarla da alakalı olan bu durum İbn Batuta’nın gözünden kaçmamış, seyahatnamesinde kendisine bir yer edinmiştir.

2.4.1.3. Kadının Sosyal ve Siyasal Hayattaki Yeri

İbn Batuta seyahatnamesi insan temalı bir okuma yapmayı gerekli kılmaktadır. O gittiği, gezdiği, görev yaptığı yerlerde halk ile yakından ilgilenmiştir. Bizim için önemli olan konulardan birisi de bu yerlerdeki halkların özelliklerine değinmesi ve ülkeler, şehirler arasında kıyaslamalar, analizler yapmasıdır. Bilindiği üzere tarihten beri çeşitli topluluklar ortaya çıkmıştır. Ataerkil- anaerkil toplumlar, içten ve dıştan evlilik gibi kavramlar sosyolojinin ilgilendiği konular içerisindedir. Aile kurumu özü itibarıyla toplumsallığın temelini oluşturmaktadır. Bireyin ilk toplumsallaşma alanı olarak etkili bir yere sahiptir. Aile içi iletişim ve ilişkiler bireyin toplumdaki yerini de belirlemektedir. Aile araştırmalarında ve sosyolojide aile ile ilgili konulara eğilen kişilerin ilk yaptıkları şey; ailenin tarihsel analizidir. Cinsiyet, ataerkillik ve kapitalizm başlığı altında aile gelişimi ve değişimi incelemesi süregitmektedir. Bir inceleme yapılacak olursa en dar anlamda; “Kadının yeri” toplumdan topluma değişmekte ve bizlere toplumlarla ilgili bilgi sahibi olmamızda yardımcı olmaktadır. Aile, genelde sanayileşme öncesi ve sanayileşme sonrası aile olarak değerlendirilmektedir. Kadının rolü de bu zamansal ayrımlarda yer ve biçim değiştirmektedir. Modern sosyologların analizlerinde kadının işçi gücü ve kapitalizm atakları çoğunlukla ailedeki kadın figürünün değişim safhalarını bizlere göstermektedir. Değişen zaman ve dönüşen mekânlarda “Kadının hane içindeki yeri” fikri toplumda değişik düzeydeki kadınlar için farklı sonuçlar doğurdu. Daha varlıklı olanlar, hizmetçiler, dadılar ve hizmetkarlar tuttular. Orta tabakadakiler için sonuç, kadının işlerinin ev ve çocuklarla ilgilenme görevine dönüşmesi oldu ve bunlar artık “iş olarak düşünülüyordu”; en azından üretimde ücretli istihdama paralel anlamda. Ancak endüstriyel işgücüne katılmaya ek olarak,

ev işlerinin çoğuyla da baş etmek zorunda olan, işçi sınıfı ailelerindeki kadınlar üstündeki yük, en ağır olanıydı. “Çalışan” yani karlı bir ücret için istihdam edilen kadınlar, ondokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başlarında büyük çoğunlukla köylü ve işçi sınıflarından geliyorlardı (Giddens, 2005: 116,117). Bu süreçler toplum ve zamana bağlı olarak değişkenlik göstermiştir. Biz araştırmamız gereği kadının tarihsel süreçte geçirdiği evrelerden çok 14. yüzyıl toplumlarındaki konumuna değineceğiz. Seyyah İbn Batuta 14. yüzyıl toplumunun bir panoramasını yaparak, adeta fotoğrafını çekerek kadının sosyal ve siyasal yerini sorgulamıştır. Seyahatlerinde hediye amacıyla kadınların köle olarak verilmesi, şehirlerden şehirlere geçerken kadınların köle alınarak yola çıkılması gibi bize garip gelen adetler de vardır. Fakat bizim burada anlatmak istediğimiz kadının kölelikten ziyade söz hakkı olduğu yerler ve evlilik, ahlak gibi konulardaki tutumları, sosyal ve siyasi alanda gerçekleştirdiği rollerdir. İlk olarak Umân diyarının başşehri Nezvâ’da buranın hatunlarının ahlakının çok bozuk olduğunu söyler (Seyahatname, sayfa 262). Deşt-i Kıpçak’a gittiğinde ise kadınların erkeklerden üstün tutuluşuna şahit olur. Konuyu şöyle anlatır:

“Bu yörede gördüğüm ilginç tutumlardan biri de erkeklerin kadınlara gösterdikleri aşırı saygıdır. Bu memlekette kadınlar erkeklerden üstün sayılıyor! Emirlerin hanımlarına gelince bu konuda ilk müşahedem Kırem’den çıktığımda vuku bulmuştu. Emir Saltıye Bey’in hanımını baştan aşağı pahalı mavi kumaşlarla kaplanmış, pencere ve kapıları açık bırakılmış arabasına bindiği sırada seyretmiştim. Yanında şahane elbiseler giymiş, fevkalâde güzel dört cariyeye bulunuyordu. Arkasından gelen bütün arabalarda da cariyeler bulunmaktaydı. Beyin konağına yaklaşıncı o arabadan iniyor, onunla birlikte en aşağı otuz cariyeye de inerek hatunun eteklerini tutuyordu. Onun elbiselerinde (kuşağımsı) uzantılar vardı; cariyeler buralardan tutuyor ve eteği yerden kaldırıyorlardı. Hatun böyle ihtişam ve gururla ilerleyip beyin huzuruna oturmuştu. Cariyeler ise hatunun çevresinde ayakta duruyorlardı. Az sonra getirilen kırmızı tulumlarından bir kadeh dolduran hatun, iki dizi üzerine çökerek eliyle beye sunmuş, bey bunu içtikten sonra hatun aynı tarzda bir kadeh içkiyi de kayınbiraderine takdim etmişti. Nihayet beyin bizzat kendisi bir kadeh kırmızı kendi eliyle hatununa içirmişti. Sofra hazırlanınca yemeklerini bir arada yediler. Bey, eşine bir takım elbise takdim ettikten sonra Hatun kibarca huzurdan çıktı. Beylerin hatunlarına gösterdikleri ilgi burada böyle! Pazar esnafının ve satıcıların eşlerine gelince, bunların da durumu diğerlerinden aşağı değil! Onlardan birini atların çektiği muhteşem bir arabada gördüm. Yanında eteklerini tutan üç-dört cariyeye vardı; başında mücevherlerle donatılmış, ön tarafında tavus tüyünden bir sorgucu bulunan ve “buğtâk” adı verilen bir hotoz vardı. Arabanın pencereleri açık olduğu gibi

kadının yüzü de rtlmemiŐti. Zira Türk kadınları yüzleri açık dolaşırlar. Bir başka kadını da aynı Şekilde gördüm. Yanındaki köleleriyle pazara süt, yoğurt getirip satıyor, karŐılıĐında esans satın alıyordu.

Öyle olur ki bazen kadınlara erkekleriyle beraber rastlarsnız da “Şu adam bu hatunun hizmetkrı olmalı!” dersiniz. Zira kocası, koyun postundan bir krk ile başında da buna uygun “kl” (:klh) denilen Őapkadan başka bir Şey taşımamaktadır!” (Seyahatname, sayfa 317-318).

İslamiyet ncesi dönemde Türklerde kadın, her Şeyden önce eş ve annedir. Kutsal sayılmıştır. Uygurlar annelerini tuğluluk ve kutluluk unvanlarıyla onurlandırırldı. Dede Korkut'ta “Anaya el kalkmaz ve söz söylenmez”. Çünkü ana hakkının yanında, Tanrı hakkı vardır (Ögel, 1984: 76-78). İslamiyet'in Türkler arasında yayıldığı X. yüzyılda, Türklerin yaşadığı yerlerde kadınlar ve erkekler yanyanadır. X. yüzyılda Türklerin yaşadığı yerleri ziyaret eden İslam seyyahı İbn Fazlan Türklerde kadınların erkeklerden kaçmadığını özellikle belirtir. Ayrıca kadın ile erkeğin aynı ortamda bulunmasını Şaşırtıcı bulur (Şeşen, 1995: 31). 13. ve 14. yüzyılda Selçuklu'da ve birçok Türk devletinde benzer Şekilde muamele gören kadınlar, sosyal ve siyasi hayatta oldukça aktiflerdi. Evlilik konusunda fazla söz sahibi olmamalarına karşın, diğer gündelik yaşam pratiklerinde zgrlerdi. Ev dışına gezmeye çıkar, hamama gider, sohbetlere katılır, yabancıları uğurlar, sema ve raks törenleri yaparlardı. Mevlana zamanında sıkça görülen kadın semaları buna örnektir. Kadınların evin dışındaki faaliyetlerinden biri de cenaze törenlerine katılmaları idi. Mevln'nin cenaze töreninde kadınlar ve çocuklarda yer alarak gözyaŐı dökmüŐlerdi (Eflaki, 2001: 163).

İbn Batuta yalnızca Türk kadnlarından bahsetmez. O halklar ve ülkeler arasında kıyaslamada bulunur. Hind ve Türklerle dair yaptığı Şu analiz dikkat çekicidir: “Türkler, son derece cesur ve atak kişilerdir. Hindistan Şehirlerine ani baskınlar yaparak ahaliyi kılıçtan geçirir, çoğu kez kafirler arasında Müslüman kadınları da alıp götürürler. Bu esirleri Horasan'a getirdikleri zaman Nizameddin onları Türklerin ellerinden alarak salıverirdi. Hindistan'da Müslüman kadınlar kulaklarını delmez, kafir kadınların adetleri ise kulaklarını delmeleridir. İŞte iki cemaate ait kadınları birbirinden ayıran esaslı göstergedir bu” (Seyahatname, sayfa 370). İbn Batuta kadının sosyal ve siyasi hayattaki yerine değinirken evlilik adetlerini de bizlere aktarmaktadır. “Zibetlmehel (Maldiv) Adalarında misafirler arasında ada kadnlarından birisiyle evlenmek isteyen olursa hemen evlenebilir. Ama adadan ayrılacağında kesinlikle kadını boŐamak zorundadır. Buranın kadınları hiçbir zaman kendi Şehirlerinden ıkmamaktadırlar. Buranın kadınları başlarını rtmezler. Onlara hükümdarlık

eden kadın da örtmez. Onlar saçlarını güzelce tarayıp bir tarafta toplarlar. Çoğu sadece göbekten aşağısını peştemalla örterek vücudunun diğer kısımlarını açıkta bırakırlar. Çarşı ve mekânlarda böyle gezerler! İbn Batuta Maldiv’de kadılık yaptığı dönemlerde bu adeti kaldırmaya, kadınlara elbise giydirmeye çok çalışmış ama başaramamış. İslam dini ve mezhebi gereği örtünme adabını onlara öğretmeye çalıştıysa da yaptıramamış. Maldiv kadınları bâyül denilen halhalları kullandıkları gibi göğüslerine altın gerdanlık taktıkları da vakidir. Bu gerdanlığa besdered adını verirler. Ev hizmetçiliği yaparlar. Burada evlenmek kolaydır ve genelde muta nikahı yapılır (Seyahatname, sayfa 558-560). Bir diğer garip adetleri de kadınların yemeği kocalarıyla beraber yememeleridir. İbn Batuta burada birçok hanımla evlenmiştir. Bazılarına ısrar ederek yanında yemek yedirdiyse de bazıları hiçbir zaman onunla aynı sofraya oturmamışlardır. İbn Batuta adalardan birinde de tek memeli kadınlara rastladığını söyler (Seyahatname, sayfa 575). Aynı zamanda İbn Batuta, gayr-i müslim kadınların toplumsal hayattaki yerlerine de değinir. Rum kadınların giyimleri hakkında bilgi verir ve sonra onların mesleklerini tanıtır. Bir kısmının pamuk kumaş dokumacılığı yaptığını, bir kısmının da cariye olarak hamamlarda çalıştığını söyler.

İbn Batuta seyahatnamesinde ajan cariyelerden, kennâse denilen (:süpürücü, çöpçü) kadınlardan da bahseder (Seyahatname, sayfa 473). O, bazı halkların kadınlarının çok güzel olduğunu da çekinmeden söylemiştir. Bizans sınırında Rumlar, Beylûn hatunun kendi ülkelerine gelmek üzere olduğunu haber alınca Kefali Nikola adlı Rum subayının askerleri ile karşılama yapıldığını ve Bizans sarayından pek çok nedime ve dadı kadının gönderildiğini söylemiştir (Seyahatname, sayfa 332). İslam toprakları dışındaki yerlerde kadınlar dadı, nedime, prens gibi çeşitli isimler ve görevler alıyorlardı. Hindularda kadının yerini gösteren başka bir ayrıntıya daha değinmiştir. Hindistan’da bayram günlerini şöyle nakletmiştir:

“Saz ve dans takımı getirilir. Evvela, o sene esir edilen Hindu reislerinin kızları gelip dans eder, şarkı söylerler. Sultan bu kızları kumandan ve misafirlere armağan eder! Daha sonra da diğer Hindu kızları şarkı söyleyip dans ederler. Bunları da kardeşlerine, akrabalarına, kayınlarına ve bey çocuklarına bağışlarlar. Bayramın ikinci günü... şarkıcı dansözler de oynarlar. Hükümdar bu oynak kızları askerlik yapan memluklarının başkanlarına verir! Bayramın üçüncü günü ise kendi akrabalarından evlenecek olanların nikahını kıyar; onlara hediye yağdırır. Beşinci gün cariyeleri azat eder, altıncı gün cariye ve köleleri evlendirir...” (Seyahatname, sayfa 433). Burada kadına bir meta gibi yaklaşmıştır ve İbn Batuta’da bu gelenek karşısındaki şaşkınlığını dile getirmiştir. Delhi’de kadın çalgıcıların da olduğunu söyleyen İbn Batuta sayılarının hayli çok olduğuna değinir. Kadın

sazendelerin Ramazan ayında civardaki mescitlerde toplandıklarını ve teravih namazı kıldıklarını duydum der.

Malli'den sonraki yürüyüşüne devam eden İbn Batuta, Berdame ülkesinden bahseder. Bura kadınlarının güzellikte kemale ermiş, uzun boylu müthiş hatunlar olduğunu söyler. Dünyanın hiçbir ülkesinde böyle tatlı ve dolgun kadın görmediğini söyler. Bu hanımlarla dünya evine girmek isteyen kişi, onların diyarına yakın bir yerde, onlarla beraber oturmak zorundadır! Onları yanına alıp Kavkav'a yahut İyvallaten'e geçemez (Seyahatname, sayfa 682) der. Devam eden anlatımında Tekkeda'daki muallim cariyelerden bahseder. Tekkedalılar eğitim görmüş ders okutacak seviyeye gelmiş kadınları asla satmazlarmış. Satsalar da yüksek fiyat biçerlermiş. İbn Batuta'da almak istemiş ve satıcı ile arasında anlaşmazlık olmuştur. (Seyahatname, sayfa 682). İbn Batuta seyahatnamenin birçok yerinde Türk kadınlarından bahsederken onların yüzlerinin açık olduğunu çarşıda ve pazarda özgürce dolaştıklarını söyler.

Hindistan kast sistemine sahip bir ülke olarak 21. yüzyılda da varlığını sürdürmektedir. Toplumsal sınıflar belirli özelliklere göre belirlenmiştir ve buna da kast sistemi denilmektedir. İbn Batuta kast sistemi içerisindeki kadınların sosyal, dini ve siyasi hayattaki rollerini bizlere açıklamıştır. Genelde “mutfak yangınları” olarak adlandırılan, kadının kocası öldükten sonra kendisini yakma yahut yakılması ritüelinden de bahsetmektedir.

Hind diyarında toplumsal yapı böyle iken Türkler ve Moğollarda değişmektedir. Ross E. Dunn kitabının Bozkırlar adlı başlığı altında şunlara değinir: “Kendi memleketindeki ve Arap topraklarındaki geleneklerin tersine Moğol ve Türk kadınları şaşırtıcı derecede bir özgürlüğe sahipti ve İbn Batuta'nın kadınların gördüğü saygı ve neredeyse kadın erkek eşitliği hakkında *Rihle*'de hayli söyleyecek şeyi vardı. (“İyi giyimli ve yüzü örtüsüz bir Türk kadını kocasının refakatinde çarşıya çıktığında, kocasını gören herhangi biri, onu kadının hizmetkarlarından biri sanırdı.”). Moğol devletlerinde saray kadınları, ülke yönetiminde açıkça ve faal biçimde söz sahibiydiler. Prensesler, erkek kardeşleri gibi özel tımar olarak yönettikleri ve vergilendirdikleri, devlet arazisinden ayrı toprak mülküyle ödüllendirilirdi. *Hatunlar*, bazen kararname imzalar ve Han'dan bağımsız olarak idari kararlar alabilirdi” (Dunn, 2004: 186).

Müslüman Türkler kadınlarına, töre ve inançlarına önem vermişlerdir. İlk çağda Türk kadını, toplumsal faaliyet ve hareket bakımından erkekten pek farklı olmamıştır. Savaş oyunlarına katılmış, av için gayret sarfetmiş, ok atmış ve kılıç kullanmıştır. Daha sonraki dönemlerde de bu töre uzun süre devam etmiştir. Dede Korkut Kitabı'ndaki 3. Oğuzname'de adı geçen Bamsı Beyrek, alacağı eşde avcılık, savaş yeteneği ve ata binme ustalığı istemiştir.

Dede Korkut Oğuznameleri, kadının toplum işleri yönetilirken erkekle birlikte faaliyette bulunduğunu ifade etmektedir. Türkler'de at, kılıç ve kadın kutsal sayılmıştır. İbn Batuta, Seyahatnâme'sinde 14. yüzyılın başlarında Anadolu'daki aile hayatı ve konukseverlik hakkında bilgi vermiştir. Konya ve Alanya gibi bir çok şehirlerde konuk kalan İbn Batuta, kendisini Türklerin eşleri ve çocuklarıyla birlikte ağırladıklarını kaydetmiştir. Kadınların bu sosyal durumunu başka müslüman ülkelerde görmediğini de yazmıştır (Çubukçu, 1978: 51).

On üçüncü ve on dördüncü yüzyıllarda Rum İmparatorlarının, Türklerin ya da Moğolların kızları arasında hanedan evliliklerine çok sık rastlanmaktadır. İbn Batuta'nın seyahatine çıktığı dönemde dolaştığı ülkelerin çoğunda Türkler'in ve Moğollar'ın hâkim olması sebebiyle bir Türk-Moğol asrı sayılmaktadır. Evliliğin siyasi yanını da kullanan İbn Batuta seyahatinde birçok evlilik yapmıştır.

2.5. İBN BATUTA'NIN ADIMLARI

2.5.1. Şehirler

Tanca'dan 2 Receb 725 (14 Haziran 1325) Perşembe günü hac niyetiyle yola çıktı. Kuzey Afrika sahillerini takip ederek 1 Cemaziyelevvel 726'da (5 Nisan 1326) İskenderiye'ye vardı. Burada Şeyh Burhaneddin el-A'rec'in telkiniyle kendisinde Hint, Sind ve Çin gibi doğu memleketlerini görme hevesi uyandı. İskenderiye'den Kahire'ye, oradan Yukarı Mısır'a (Saîd) gitti ve Şeyh Ebü'l-Hasan eş-Şazeli'nin Humeysera'daki kabrini ziyaret etti. Yukarı Mısır'dan deniz yoluyla Cidde'ye geçmek için Kızıldeniz kıyısındaki Ayzab Limanı'na indiyse de bölgedeki siyasi karışıklıktan ötürü Kahire'ye dönmek zorunda kaldı. Kahire'de fazla kalmayan İbn Batuta 15 Şaban'da (17 Temmuz) Suriye'ye doğru yola çıktı ve Kudüs, Aclun, Akka, Sûr, Sayda, Taberiye ve Antakya gibi şehirleri dolaştıktan sonra 9 Ramazan'da (9 Ağustos) Dımaşk'a varıp Ramazanı burada geçirdi.

İbn Batuta şevval ayında (eylül) Dımaşk'tan hareket eden kabileyle Hicaz'a gitti ve ilk hacını ifa etti. 20 Zilhicce'de (17 Kasım) Mekke'den Irak'a yönelerek Kadisiye, Necef, Bağdat, Basra, Übülle, Abadan, Şüster (Tüster) yoluyla İsfahan'a vardı. Sonra Şiraz'a geçti. İran'dan Bağdat'a ve arkasından Kuzey Irak'a yönelerek Samerra ve Tikrit üzerinden Cezire-i İbn Ömer'i, ardından Nusaybin, Sincar ve Mardin'i gezdi. Daha sonra tekrar Bağdat'a döndü ve 727-730 (1327-1330) yılları arasında üç defa haca gitti.

730 (1330) yılında Cidde'den Kızıldeniz'e açılan seyyah. fırtınalı bir yolculuktan sonra Yemen'in Zebid şehrine ulaştı. Cebele, Taiz, San'a ve Aden'i dolaşarak Resûli Hükümdarı Nûreddin Ali b. Davud ile görüştü ve Aden Limanı'ndan hareket edip Doğu

Afrika sahillerini kapsayan gezilerine başladı. Evvela Zeyla' ve Makdişu'ya (Somali), ardından Mombasa (Kenya) ve Kilve (Tanzanya) limanlarına uzanıp deniz yoluyla Yemen'in Zafar Limanı'na döndü ve bugünkü Uman sınırları içinde kalan Nezve'ye geçerek Sultan Ebu Muhammed b. Nebhan'ı ziyaret etti. Uman'dan sonra Hürmüz Limanı'na geçerek Siraf gibi Basra körfezinin İran kıyısındaki bölgeleri gezip tekrar Arabistan'a döndü ve 732 (1332) yılında beşinci hacını ifa etti.

Hacını eda ettikten sonra Hindistan'a gitmek niyetiyle Cidde Limanı'ndan denize açılan İbn Batuta, Kızıldeniz'de yakalandığı fırtına sebebiyle Ayzab yakınlarındaki Re'süddevair burnunda karaya çıktı ve Nil boyunca ilerleyerek Kahire'ye vardı; oradan Gazze'ye giderek Kudüs, Remle, Akka yoluyla Lazkiye'ye ulaştı ve bir Ceneviz gemisine binip "Türkiye"ye doğru hareket etti. Alaiye'ye (Alanya) vardıktan sonra Anadolu'yu gezmeye başladı. Antalya, Isparta, Eğridir, Denizli, Tavas, Muğla, Milas ve Barçın'a uzandı, ardından Konya- Erzurum seyahati yaptı. Buradan anlaşılması güç şekilde Birgi'ye gitti. Birgi'den çıkarak Ayasuluk, İzmir, Manisa, Bursa üzerinden İznik'e gider. Daha sonra Mekece üzerinden Sakarya vadisini geçerek, Geyve, Göynük, Bolu, Kastamonu yoluyla vardığı Sinop'tan denize açılarak Kırım'ın Kerç Limanı'na çıkar.

Karadeniz'in kuzeyinde Deştikıpçak'ı gezerek (Dobruca) üzerinden yaklaşık bir ayda İstanbul'a geldi. İstanbul'dan tekrar Deştikıpçak'a dönerek Özbek Han'ın ülkesini Çin'e bağlayan ticaret yoluyla Ural nehrinin Hazar'a kavuştuğu yerdeki Saraycuk şehrine varır; sonra da kırk gün süren bir yolculukla Türkler'in en güzel şehri diye nitelendirdiği Harizm'e (Ürgenç) ulaşır. Ardından Ceyhun'un kuzeydoğusundan geçerek Buhara'ya varır. Buradan Nahşeb yoluyla Semerkant'a geçer. Daha sonra Horasan'ın en büyük şehri olan Herat'a ve arkasından Cam, Tus, Serahs, Bistam şehirlerini dolaşıp doğuya dönerek Hindukuş dağlarına uzanır; oradan da Gazne-Kabil yoluyla 1 Muharrem 734'te (12 Eylül 1333) İndus vadisine gider. Buradan Delhi Türk Sultanlığı topraklarına girer.

Delhi'den ayrıldıktan sonra güneye uzanan İbn Batuta Barcelure, Mangalore, Dehfetten gibi güneybatı sahil şehirlerinden geçerek Kaliküt'e varır. Buradan Maldiv adalarına geçer. Daha sonra Seylan adasına gidip Serendib dağına çıkarak Hz. Adem'e ait olduğu söylenen ayak izini görür. Buradan ayrıldığında Bengladeş kıyılarına geçer. Buradan Cava'ya, arkasından Sumatra'ya geçer ve Malaka Boğazı 'ndan dönerek Kakula (Malezya; Kuala Terengganu) Limanı'na ulaşır. Tekrar denize açıldığında bir aydan uzun bir süre karaya çıkamaz ve nihayet bazılarınca efsanevi sayılan Tavalisi ülkesine varır. Tavalisi ülkesinden Çin'e açılır ve on yedi günde Zeytun (Tsia -tung) Limanı'na varır; resmi görevli olması münasebetiyle el üstünde tutularak Hanbalık'a (Pekin) götürülür.

Çin'den ayrılıp tekrar Sumatra'ya ve oradan Cava'ya geçen İbn Batuta, Malabar kıyılarına yöneldikten sonra Basra körfezine gelir; Bağdat- Suriye yoluyla Mısır'a varır ve oradan da Hicaz'a geçerek altıncı hacını ifa ettikten sonra (749/1 349) tekrar Mısır'a döner ve İskenderiye'den gemiyle 750 yılının Safer ayında (Mayıs 1349) Tunus'a gider; oradan Sardunya adasına geçer ve sonra geldiği Cagliari Limanı'ndan Cezayir' e doğru tekrar denize açılarak Tenes'te karaya çıkar. 750 Şabanının sonunda (Kasım 1349) Fas'a varan ve Sultan Ebu İnan el-Merini tarafından kabul edilen İbn Batuta böylece seyahatinin birinci kısmını bitirir.

Doğudan döndükten sonra Fas'ta bir süre kalan İbn Batuta Endülüs'e geçip Marbella, Maleka (Malaga), Harnma yoluyla Gırnata'ya (Granada) varır ve aynı yoldan geri dönerek Merakeş'e geçer. Tekrar seyahat arzusuyla yollara düşen seyyah Mali'ye yönelir ve Büyük Sahra'yı kuzeybatıdan güneydoğuya doğru geçerek Nijer'e gider. Ancak daha içerilere girmeden Merini sultanından gelen bir emirle 754 Zilkadesinde (Aralık 1353) Fas'a dönmek zorunda kalır (Aykut, 1999: 361-363). İbn Batuta'nın uğradığı yerlerden bugünkü Türkiye toprakları üzerinde bulunanları da belirtelim:

Adana, Aksaray, Akşehir, Alaiye, Amasya, Antakya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bergama, Beyşehir, Bolu, Burdur, Bursa, Denizli, Eğridir, Erzurum, Erzincan, Gerede, Geyve, Gölhisar, Göynük, Gümüşhane, Isparta, İstanbul, İzmir, İznik, Karaman, Kastamonu, Kayseri, Konya, Larende, Manisa, Mardin, Mekece, Milas, Mudurnu, Muğla, Niğde, Nusaybin, Safranbolu, Selçuk, Sinop, Sivas, Tavas, Tire, Yenice (Carım, 1966: 52). İbn Batuta'nın 28 yıl süren gezisi bu coğrafyaları kapsamaktadır. Ortaçağ'ın en büyük seyyahının buralarda ayak izi vardır. Her gittiği yerde analizler yaparak, günümüze ışık tutmuştur. İbn Batuta seyahatnamesi daha da ayrıntılı olabilirdi fakat tutmuş olduğu notların bir kısmını Hindistan'da soyguna uğrayarak kaybetmiş ve yine Hindistan Kalikut limanında binmiş olduğu geminin batması üzerine seyahatnameye ekleyememiştir.

2.5.2. Mekânlar ve Mimari Yapılar

Seyahatin en önemli temasından birini de mekânlar oluşturmaktadır. İnsanın içinde bulunduğu ortamı değiştirmesi sonucunda, ortama ayak uydurması belirli bir süreci içinde barındırır. Seyahat kişinin yer değiştirmesi ile mekânın/ortamın da değişmesi anlamına gelmektedir. Burada ortaya çıkan başlıca problematik: kişinin/seyyahın ortama ve mekâna ayak uydurması, şartlara alışması sürecidir. İbn Batuta seyahatnamesinin özünü her ne kadar insan oluştursa da mekânlar da ayrıca incelenmesi gereken konulardandır. Çünkü İbn Batuta

gezisi boyunca önemli mimari eserleri tanıtmıştır. Seyahatnamedeki mimari eserleri gezdiği coğrafya boyunca Ortadoğu'da yer alanlar, Arabistan'da yer alanlar, Orta ve Güney Asya'da yer alanlar olmak üzere ayırdığımızda daha kolay anlayabiliriz.

Seyahatnameler şehirlerin, mimari yapıların, gelenek, göreneklerin, farklı yaşayış tarzlarının aktarılmasında büyük role sahiptirler. Seyahat ne amaçla yapılırsa yapılsın sonuçta seyyâhlar ülkelerine yeni fikirlerle dönüp kendi toplumlarına bambaşka ufuklar açarak insanların kendi toplumları dışına açılmalarını sağlıyorlardı. Bu sayede insanlara dünyanın kendi yaşadıkları ülkeden ibaret olmadığını gösteriyorlardı (Löschburg, 1998: 8). Şehir, daha genelinde bu dünya insan ile anlamlı bir bütündür. Ortega y Gasset'in dediği gibi: Yaşamak, bir ortamın çaresiz tutsağı olmaktır. İçinde kaçınılmaz biçimde yer aldığımız ve tutsağı bulunduğumuz ortam, yer ve zaman –tekrar ediyorum-, bizi her an bir tek eyleme ya da uğraşa zorlamaz, birkaç olasılık sunar ve bizi acımadan kendi girişimimize, kendi esinimize teslim eder; yani kendi sorumluluğumuza (Gasset, 2007: 55). Ortam önümüze hep çeşitli şeyler yapma, dolayısıyla olma olasılıkları çıkarır. Bu bizi ister istemez özgürlüğümüzü kullanmaya zorlar (2007: 67). Bu gibi amaçlara hizmet eden, gezisine Tanca'da başlayıp Fas'ta sonlandıran seyyah İbn Batuta, Seyahatnamesinde tarihte büyük önemi olan mekânları anlatılmış ve mimari açıdan çok önemli bilgiler vermiştir.

2.5.2.1.Ziyaretgâhlar

2.5.2.1.1. Tekke ve Zaviye

Abdesthane, mutfak, ambar, kütüphane, misafirhane, ahır, bağ, bahçe gibi birimler bulunmaktadır. Genellikle tekkeler şeyh ve müridler veya padişah ve yöneticiler tarafından yapılmıştır. Bazen şeyhin kendi mütevazi imkânlarıyla kurulan tekke mürid ve muhiblerin yardımlarıyla gelişir, vakıf imkânlarının artmasıyla hizmet alanları çoğalırdı. Devlet yöneticilerinin tasavvufa bakışı tekkelerin sayısını doğrudan etkilemiştir. Tasavvufun henüz tarikatlar şeklinde ortaya çıkmadığı III. (IX) yüzyıl başlarına kadar zahidlerle sufilerin toplu zikir ve sohbet gibi faaliyetlerini daha ziyade evlerde ve namaz vakitleri dışında camilerde yürüttükleri, öte yandan gezgin dervişlerin, yoldaşlarına ait evlerin yanı sıra İslam dünyasının sınırlarında (Horasan, Mâverâünnehir, Güneydoğu Anadolu, Mağrib) VIII. yüzyıldan itibaren tesis edilmeye başlanan ribatlarda konakladıkları bilinmektedir. Tarikatların müstakil teşekkül halinde ortaya çıktığı Selçuklular döneminden önce kurulan tekkelerin belli bir tarikata aidiyeti söz konusu değildir. XIII. yüzyıldan sonra tekkeler

muayyen bir tarikatın faaliyet merkezi şeklinde kurulmaya başlanmış ve giderek yaygınlaşmıştır. Tarikat kurucusunun bulunduğu tekkeler genellikle o tarikatın merkez tekkesi kabul edilmiştir.

Tekkeler şeyh tarafından yönetilir. İslam fetihleriyle birlikte üç kıtada faaliyet gösteren tekkeler çoğu zaman müstakil bir kurum halinde hizmet verirken bazen birçok kurumu barındıran külliyelerin içinde yer almıştır. Sohbet, ibadet, muhabbet ve hizmet merkezli dini hayatı esas alan tekkelerde en üst düzeyde coşku ve heyecan ayin merasimlerinde, en hüzünlü zamanlar muharrem ayında düzenlenen ihtifallerde yaşanmıştır. Tekkeler manevi, sosyal ve kültürel birçok hizmeti kendi çatıları altında yürütmüştür. Hiçbir ayırım yapılmadan herkese hizmet verilen tekkeler de bazen çok uzak diyarlardan gelen hemşerilere de hizmet sunulmuştur. XIV. yüzyılda Tarsus'ta kurulan Türkistan zaviyeleriyle muhtelif şehirlerde faaliyet gösteren Özbekler, Hindiler tekkesi bunun örneklerindedir. (Kara, 2008: 369). Anadolu Selçuklu ve Beylikler döneminde Anadolu'da üzerinde durulan en önemli konulardan birisini oluşturan tekkeler, dervişlerin toplanıp zikir yaptığı, dini ve tasavvufi hayatlarını yaşadıkları yerlerdir. İbn Batuta seyahatnamesinde hankah, ribat, zaviyer, tekke gibi yerlerden bahseder. Tekkelerde Arapça konuşulduğu için ve adetlerine alışkın olduğu için seyahat boyunca buraları tercih etmiştir. Tekke ve zaviyeler dini görünümü olmalarına rağmen camilerden farklı karaktere sahiptirler (Eyice, 1963: 24). Tekkeler ve zaviyeler daima sosyal dayanışmayı ve toplumsal yardımlaşmayı ifade ederler. Kimi zaman siyasi boyutları olsa dahi daimi halk için kapıları açıktır. Etraflarındaki bahçelere dervişler tarafından tahıl, sebze ve meyve ekilerek bunlardan sağlanan gelirler ile kendi ihtiyaçlarını karşılamışlar, artanı ile de düşkünlere yardım etmişlerdir. Misafirleri de en güzel şekilde ağırlayan tekke ve zaviyeler seyyahların uğradıkları ilk mekân olma özelliğine sahiptirler. İbn Batuta Anadolu'da Bolu, Kayseri, Kastamonu zaviyelerini anlatır ve bunlar arasında mukayese yapar. Tekke ve zaviyelerin genel olarak amaçları ve işleyişleri aynı olduğu için aynı başlık altında alınmasında mahzur yoktur. Bunlar tıpkı kervansaray gibi misafirlerinin yiyecek sıkıntısını da gidermekteydiler. Genelde tekke ve zaviyelerin içerisinde yemek yapılacak yerler vardır. Olmayan yerlerde ise yakınında imarethaneler kurulmuştur.

Tekkeler kimi zaman devlet eliyle de desteklenmiş ve vergiden muaf tutulmuşlardır. Tekke şeyhlerinin müderris olması şartı koşulduğunda tekke ve medrese tartışmaları ortaya çıkmış, medreseler dinin ilim boyutunu temsil ederken tekkeler de duygu yönünü güçlendirmiştir. Coşkulu ayinler ve cemaat oluşumu insanları biraraya getirerek bir kolektif bilinç yaratılmıştır. Tekkeler aynı zamanda kültürel mecranın da alanlarıdır.

Kütüphanelerinde çok geniş sayıda kitaplar bulunmaktadır. Derviş kıyafetleri, yemekleri, tarikat folklorü de zenginliklerindedir. Arapça, Farsça ve Türkçe eserlerin çoğu tekkelerde oluşturulmuştur. Bu sebeple de ilim, irfan, medeniyet ve kültür yuvaları olarak bilinmektedirler. Tekkeler bu sayede İslam dininin üç temel diline de katkıda bulunmuşlardır.

Ayrı mezhep ve ırktan olan İslam ülkelerinde farklı mezhepleri olanlar ortak mürşide bağlanmışlardır. Osmanlı topraklarında tekke ve medrese çok önemli bir sosyal katalizör görevi üstlenmiştir. Devlet yöneticileri ve tekke mensupları sıkı bağlar içerisinde bulunmuşlardır. Buna örnek olarak Osman Gazi'nin Şeyh Edebalı ile Yıldırım Bayezid'in Emir Sultan ile, Fatih Sultan Mehmed'in Akşemseddin ile olan ilişkilerini verebiliriz.

Bir de İslam dünyası için önemli olan hankahlar vardır. "İslam dünyasında tarikat yapılarına verilen adlardan biri olan hankah, bölge ve zaman faktörlerine bağlı olarak farklı nitelikte tesisleri tanımlamaktadır. Tasavvuf tarihinde zühd hayatının tasavvufa dönüştüğü, fakat henüz tarikat şeklinde teşkilatlanmamış bulunduğu VIII. yüzyılın ikinci yarısında, İslam mimarisi tarihinde ilk tarikat yapılarının öncüleri olan tesisler arasında hankah adıyla anılanlara rastlanır (Tanman, 1997: 43).. Genellikle sufilerin konaklaması için yapılmıştır ve Anadolu'da çokça bulunmaktadır. Konya Sahib Ata Hankahı gibi. İbn Battûta Hindisan'ı gezerken Hindular'ın yönetimi altındaki bölgelerde bile hankahlara rastlamış, bu arada Bombay yakınlarında Haunur'da Şeyh Muhammed en- Najori'nin hankahında misafir edilmiş, ayrıca Kanbaya, Kaliküt ve Kolam'da da Kazeruniyye tarikatına bağlı hankahlarda konaklamıştır (Tanman, 1997: 45). İbn Batuta Mısır (:Kahire) seyahatinde hankahtan şöyle bahseder: Tekkeler her yanı kaplamıştır. Orada zaviye ve tekkeye hankah denir. Çoğulu "Havanık" şeklindedir bu kelimenin. Mısır yöneticileri hankah yaptırma konusunda adeta birbirleriyle yarış etmektedir. Her zaviye, dervişlerden bir taifeye aittir. Bunların çoğu Arap değil yabancıdırlar. Tasavvuf yoluyla edep ve irfan sahibi olmuşlardır (Seyahatname, sayfa 46). Daha sonra da tekke geleneğini anlatmaya başlar. Aynı şekilde Dımaşk halkından bahsederken de tekke ve hankaha değinir.

"Dımaşk halkı mescit, tekke ve türbe yaptırma konusunda birbirleriyle yarış içinde! Onlar Faslılara güveniyor. Mal ve çocuklarını onlara emanet ediyor. Faslılardan biri Dımaşk'ın ne tarafına giderse gitsin kendisine bir mescidin imamlığı, bir medresede Kur'an-ı Kerim okutuculuğu veya kutlu yerlerden birinin hizmetkarlığı verilerek sağlanıyor. Hankah denilen tekke benzeri yerlerde oturan sufilerden ise yiyeceği ve elbisesi temin ediliyor (Seyahatname, sayfa 112- 113). İbn Batuta'da tekkelerin sosyal, siyasal, kültürel özelliklerine değinerek bir sosyolog gibi gözlem yapar. Tekkelerin eğitim ve ahlakın

birleştigi, hem ilmi hem de bilimsel yönlerin bereketlendirildiği yerler olduğunu bizlere gösterir.

2.5.2.1.2. Türbe

Türbeler, İslam dünyası için önemli niteliklere sahiptir. Bir nevi sembol, kültürel ve sosyal imge, aynı zamanda güçlü birer dini temsil araçlarıdır. Daha çok Din Sosyolojisinin ilgi alanı içine giren türbe konusu çeşitli ritüelleri ve gündelik hayat içerisindeki pratiklerle günümüze değin birçok kez araştırma konusu olmuştur. Türbe; genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan ve içinde o kimsenin mezarı bulunan yapı (TDK Güncel Sözlük) olarak geçmektedir. Yapısal özellikleri coğrafyadan coğrafyaya değişmekle birlikte, hurafe kültürünün de başlıca mekânları arasında bulunmaktadır. Türbeler, halkın inanç ve geleneklerinin canlı birer tezahürü olarak bizlere yorumsama alanı açmaktadırlar. Türbe, devlet adamlarının veya din âlimlerinin mezarlarının bulunduğu oda şeklindeki binaya verilen addır. İçerisinde (çoğunlukla) ünlü kişilerin gömülü bulunduğu anıtsal tarihi mezarlar için de *türbe* kelimesi kullanılır. Türbeler çoğunlukla eski çağlarda yaşamış önemli insanların yattığı yerlerdir (URL6). Daha çok dini kişilerin bulunduğu mezarlardır. Türbeler, halk arasında kutsal sayılan yerlerdendir. Türbe ziyareti yapan kimseler buralarda çeşitli ritüeller gerçekleştirirler. Dünya ve ahiret hayatı için dileklerde bulunurlar ve türbede yatan zatı dilekleri için aracı kılarlar. Birçok dini alim bunun yanlış olduğunu söylese de Türk ve İslam toplumunda türbe kültürü yerleşmiştir. Evlilik, iş, okul, ev, araba, sağlık gibi istekler için türbe kapılarını aşındırma yaygındır. Özellikle mübarek gün ve gecelerde, bayramlarda türbeler ziyaretçi akımına uğrarlar. İnsanlar dileklerinin yerine gelmesi için adaklar adarlar, yerine gelen dilekleri için de adaklarını türbe avlusunda yerine getirirler. İbn Batuta seyahati boyunca birçok türbeyi ziyaret etmiştir. onun ziyaret ettiği türbeler din alimleridir. Tuhaf olan şudur ki İbn Batuta hiçbir şekilde türbelerdeki halktan ve ritüellerinden bahsetmez. Fakat İbn Batuta tarihe tanıklık eden ve uluslararası dinler açısından önemli olan türbeleri bizlere anlatmıştır. Gazze'den Kudüs'e seyahati sırasında ziyaret ettiği türbeyi anlatır:

“Halil Mabedi'nin doğu tarafında Gavru'ş- Şam mıntıkasına bakan yüksek tepenin üzerinde Lût Peygamber'in kabri var. –Allah'ın selamı onun üzerine olsun- Kabrin üzerine geniş, güzel bir bina inşa edilmiş. Türbe bu bina içindeki hücrelerden birinde. O hücrenin rengi beyazdır. Mimari açıdan çok güzeldir. Herhangi bir şeyle örtülmemiştir” der. Türbelerin en belirgin özelliklerinin başında önemli dini şahsiyetlerin mezarları olduğunu

söylemiştik. İbn Batuta Şiraz'da ziyaret yerlerinden evliyanın büyüklerinden Rûzcihân-ı Baklî'nin türbesinden bahseder. Türbe, hutbe okunacak kadar büyük bir camiin içindedir” (Seyahatname, sayfa 210). Genellikle tekke, türbe, zaviye, medrese ve cami anlatıları içiçe geçmiş olan İbn Batuta, bu mekânların kimi zaman mimari açıdan özelliklerine değinir kimi zaman da ismini aldığı zatı anlatır. Çoğu kez oraya ait hikâyeler anlatarak seyahatnameyi zenginleştirir. Türbelere saygı duyulduğunu, alimlerin ve din bilginlerinin halk arasında önemli kişiler olarak görüldüğünü anlatır. Türbe-i Hama'dan bahseder. İslam dünyası için en önemli kişi olan Peygamber Efendimizin mescidinden ve mübarek kabrinden bahseder. Ravda-i Mukaddese (: Kutlu Bahçe, Peygamber Türbesi) denilen yapıyı anlatır: “Gayet sanatkarane yontulmuş mermerler ile çevrilidir etrafı. Yüzyıllardan beri esansla bezendiği için üstünden tatlı rayihalar yayıyor. Güney tarafında Peygamberimizin kabri karşısında gümüş bir çivi var. Halk orada durup kibleye arkasını dönüyor ve Peygamberimizin makamına yönelip selam veriyor. Ondan sonra sağa; Hz. Ebubekir'in tarafına dönüyorlar. Ebubekir'in kabri Peygamberimizin ayak yönündedir. Daha sonra da yüzlerini Hz. Ömer'in bulunduğu yere çeviriyorlar. Ömer'İN kabri Ebubekir'in omuz hizasındadır” (Seyahatname, sayfa 120-121).

2.5.2.1.3. Camii

Camii: -si (I) a. (ca:mi) din b. Müslümanların namaz kılmak için toplandıkları yer (URL6) demektir. Bir araya gelmek, toplanmak anlamına gelen “cem” kelimesinden gelir ve geçmişte bir şehirdeki merkez olan ve cuma namazının kılındığı yere işaret eder. “Camii” kelimesi Arapça' da “sucid” kelimesinden gelen yüksek Arapça' da “mescid” kelimesine dayandırılır ve “secde edilen yer” anlamına gelir. Camii, halk arasında Allah'ın evi olarak da adlandırılmaktadır. Kültür, bildiğimiz üzere insanın yapıp etmelerinin bir sonucudur. Camii bir insan inşası olduğu için kültürel yanı vardır. Dinsel törenlerin; cenaze merasimlerinin, kandillerin, teravihin, mukabelenin, bayram namazının mekânıdır. Bu sebeple kültü(n)rün ve geleneğin taşıyıcısı konumundadır. Kültürlerin devamlılığını ve gelecek nesillere aktarımını sağlamaktadır (OK, 2015: 108).

İbn Batuta Dar'ül İslam olarak adlandırılan topraklarda Müslüman seyyah sıfatıyla gezerken camii ve dini yapılara daha bir dikkatle eğilmiştir. Camii, yalnızca sanatsal özelliği olan bir yer değil, İslamın da fiziksel varoluşunu temsil etmektedir. Dünyanın ilk camisi Kabe'dir. İbn Batuta ölçümler ile en ince detayına kadar bizlere Kabe'yi betimlemiş,

anlatmıştır (Seyahatname, sayfa 138- 139). İbn Batuta Dımaşk'taki Benî Ümeyye Camii diye bilinen büyük mabetten de bahseder:

“Bu cami güzellik ve ihtişam bakımından yeryüzündeki camilerin en büyüğü, sanatkarlık açısından da en üstünüdür. Eşi benzeri yok. Velid b. Abdülmelik b. Mervân tarafından yaptırılmıştır. Caminin yerinde daha önce bir kilise olup Müslümanlar fethettiği zaman Halid b. Velid kılıç yoluyla bu yapının girmiş, yarısına kadar varmıştı. İslam toplumlarının bir ritüeli olan bu olaya örnek, Osmanlılarda kılıç hakkı olarak fethedilen toprak üzerindeki en büyük yapının (kilisenin) yıkılıp yerine camii yapılması ve burada ezan okutulmasını verebiliriz. Bu bir kültür meselesi olup tarihi devirleri aydınlatması açısından yol göstericidir (Ok, 2015: 90).

İbn Batuta tarihi anlamda önemli olan Benî Ümeyye Camii diye bilinen büyük mabedi anlatır. Tarihçilerin aktardığına göre İslâm tarihinde ilk inşa edilen mihrap budur. Camiin yerinde daha önce bir kilise olup Müslümanlar fethettiği zaman Hâlid b. Velîd kılıç yoluyla bu yapının bir tarafından girmiş, yarısına kadar varmıştı der. Mâlikî mezhebi imamının namaz kıldırıldığını, Maksûre'nin sağ tarafında bulunan mihrapta ise Hanefî imamı namaz kıldırıldığını söyler. Ondan sonra ise Hanbelî mihrabı geliyor ki burada Hanbelî imamı namaz kıldırır demektedir (Seyahatname, sayfa 98- 99-100). Daha detaylı bilgiler vermeye devam eden seyyah İbn Batuta tıpkı bir tarihçi, araştırmacı, arkeolog gibi en ince ayrıntısı ile bize Beni Ümeyye Camiyi anlatmaktadır. Kendisine anlatıldığını da “bana böyle anlatıldı” diyerek belirttiği olmuştur. Fakat anlattıkları içinde bu camiye dair kendi gözlemleri de bulunmaktadır. İbn Batuta bunun yanısıra birçok camii ve mescitten de bahsetmiştir. Halil Mescidinden bahseder (Seyahatname, sayfa 63-64). Kutlu mescitten ve “Mescidi Âksa”dan da bahseder. Şam'da Emeviler tarafından yapılan Emeviyye Cami'nden, Kufe şehri kurulurken yapılan ilk camii Kufe Caminden, Bağdat Halife Caminden, Musul Caminden, Anadolu'da Antalya Cuma Camii, Ayasluğ Ulu Camii, Sinop Ulu Camii, Orta ve Güneyasya'da da Belh Mescidi ve Delhi Caminden bahseder. Ayrıca deyat bilgi olarak bahsetmek gerekirse; Kinbaya'dan Kalikût'e doğru giderken Hızır İlyas'a nispet edilen bir namazgah gördüğünü, Sendâbur'da Bağdat mescitlerine benzer muhteşem bir ana cami (: ulucami) gördüğünü söyler. Hili'de, Hansa'da, Fas' doğru giderken başşehir Medine-i Beydâ'da gördüğü camilerden bahseder. Marakşe'te de Mescidü'l- Kütbiyyîn ulucamini anlatır. “Ucu göğü delen, seyredeni şaşkına çeviren yüksek bir minaresi var.”der (Seyahatname, sayfa 659). Daha çok Ulu Cami ya da Cuma Camilerine değinir. Cuma camilerinde namazların cemaatle kılınması, büyük ibadethanelerin yapılmasını gerekli kılmıştır. Bunun yanı sıra bu devirde Anadolu'nun fethi sırasında şehrin en büyük kilisesinin

camiiye dönüştürülmesi fethedilen şehirlerin hepsinde görülen bir durum olmuştur. Anadolu'da Denizli, Kastamonu, Alanya ve Balıkesir'de gezdiği Cuma camileri, siyasi otoritenin sağlanması ve buraların İslamlaştırılmasında büyük rol oynamıştır.

İbn Batuta camilerin mimari özelliklerini, metresine varana kadar bizlere aktarmıştır. Fakat burada önemli olan şehirlerin kültürel ve dini yapılanmalarında bu camilerin oynadığı roldür. İslam ülkelerinde camilerin yeri şüphesiz ki yadsınamaz. Bir ülkenin İslamiyetle ilişkisini anlamlandırabilmek için camii bir nevi skaladır. Ezan ve camii İslamiyet nişanesidir. Türkiye'de çeşitli tartışmalara yol açan Türkçe ezan (Ok, 2015: 91) konusu halkın gösterdiği bir refleks olarak okunabilir. Kur'an ve camii Müslümanlığın sac ayaklarından. Ayrıca kültürel ve sosyal ortamı da içinde barındıran camiler bir halkın, milletin, ülkenin yorumlanabilmesi için kaydadeğer öneme sahiptir. Seyyah da gezdiği ve yaşadığı yer hakkında bilgi sahibi olmak istiyorsa bu tür yapıları okumak zorundadır. İbn Batuta bunu sadece bir seyyah gözü ile değil detaylı bir şekilde, araştırmacı gözüyle inceleyerek bizlere aktarmıştır. Camii cemaatine dair de gözlemlerde bulunarak ahalinin İslamı ve Müslümanlığı kavrayışına tanıklık etmiştir.

İbn Batuta'nın odak noktası insan olduğu için yapılara fazla önem vermemiştir. Fakat biz İslam Medeniyeti için önemli olan tekke ve zaviyeler, türbeler, camilere örnek verdik. Bunlardan başka önemli medreseler, mezarlar, kaleler, limanlar, çarşı ve bahçeler, hamamlardan bahseder. Seyhahatı dolayısıyla hem kara hem de deniz yolunu tercih eden İbn Batuta, önemli limanları sayarak dönemin ticari ve ulaşım hayatından bizlere bilgiler verir. Aynı şekilde mezarlar, kaleler bir şehir için önemli yerlerdendir. Mezarlar halkın yaşadığı yer ile aidiyetine işaret ederken, kaleler güvenlik mekânizmasına işaret eder.

2.6. MERASİMLER VE AKTÖRLER

2.6.1. Merasimler

Merasim kelime anlamıyla; resmi törenler, seramoniler (Kanar, 2012: 331) demektir. Bir topluluğun yaşayış tarzını, gelenek ve göreneğini, ritüellerini yansıtan aynı zamanda toplumsal bilinç tarafından oluşturulan ve korunan bir gerçekliktir. Merasimler, toplumdan topluma farklılık göstermekle beraber, kod görevi üstlenirler. Kültürel kod olarak ele alınabilen merasimler, İbn Batuta'nın seyahatnamesinde toplumsal yapı çözümlemesi için faydalı bir başlık olmuştur. Merasim ve tören çeşitleri olarak; bayram, cenaze, düğün, geçit, ordu, kandil merasimlerini örnek verebiliriz. Merasimler bireylerin yaşamdaki etkinlik alanlarında oluşurlar. Yani bir yerde merasimin olması demek orada toplu halde yaşanan ve devam ettirilen kültürün varlığına işaret etmektedir.

Toplumsal olgu ve olaylar bu çerçeveden ele alınırken belirli saikler gözlenir. Batuta gezmiş olduğu coğrafyalarda kıyas ve eleştiri yolu ile kültürleri merasimler üzerinden tanımış ve değerlendirmiştir. Batuta'daki ölü, cenaze, düğün merasimi örneklerine Evliya Çelebi seyahatnamesinde sıkça tanık oluruz. İbn Batuta ürkütücü, şaşırtıcı, güzel, şenlikli birçok merasime tanıklık etmiştir. Müslüman seyyahların en tanınmış olanı İbn Batuta, ramazan ayındaki merasimleri de seyahatnamesinde işler ve Ladik (:Denizli)'de geçen şu anektodu bizlere aktarır.

“Mübarek Ramazan Bayramı'nı bu beldede karşıladık. Camie gittiğimizde baktık ki sultan askerleriyle arz-ı endam eylemiş, Ahı yiğitlerden oluşan zanaat erbabı davul-zurna ve borularıyla, kendi mesleklerini gösteren bayraklarıyla hazırlanmışlar, tepeden tırnağa silah kuşanarak ihtişam yarışına girmişlerdi. Her sanat erbabı yanında getirdiği koyun, öküz ve ekmek yüklerini taşıyor, mezarlıkta kestikleri kurbanları ekmekle beraber fakir fukaraya dağıtıyorlardı. Bayram alayı burada kabristandan başlamaktadır. Oradan namaz kılınan yere gidilir. Namazı kıldıktan sonra sultanla beraber konağa gittik. Yemek hazırlandı. Fıkıh bilginleri, şeyhler ve ahılar için ayrı bir sofraya; yoksullar, düşkünler için başka bir sofraya kurulmuştu. O gün hükümdarın kapısından zengin, yoksul hiç kimse geri çevrilmedi.” (Seyahatname, sayfa 281). Batuta burada anlattığı merasim sayesinde bizlere toplumsal hayatın işleyişini, resmi erkanın görevlerini, sosyal hayatta yönetici ve halkın arasındaki bağı anlatmaktadır.

2.6.1.1. Bayram-Evlilik-Düğün Merasimleri

İbn Batuta İslam coğrafyasında seyahat ettiği için, İslami gelenek ve usullere daha çok yer vermiştir. Ramazan bayramı merasimlerinden ilginç olan bir tanesi de Hindistan'a aittir:

“Hükümdar henüz başşehre dönmeden Ramazan bayramı gelip çattı. O gün siyah elbiselere bürünen hatip efendi bir filin sırtına bindi. Onun rahatça oturması için filin üstüne bir tür taht yerleştirilerek dört köşesine dört sancak kondu. Müezzinler de fillere binerek hatibin önünde tekbir getire getire ilerlediler. Yörenin bütün fıkıh bilginleri ve kadıları hayvanlara binmiş, her biri namazgâha ilerlerken vereceği fitrayı (:Ramazan sadakası) yanına almıştı. Namaz kılınacak yere kocaman bir yün çadır kurulup içi halılarla döşendi. Ahali tekbir getire getire toplandı. Namazın ardından hatip hutbeye çıktı, daha sonra cemaat evlerine döndü. Biz de saraya gittik. Meliklerin (:beylerin) emirlerin ve “muhteremler”in yani yabancıların hazır bulunduğu bir şölen verildi. Yemekten sonra herkes dağıldı.”(Seyahatname, sayfa 491). İbn Batuta resmi görevlerde de bulunduğu için bu tarz

törenleri dikkat ile izlemiş, bizlere aktarmıştır. Düğün merasimleri ve yemeklerden de şöyle bahseder:

“Hükümdar, biri damat tarafını diğeri gelin tarafını temsil etmek üzere emirlerden oluşan iki kurul seçti. Oralıların geleneğine göre gelin tarafını temsil eden heyet, kızın erkeğe dolanacağı konağın kapısı önünde bekler. Damat da kendi kadrosuyla gelir kapıya. Ancak içeri girmek için kızın grubunu yenmek zorundadırlar. Yenemezlerse binlerce dinar verirler karşı tarafa; böylece geçebilirler!”

...Damat böylece büyük salona girdi. Gelin, atlas kumaşla döşenmiş mücevherle bezenmiş yüksek bir tahtın üzerindeydi. Büyük salon, kadınlarla doluydu. Türlü eğlence araçlarını getiren çalgıcılar emire saygı için ayakta bekleyiyordu. Seyfeddîn at üzerinde teşrif edip kızın bulunduğu tahta yaklaştı. Bineğinden indi. (Yüksek) tahtın ilk basamağına çıkınca başını eğdi. Gelin ise ayağa kalkarak damat çıkıncaya dek öylece durdu. Sonra kendi eliyle tenbûl uzattı damada. Emir, tenbûlu aldıktan sonra gelinin bir alt basamağına oturdu. Emir'in dostları, oradakilerin başlarına altın saçtılar. Kadınlar çil çil dinar topladı. Bu sırada şarkıcı cariyeler içeride o biçim döktürüyor; kapıda ise davul, zurna ve borular ötüyordu. Ayağa kalkan emir, gelinin elinden tutarak aşağı indi. Damat önde, gelin biraz arkadaydı.

Emir atına binip halıları çiğneyerek ilerledi. Ona ve dostlarına altın serpildi. Gelin de bir tahtırevana konularak köşke kadar kölelerin omuzlarında götürüldü. Hatunlar gelinin önünde atlarının sırtında ilerlerken diğerkadınlar yayan gidiyordu. Düğün alayı, bey yahut ileri gelen birinin konağının önünden geçerken ev sahibi çıkar, mevkiine göre kafilenin üzerine dinar ve dirhem saçar; (Altın dökme âdeti: Bunun bizdeki “Saçu saçma” âdetine benzeyişi enteresandır) âdet gereğince düğün alayı köşke varana kadar devam eder bu... Hint halkının âdeti; şarkıcılara kimsenin bir şey vermemesidir. Onlara düğün sahibi ihşanda bulunur. O gün bütün halka yemek verildi.” (Seyahatname, sayfa 448-449). Türkler’in eski şamanizm inançlarından, kansız kurban geleneklerinden biri olan saç, ölünün ardından okunan mevlit töreni gibi İslâmî bir anane olarak düşünölmüştür. Mevlit töreni sırasında çeşitli otların içinde bekletildiğı su, dinleyicilere serpilmekte ve buna “saçı” denmektedir (Bayat, 2008: 153). İbn Batuta bir sosyalbilimci gibi halkların evlilik merasimlerine bakarak, analizlerde bulunmuştur. Aynı şekilde kendisinin Hindistan’daki kadılık görevine atanışı ve evlenişini de nikah merasimi adı altında anlatmıştır. Vezir Süleyman Mâlâyek’in kızı ile evlenecekken, kız gelmediğı için hükümdar hatunun üvey annesi ile evlenmiştir. İbn Batuta Hint’deki evlilik müessesesini anlatırken kendi örf ve adetleri ile karşılaştırma yapar. “Burada bizim memleketteki gibi derin anlaşmazlıklar yok. İlk kaldırdığım kötü geleneklerden biri, dul kadınlarla ilgiliydi. Adet olduğu üzere boşandıkları erkeklerin

evlerinde oturmaya devam ediyorlardı. Yani, başka bir talip çıkıncaya kadar önceki eşin evinde kalıyorlardı. Bu işe dur dedim! Böyle davranmaya devam eden yirmibeş adamı huzuruma çıkardım, hepsine ceza vererek sopa attırdım, sokaklarda millete seyrettirdim! Evlerindeki kadınları çıkardım.” (Seyahatname, sayfa 571).

2.6.1.2. Cenaze Merasimleri

İbn Batuta için önemli olan, meseleleri birbirleri ile alakadar biçimde anlayabilmek/anlatabilmek ve örnekleyebilmektir. İslam ve Türk topraklarında görevler alıp, seyahatler yaptığı için çoğunlukla dini, politik ve sosyal konulardan örnekler veriyordu. Bu sebeple Mevlid kandili merasimi, cenaze merasimi, geçit merasimi, hırka giyme merasimi, selam merasimi, sema ve sufi raksı seyahatnamesinin dikkat çeken konularını oluşturmaktaydı. İbn Batuta'nın gezmiş olduğu topraklarda Türk ve İslam medeniyetinin hakim olduğunu biliyoruz. Bu medeniyetlerin adetlerine göre cenaze merasimleri çeşitlenmektedir. Sosyolojik bir imgelem olarak ele alabileceğimiz ağıt, cenazenin defni, cenaze törenleri seyahatnamede ele alınmıştır. Kültüre ve insana ait olan ağıt; ölenin iyi niteliklerini, ölümünden duyulan acıyı dile getiren söz veya ezgi demek olduğu gibi, edebiyatta da ölen bir kimsenin gençliğini güzelliğini, iyiliklerini, değerlerini, arkada bıraktıklarının acılarını, büyük felaketlerin acılı etkilerini dile getiren söz veya okunan ezgi, yazılan yazı, sagu, mersiye anlamına gelir (URL7). İslamiyet öncesinde çoğunlukla erkek kam ve şamanların geçmiştekileri ezberleme ve doğaçlama yöntemiyle söylediği ağıtlar, günümüzde daha çok kadınlar tarafından yakılmaktadır. İbn Batuta seyahatnamesinde ağıt yakıcı kadınlardan da bahsetmektedir. Toplumsal tip olarak günümüzde varlığını sürdüren aşık bacı/ağıtçı kadın Batuta seyahatnamesinde geçmektedir. Ağıtlar genellikle yerel özellikler taşırlar ve edebiyat kaygısı gütmazler. Yereldir, yöre insanına aittir, kolektif bilincin ürünüdür (Ok, 2014: 69). Gündelik hayatın formunu yansıtan olaylardan birisi olan cenaze ve ağıt, karşılıklı olarak kendisini var edip durmaktadır. Hindistan'da diğer yerlere göre daha uzun zaman geçiren Batuta, cenaze merasiminde kendilerini yakan Hindu kadınlardan şöyle söz eder:

“Şeyhin yanından ayrıldığı vakit bir grup insanın karargâhımızın kenarından bir yere doğru koştuklarını gördüm. Yanlarında bizim arkadaşlar da vardı.

“Ne oldu?” diye sordum onlara. Ölen bir Hindunun cesedinin yakılması için odunların tutuşturulduğunu, hanımının da orada kendini eşiyile beraber yakacağını söylediler. Arkadaşlarım geri döndüklerinde, kadının kocasına sarılarak kül olduğunu

söylediler. Bu olaydan sonra yine bir Hindu kadının zümrütlerle süslenerek ata bindiğini, Müslüman ve kâfir pek çok kimsenin arkadan onu takip ettiğini, önlerinde de davul zurna çalındığını gördüm. Hinduların dinî liderleri brahmanlar da kabileyle birlikteydi. Eğer bir Hindu, Hint sultanının hükümrân olduğu sınırlar içinde ölürse mutlaka sultandan izin alınması gerekir, yakma için...Bir müddet sonra tesadüfen şöyle bir olaya tanık oldum:

Ahalisinin büyük kısmı kâfir olan Amcarî (:Amjhera) şehrinde bulunuyordum. Şehir emiri, Sint Sâmurresi'nden olan bir Müslümandı. Şehir çevresinde mevzilenen haydutlar yol kesip soygunculuk edince emir onlarla çetin bir savaşa girdi. Müslüman ve kâfir ahali de emirin yanında mücadeleye katıldılar. Aralarında şiddetli çarpışmalar oldu. Ahaliden yedi kâfir öldü. Bunlardan üçü evliydi. Onların hanımı olan üç kadın kendilerini yakmaya karar verdiler. Burada bir kadının, kocası hayattan göçünce kendisini yakması gayet makbul görülüyorsa da kesin bir kural değildir. Kadın, kocasının ölümünden sonra kendini yakarsa yakın çevresi ve ailesi onunla övünür, “vefâlı kadın” diye. Kendisini yakmaya cesaret edemeyen kadın, kaba saba elbise giyer ve kocasına vefasızlığından ötürü aşağılanma duygusunun azabını tadar. Böyle melûl-mahzun oturur akrabalarının yanında. Ama başkaları onu kendisini yakmaya zorlayamaz.

Her neyse; bahsettiğimiz üç kadın kendilerini ateşe atmaya karar verdiği zaman dünyaya veda edercesine üç gün yiyip içtiler, güldüler, eğlendiler. Kadınlar küme küme toplandı, her taraftan koştular onların yanına. Üç gün geçti; dördüncü günün sabah alacasında her birine birer at getirildi. Tepeden tırnağa süslandiler, güzel kokular süründüler ve atlara bindiler. Sağ ellerinde hindistancevizi vardı neşeyle oynamak için; sol ellerinde ayna vardı, kendilerini seyrediyorlardı... Brahmanlar onların etrafını sarmıştı. Akrabaları da yanlarındaydı. Önlerinde davullar, uzun borular ve zurnalar çalıyordu. Kâfirler etraftan şöyle sesleniyordu:

“Babama, kardeşime, anama, dostuma selâm götür benden!” Onlar da gülerek:

“Peki, tamam!” diyorlardı. Bu kadınların kendilerini nasıl ateşe attıklarını görmek için arkadaşlarımla beraber ben de ata bindim, yola koyuldum. Üç mil kadar beraber gittik. Sonunda suyu ağacı bol, gölgelik bir yere vardık. Ağaçlar arasında dört kubbe ve her kubbenin üstünde taş bir put vardı. Kubbelerin arasında gölge yoğunluğundan ötürü neredeyse hiç güneş ışığı görmeyen bir havuz bulunuyordu. Hak Teâlâ bizi korusun, burası cehennem köşelerinden bir köşeydi sanki!

Oraya geldiğimiz vakit üç kadın da havuza dalmıştı. Üzerlerindeki güzel elbiseleri ve süsleri çıkararak yoksullara dağıttılar. Onlara kaba pamuktan dikişsiz kumaşlar getirildi. Bunların bir kısmını bellerine, diğer bir kısmını da başlarına ve omuzlarına sardılar.

Havuzun kenarında çukur bir yerde ateş yakıldı. Ateşin üstüne küncit (:küncad/susam) yağı döküldü. Küncet, susam demektir. Alevler iyice arttı. Çevrede onbeş kadar adam vardı, ellerinde çalı demetleri ve on civarında kütük bulunuyordu. Davul zurna çalanlar yakılacak kadının gelmesini bekleyerek ayakta duruyorlardı. Kadın yavaş yavaş ilerlerken ateşi görüp ansızın korkuya kapılmasın diye erkekler ellerinde tuttıkları büyük bir perde ile kızıl alevi örttüler.

Kadınlardan birini gördüm, yaklaşıp sert bir hareketle örtüyü erkeklerin elinden çaktı aldı, gülerek şöyle dedi:

“Mârâmî tersânî ez âteş? Men mîdânem û âteşest, rehâkûnî mârâ!”

Anlamı şudur:

“Beni ateşle mi korkutuyorsunuz? Onun ateş olduğunu biliyorum, bırakın beni!” Sonra ateşe saygı amacıyla ellerini başının üstünde bağlayarak bıraktı vücudunu alevlere... Bu sırada davullar, zurnalar ve borular çalındı. Adamlar ellerindeki odunu ateşe atmaya başladılar. Diğerleri de kadın hareket etmesin diye tam üstüne yığıldılar yakıtları! Sesler yükseldi. Feryad ü figan arttı. Bu feci manzarayı görünce az kalsın atımdan düşecektim. Allah’tan, arkadaşlarım yardımına koştu. Yüzümü yıkadılar da kendime geldim, derhal oradan döndüm...

Hintliler kendilerini boğmak için de böyle yaparlar. Pek çoğu kendi arzularıyla Kenk (:Ganj) nehrine atlayarak boğulur. Ahali bu ırmağı hacı olmak amacıyla ziyaret eder. Yakılan cesetlerin külleri de buraya atılır. Onlar Kenk nehrinin cennetten çıktığına inanıyorlar. Kendini Kenk’e atmak üzere su kenarına gelen kimse orada bulunanlara şöyle seslenir:

“Sanmayın ki dünya dertlerinden,

Yahut fakirlikten dalarım suya!

Tek amacım var; içimden geçen,

Hep yakın olmak Yüce Kûsây’a!”

Kûsây (:Kusây) onların dilinde yüce Allah’ın ismidir. Adam kendini atar. Kesin olarak boğulunca onu çıkartırlar sudan, yakarlar ve külünü nehre salarlar.” (Seyahatname, sayfa 394-395-396). Hindistan’daki sosyal tabakanın ve kast sisteminin örneğini bizlere veren Batuta bu olaydan çok etkilenmiştir. Anlatmış olduğu olayda kadının toplumsal hayattaki yerini de bizlere göstermiştir.

Hindistan’da iken kızının ölümü üzere buradaki cenaze merasimini ise şöyle anlatır:

“Hind adetine göre cenaze gömülüşünün üçüncü günü sabahleyin mezara gidilir. Kabrin çevresi kilim ve ipekli kumaşlarla döşenir. Üzerine Hindistan’da her mevsim yeşil

bulunan çiçekler serilir. Bunlar yasemin, sapsarı bir çiçek olan kulşebbu (:gülşebboy), bembeyaz raybûl, beyaz ve sarı renkte olan nesrindir. Ayrıca üzerinde meyvesi bulunan limon ve turunç dalları da serilir. Dalların yemişleri yoksa ipliklerle meyveler asılır. Kabir üzerine kuruyemiş ve hindistancevizi serpilir. Ahali toplanır, mushaflar getirilir. Kur'an okunur. Hatim indirildikten sonra orada bulunanlara şerbet dağıtılır. Bunların ardından herkese gülsuyu serpilir, tenbûl ikram edilir ve halk dağılır" (Seyahatname, sayfa 488). Bundan başka İran'ın Firuzan şehrinde cenaze merasiminin düğün havasında cereyan ettiği belirtilmiş, İycec'de cenazenin tam bir matem havasında kaldırıldığı; cemaatin perçemlerini keserek çığlık attıkları anlatılmış, Anadolu'nun Mudurnu yöresinde mezarların üstüne – uzaktan bakınca evi andıracak şekilde– tahta çatılar kondukluğuna değinilmiş, Sinop'ta cenaze kaldıranların başlarını açtıkları ve giysilerini ters çevirdikleri kaydedilmiştir. Moğol kökenli Çin kağanlarının cenazesinde hizmetçi ve cariye tayfasından bir grup insan diri diri gömülmekte; Maldiv adalarında katil bulunup öldürülmeden maktûlün cenazesi kaldırılmamaktadır (URL8).

İbn Batuta Sinop'ta şahit olduğu cenaze merasimini anlatır:

“Şehre gelişimizin dördüncü günü İbrahim Bek'in annesi vefat etti. Onun cenaze törenine ben de katıldım. İbrahim Bek cenazeyi başı açık ve yayan takip ediyordu, öteki kumandanlar ve memlûk erler (:kapukulları) ise hem başlarını açmışlar hem de kaftanlarını ters giymişlerdi. Yargıç ve hatipler ile hocalar ise elbiselerini ters giymişler fakat başlarını açmamışlardı. Sarık yerine siyah yünden yapılmış bir bez dolamışlardı kafalarına. Bu yörede yas kırk gün sürüyor; her gün sofralar kuruluyor, ziyafetler veriliyor! Bu defa da öyle yapılmıştır⁶ (Seyahatname, sayfa 308). Türklerdeki yas tutma adetleri arasında kara ve gök elbise giymek, elbiseyi ters giymek, baş açmak, atların kuyruklarını kesmek, saçlar kesmek, ağıt yakıcı ve ya ağıtçı tutmaktır. Ağıt yakma süreleri de coğrafyaya göre değişmektedir. Mısır'da önemli bir kimse ölünce, ölü evinin kadınları başlarına yüzlerine çamur sürerler, elbiselerini vücutlarına ipe sardıktan sonra çıplak göğüslerini döverek dolaşırlar idi.

⁶ Bu merasimde dikkat çekici unsurlardan baş açma, kaftanı ters giyme âdeti, eski Türk cenaze merasimlerinde saçını yolma (veya saçını kesme), üstünü başını ve elbiselerini parçalama âdetlerinin yumuşatılmış hâli gibi. Ölü yasında yemek verme âdeti ise bugün bile çeşitli Sünnî veya Alevî Türk topluluklarında görülen “ölü aşı” âdetini hatırlatıyor ki bunun eski ismi “yuğ”dur. Yuğ töreninde cenazeye katılanlara ciddi bir ziyafet verilir; bu ziyafetin ölüyü memnun edeceği düşünülürdü. Ancak benim çevremde şahit olabildiğim ölü yemeği uygulamalarında cenaze evi yemek yapmıyor; komşular cenaze evine yemek getiriyor; galiba cenaze evinin ziyafet düzenlemesinin dinen mekruh görülmesinden dolayı. Son bir ayrıntı; cenaze vesilesiyle yemek verme âdeti sadece Türklere has değil; Ermeniler, Kürtler vs. halklarda da görülüyor (Aktaran, Aykut, 2015: 308).

Törenler ölünün mumyalanmaya götürülmesiyle son bulurdu. (Herodot, 2010: 501). Batuta Çin’de iken Kaan’ın ölümü üzerine gerçekleşen merasimden de bahseder.

“O gün, kadın erkek bütün Müslüman ve gavurların katılımıyla muazzam bir tören yapıldı. Herkes matem elbisesi giyinmişti. Gavurların matem elbisesi başa sarılan büyük ak sargılar, Müslümanlarınki ise ak elbiselerdi. Kaan’ın tüm hatunları ve yakınları mezarın yanında çadırlar kurarak kırk gün kaldılar. Bir kısmı bu bekleyişi bir seneye kadar uzattı. Onlar ihtiyaçlarını kendileri için kurulan civardaki pazardan sağlıyorlardı.

Ben, çağımızda böyle bir geleneğe sahip başka bir ulus bilmiyorum. Hindliler ve Çinliler ölülerini yakıyor. Diğer milletlerse ölüyü doğrudan toprağa gömüyor, yanında hiç kimseyi bırakmıyorlar. Sözüne güvenilir birinin anlattığına göre Sudan diyarında (:Güney Mısır’dan Nijerya’ya kadar Orta Afrika’da) kafirler, hükümdarları ölünce bir nâvûs yaparlarmış. Sürekli yanında olan seçkin adamlarından bir kısmıyla zâdegân sınıfının oğul ve kızlarından otuzunu, el ve ayaklarını kırdıktan sonra hükümdarın cesediyle beraber oraya sokarlarmış! Yanlarına da şarap testileri bırakırlarmış” (Seyahatname, sayfa 629).

İbn Batuta seyahatnamesinde farklı coğrafyalardaki cenaze merasimlerini anlatma da oldukça iyi veriler sağlamıştır. Kılık kıyafetten, cenaze merasimindeki farklılık ve aynılıklara değin gözlemlerini aktarmıştır. Gerçekten de Türk kültüründe cenaze merasimlerinde ak kıyafet giyildiği yazılı kaynaklarda yer almaktadır. Yalnızca siyah değil, gök ve ak renkli kumaşlar da yası ifade etmektedir. Eski Oğuzlar Dede Korkut’ta da anlatıldığı gibi matem alameti olarak kara rengi seçerlerdi. Beyaz renge gelecek olursak Uygurlarda cenaze defnedilirken erkeklerin ellerinde bir deynek bellerinde beyaz bir kumaş ve başlarında beyaz bir takke bulunurdu. Uygurlar senede bir defa, Berat gecesi, ölülerin hatirasını taziz için yaptıkları ziyafette şarkılar, rakslar, çalgılar mevcuttur; o gün kadınlar, ölülerine “puşkâl”, yani yiyecek götürürler, güneşin batmasından sonra ateşin üstünden atlarlar idi. Burada yas işaretinin beyaz oluşu dikkat çekici bir özelliktir (Köprülü, 1986: 57). Batuta matem kıyafetlerinden ve renklerinden bahsederek kültürel bir incelemede bulunmuştur. O farklı olanı ele alarak, tekrardan kaçınmış ve böylelikle dikkat çekici bilgiler sunmuştur.

2.6.1.3. Devlet-Selamlama Merasimleri

İbn Batuta kişiliği ve görevleri dolayısıyla idari makamlarda yer almıştır. Seyahat ettiği şehirlerde çeşitli merasimlere tanıklık etmiştir. Merasimlerde dikkat ettiği şeylerin başında devlet erkanının halka davranışı, yönetim üyelerinin meclis, divan içlerindeki yeri,

adalet ve hükümleri, merasim düzeni gelmektedir. Devlet düzeni ve teşkilatlanması her ulus için önemli bir konu arz etmiştir. İbn Batuta'nın gezmiş olduğu yüzyılı değerlendirecek olursak, savaşların yaşandığı, Avrupa'nın ufak hamlelerle dünya arenasına çıkmaya çalıştığı bir zaman dilimidir. Batuta, seyahatnamesinde savaşlardan ve hükümdarlar arasındaki çekişmelerden, taht kavgalarından, çeşitli şekilde öldürülmelerinden bahseder. Haçlı ordularından, Cemel Vakasına kadar olayları anlatarak tarihe kayıt düşer. İbn Haldun Mukaddime'sinde her devletin doğup, büyüüp, öleceğini söyler. Bu tarihsel bir süreçtir ve her devletin kaderinde vardır der. Aynı şekilde çizgisel tarih dediğimiz bu anlayış birçok siyaset filozofu tarafından da kabul görmüştür.

İbn Batuta meraklı bir kişilik olduğu için, hem görev aldığı yerlerde hem de kendi isteği ile gezdiği yerlerde devlet merasimlerine özel ilgi duymuştur. Genelde merasimler saraylarda yahut halkın da bulunabileceği büyük alanlarda yapılmıştır. Osmanlı teşkilat yapısında da şahit olduğumuz birtakım adete İbn Batuta yabancı diyarlarda rastlamıştır. Bu bize kültürlerarası etkileşimi gösterir. İbn Batuta'nın naklettiği bilgiler sonucunda farklı kültürleri tanımamızı ve karşılıklı okuma yapmamızı sağlar. İbn Batuta gittiği yerlerde konaklamak için tekke ve zaviyeleri tercih ederdi. Bu sebeple tekke adabına da vakıf idi. Kendisi Konya'ya vardığında İbn Kalemşah adlı belde kadısının dergahında konakladığını ve bu adamın kalabalık bir öğrenci topluluğunun olduğunu söyler. Devam eden satırlarda bir karşılaştırma yapar: "Sufiler nasıl hırka giyme töresine sahipse bunlar da şalvar giymektedirler." der. Maldiv adalarına vardıktan sonra amacı Ma'ber, Serendib (:Seylan) ve Bengale'ye uzanmak, son olarak da Çin'e gitmektir. Mehel adasına ulaştıklarında vezirin yanına gitmiştir. Başından geçenleri ve oranın adetlerini şöyle anlatır:

"Kabul idaresi olan büyük salona vardığımızda üçüncü kapı hizasındaki peykelere dizildik. Yemenli kadı İsa yanaştı, selam verdi. Ben de vezire eğildim, selam verdim. Hinavrlı Nâhûda Ömer on parça kumaş getirerek hükümdar hatuna eğildi, selam verdi ve birini attı. Böylece bütün kumaşları dağıttı." (Seyahatname, sayfa 565).

... "Nihayet yanında diğer büyük memurlar ve devlet adamları olduğu halde teşrif etti; ahşaptan mamul, yüksek bir kubbe altına oturdu. Her gelen emir ve vezir, Süleyman Mânâyek'e eğiliyor, selam veriyor, yere dikişsiz bir örtü bırakıyordu. Yüze yakın örtü birikti; yoksul ve kimsesiz insanlar bu giysileri topladı. Sonra yemek servisi yapıldı. Yemeğin ardından bülbül sesli hafızlar Kur'an okudular. Sonra semâ ve sûfi rakısı başladı. Ateşler yakıldı, dervişler yürüdü alev üstünde. Ayaklarıyla çiğnediler közleri. Bazıları helva yer gibi ateş yediler; korlar tamamen pörsüyüp sönüncüye kadar!" (Seyahatname, sayfa 566). Buradaki gözlemlerini ve hayretini bizlere böyle anlatmıştır.

Devlet adamlarının özel günlerde düzenledikleri merasimlerden birisi:

Bayram sabahı olunca sultan beraberinde kalabalık bir asker topluluğu ile ata bindi. Bütün hatunlar yanlarındaki askerle beraber arabalarına çıktılar. Sultanın kızı başına bir taç koyarak arabasına çıkmıştı; çünkü o asıl melikeydi; anasından miras almıştı bu makamı. Hükümdarın tüm evlâtları yanlarındaki askerlerle atlarına bindiler. Kadı Şihâbeddîn Sâyîlî, yanında üstatlar ve fıkıh bilginleriyle at sırtında bayram namazına gelmişti. Kadı Hamza, İmâm Bedreddîn Kıvâmî ve Seyyid Şerif İbn Abdülhamîd de atlara binip geldiler. Fakihlerden oluşan bu atlı grubu, sultanın veliahdı Tîn Bekle yan yanaydı. Yanlarında davullar ve bayraklar vardı.

Namazı Kadı Şihâbeddîn kıldırdı ve güzel bir hutbe verdi. Namazdan sonra sultan ata binerek “köşk” dedikleri yüksek bir ahşap yapıya girdi, kadınlarıyla sohbet etmeye oturdu. İkinci bir köşk de bunun hemen alt tarafına kurulmuştu. Veliht Tîn Bek’le taç sahibi İt Küçücük buraya oturmuşlardı. Onun alt ucunda sağlı sollu kurulan iki köşkte hükümdarın öteki çocukları ve akrabaları yerlerin almışlardı. İleri gelen kumandanlar ve onların çocukları için bu son köşkün her iki yanına “sandaliye” denilen oturaklar konmuş, herkes rütbesine göre kendi oturağına çökmüştü. Davetliler bu tarzda yerlerini aldıktan sonra ortaya nişan tahtaları konuldu. “Emir-i Tûmân”, (tümen beyi) rütbesine sahip her kumandanın kendine ait bir nişan tahtası vardı. Türkler nezdinde onbin atlıyı yöneten kumandana Emir-i Tûmân denilir. Bu merasimde hazır bulunan onyediyedi emir, yüz yetmişbin atlı savaşçının kumandanları idiler. Fakat sultanın ordusu bundan daha kalabalıktır.

Her emir için minber benzeri bir oturak getirildi; askerler yeteneklerini gösterirken onlar da yerlerinde oturarak seyrettiler. Sonra hil’atler (özel giysiler) getirildi ve bütün kumandanlara dağıtıldı. Her emir bu giysileri giydikçe sultan köşkünün alt tarafına geliyor, sağ dizinin üstüne çökerek ayağını uzatıyor, sol dizini ise dik tutarak bağlılığını arz ediyordu. Sonra eğerli ve dizginli bir at getirilerek toynağı kaldırılmakta, emir bu toynağı öperek atı oturduğu yere götürmekte, sonra da orada at sırtında askerleriyle beraber dikilmekteydi. Bu törene bütün kumandanlar katıldılar.

Merasim bitince sultan, köşkten inip atına bindi; sağ tarafında veliaht oğlu ile İt Küçücük Hatun, sol tarafında ikinci oğlu, önünde ise sırmalı ipek örtülere bürülü atların çektiği ve sırmalı ipek kumaşların süslediği arabalara binmiş dört hatunu ile otağına doğru yola koyuldu. Bu kafilenin önünde küçük ve büyük beyler, beyzâdeler, devlet ricali, vezirler, teşrifatçılar yayan gidiyorlardı. Nihayet “vıtâk” (:otak; otağ) denen yere vardılar. Vıtâk etrafi çevreleyen tente demektir. Burada kocaman bir “bârka” kurulmuştu. Bârka büyük bir çadır odadır. Altın kakmalı, gümüş kaplamalı dört ahşap direğe dayanmakta ve her direğin ucunda

altın ve gümüşten mamul pırıl pırıl parlayan, çevresine ışık saçan bir nişan bulunmaktadır. Bârka uzaktan bakılınca bir tepeyi andırıyor; sağ ve sol yanında ise ya pamuk ya da ketenden yapılmış çardaklar bulunuyor. İçerde her yer ipek kumaşla örtülü. Bârkanın ortasına onların “taht” dediği büyük bir sedir kondurulmuş. Gayet sanatkârane bezenmiş bu ahşap tahtın ayakları altın kakmalı, gümüş plakalarla kaplıydı; üzerine de muhteşem bir halı serilmişti. Tahtın ortasındaki minderlere sultanla büyük hatun oturdu. Sağ tarafta İt Küçücük ile Urducâ Hatun, soldaki mindere ise Beyelûn Hatun ile Kebek Hatun oturdular. Tahtın sağ tarafına konan iskemleye veliaht Tîn Bek, sol yandakine ikinci oğul Cânî Bek, bunların iki yanına dizilen iskemlelere ise emirler ve onların çocukları oturmuşlardı. Onların ardında küçük rütbeli beyler yer alıyordu. Bunlara “Ümerâ-yı Hezâre” denilir. Yani bin kişilik birliklerin kumandanlarıdır. Bu şekilde protokole göre herkes yerini aldıktan sonra altın ve gümüş sofralar üzerinde yemekler sunuldu. Her sofrayı dört veya dörtten fazla kişi taşıyordu. (Seyahatname, sayfa 326-327). İbn Batuta merasim anını adeta resmetmiş ve en ince ayrıntıya kadar bizlere aktarmıştır. Sözcükleri yöresel kullanımları ve açıklamalarıyla kullanarak, dil bilgisi açısından da fayda sağlamaktadır.

2.6.2. Aktörler

2. 6. 2. 1. Şeyhler ve Dervişler

İbn Batuta İslamın en coşkulu döneminde seyahatlerini gerçekleştirmiştir. Bu sebeple gittiği yerlerde şeyhler ve dervişlere dikkat kesilmiştir. İbn Batuta, gerek yolculuğu sırasında gerek konakladığı yerlerde her zaman alimlerin, şeyhlerin yanında olmuş, onlar tarafından büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. İlim tahsil ettiği için halk ve şeyhler ona itibar etmekteydiler. Gezdiği coğrafyada şeyhlerin ve dervişlerin oluşu, onların halk nezdinde danışılacak kişi olarak görülmesi sosyolojik açıdan bizlere ipuçları vermektedir. Şüphesiz ki insan birliktelikleri varlıklarını devam ettirebilmek adına her anlamda örgütlenmek zorundadırlar. Bu örgütlü yapılar dini, sosyal, ekonomik, siyasi temelli oluşumlardır. Şeyhlerin ve dervişlerin de bu minvalde etkinlik sahaları geniştir. Medreselerde bahsettiğimiz konuya değinecek olursak, buralar aslında ortak aklın ve ortak ilmin yayıldığı yerlerdi. Bu sebeple insanlarda bilinç oluşumunu sağlıyorlardı. Devlet ve hükümdarların kendi elleri ile medrese, tekke ve zaviyeleri teşvik etmesinin altında bunlar yatıyordu. İbn Batuta’dan başka Anadolu ve diğer coğrafyaları gezen, oraların kültürlerini araştıran yabancı seyyahlar için de dervişler, şeyhler, dini örgütlenmeler, mezhepler dikkat çekmiştir. Mevlevi

ve Rufai dervişler ile ilgili izlenimleri aktaran Batılı seyyahlara örnek verecek olursak; C. Fellows, R. R. Madden, J. C. Hobhouse gibi isimlerdir. Bir coğrafyayı anlamlı kılan orada yaşayan insanların eylemleridir. Eylemler de belirli amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilir.

Batılı ve Müslüman gezginler için gerek Anadolu'da gerekse diğer İslam coğrafyalarında en dikkat çeken şey müslümanların dini ritüelleri olmuştur. Bunun başında namaz gelir. XVII. yüzyılda Osmanlı ülkesine gelen P. Ricaut, namaz ibadetinden oldukça etkilenmiştir. Ricaut, Türklerin namazı son derece huşû içinde kıldığını, namaz kılarken dünya ile ilişkilerinin kesildiğini belirtmiştir. Gezin bu konuda izlenimlerini aktarırken “*Bir kişi namaz kılarken sultanın onun hakkında verdiği idam hükmü uygulansa, bulunduğu yerde yangın çıksa ya da silahlı bir düşman kendisine yaklaşırsa yine de namazını kesmez*” demiştir (URL9). Seyyah buradaki gözlemlerini abartılı şekilde de olsa anlatarak bir tahlil yapmıştır. Aynı şekilde askerlerin namaz kılışları, ezan okununca halkın camilere gidişi, Müslümanların ve genelde Türk Müslümanların ibadetlerini yaparken aynı zamanda da diğer işlerini devam ettirmeleri ve her yerde ibadet etme imkânlarının olması ilgilerini çekmiştir. Batılı gezginlerin İstanbul'da en çok ziyaret ettikleri tekkelerin başında Galata'daki Mevlevi tekkesi ile Üsküdar'da bulunan Rufai tekkesi gelmektedir. Seyyahların, İstanbul'a geldiklerinde genellikle “*dönen dervişler*” dedikleri Mevlevi, “*haykıran-inleyen dervişler*” diye adlandırdıkları Rufai dervişlerinin törenlerine katıldıkları anlaşılmaktadır (URL9). Mevlevi ve Rufai dervişleri İbn Batuta'nın da seyahatnamesinde yer almaktadır. Tokat Erbaa olduğu düşünülen, seyahatnamede Sûnusâ olarak geçen beldede Ebu'l- Abbâs Ahmed Rifâî'nin torunlarının oturduğunu, Rifâî dergahının lideri Şeyh İzzeddin'in tekkenin postnişini olduğunu söylemiştir. Oradaki tekkede kaldığını ve misafir olduklarını aktarmıştır (Seyahatname, sayfa 286). Dimyat'ta şeyhin kerametinden (Seyahatname, sayfa 42) bahseder, Mısır'ı anlattığı esnada zaviye, tekke ve dervişleri detaylı olarak anlatır. Şerif Ebû Muhammed'in bir kerametinden bahseder ki oldukça önemlidir. Şeyhlerin keramet sahibi oldukları hem halk tarafından hem de ilim adamları tarafından bilinmektedir. Şeyh Şerif Ebû Muhammed'in İbn Batuta'nın hayatındaki yeri önemli olduğu için bu şahsı örnek vermek gerektir. Şeyh İbn Batuta'ya maksadını sorduğunda o, Cidde yoluyla Kabe'yi hacetmek niyetinde olduğunu söylemiştir. Şeyh ise; amacına şimdi erişemeyeceğini, geri dönüp, ilk hacını Şam'dan yapacağını söylemiştir. İbn Batuta onun söylediklerini yapmayıp, Ayzab'a kadar devam etmiş ama geri dönmek zorunda kalmıştır. Önce Mısır'a sonra oradan Şam'a geçerek hacını o yol üzerinden yapmıştır (Seyahatname, sayfa 59). Keramet sahibi şeyhler ve dervişler, seyahatnamenin içerisinde hem acı olaylar ile hem de toplumsal yapı içerisinde üstlendikleri roller ile pek çok kere yer almaktadırlar. İbn Batuta'nın bahsettiği

diğer şeyh ve dervişler: Şeyh Said Hindî (s. 155), Şeyh Muñuddîn Bâharzî (s. 522), Şeyh Cuma (s. 542), Şeyh Süleyman Şirazi (s. 637). Ayrıca o İslam coğrafyasının önemli şehirleri Bağdat, Mısır, Buhara, Şam'da yaşayan şeyh ve dervişlere özellikle değinir.

2. 6. 2. 2. Hükümdarlar

İbn Batuta seyahati boyunca siyaseti de yakından takip etmiş ve siyasi görevler almıştır. Hindistan'da, Çin'de kadılık yapmış, hükümdarların sağ kolu olmuştur. Cesaretli ve cesur oluşu sebebi ile devletin önemli görevlerini üstlenmiştir. Anadolu'da Birki'de iken Yahudi doktor ile olan bir kıssayı aktarmıştır. Sultanla otururken yaşlı bir adamın geldiğini, kadı ile müderrisin ayağa kalktığını, adam oturunca hafızların geride kaldığını görmüştür. Bunun üzerine müderrise o kişinin kim olduğunu sormuş ve ihtiyarın Yahudi bir doktor olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine İbn Batuta sinirlenerek, Sen Yahudisin. Nasıl oluyor da Kur'an okuyanların daha üstünde bir mevkide oturuyorsun demiştir. Hükümdar ise onu bu davranışından dolayı takdir etmiştir (Seyahatname, sayfa 291).

Hükümdarlar, İbn Batuta'nın seyahatnamesinin yazımı için de önemlidir. İbn Batuta yıllar sonra Merini hükümdarı Ebu İnan Faris döneminde Fas'a dönmüştür. Hükümdar, Ebu Cüzeyy'e İbn Batuta'nın seyahatnamesini yazdırarak 1355'te tamamlanmasına vesile olmuştur. İbn Batuta hükümdarlardan hareketle sosyal statü, yönetim, iletişim, adalet gibi kavramlara da yer vermiştir. Savaşlardan anlaşmalara, ülkelerin dağılışımdan, hükümdarlar arasında olan sürtüşmelere, ölümlere değinmiştir. Bu sebeple siyasi tarih anlamında kaynak olmuştur. İstanbul'a geldiğinde hükümdarın adını hatırlayamadığı için seyahatnamesinde Circis diye adlandırmıştır. Türk hükümdarlarından özellikle de kadın hükümdarlardan şaşkınlık ve hayranlıkla bahseder. Milas'ta Urhan Bek'ten bahseder. Onu över. Konya'nın Büyük İskender tarafından kurulduğuna dair söylentiler duyduğunu ifade eder (Seyahatname, sayfa 282).

Önemli hükümdarlardan birisi de Mâverâünnehr Sultanı Alâeddin Tarmaşirin'dir. Büyük bir güce, kalabalık ordulara, geniş bir ülkeye sahip olduğunu, sevilen sayılan, adaletli bir hükümdar olduğunu söyler (Seyahatname, sayfa 353). Çin, Hindistan, Irak ve Uzbek hükümdarlarının ona çok saygı gösterdiklerini ve hediye gönderdiklerini söyler. İbn Batuta için önemli olan şeylerden birisi de hükümdarların ona vermiş olduğu hediyelerdir. Seyahatnamenin çoğu yerinde hediye veren hükümdarlara övgüler yağdırıp, dua eder. Hükümdarların huzurunda nasıl davranılması gerektiğinden, onların merasim adetlerine kadar her şeyi detaylıca anlatır.

Seyahatnamesinin sermayesi insan olan İbn Batuta, her durum ve koşulda dikkatini bu yönde yoğunlaştırmıştır. İslami bir bilinç ile büyüdüğü ve yaşadığı için insanın en muteber varlık olduğunu, Hakka insan ile varılabileceğini göstermiştir. Hükümdarlardan sufilere, dervişlere, ahilere kısacası toplumun her kesimine temas ederek aslında söylemek istediği şey aynıdır: İnsan alemdir. İlim adamları ve önemli kişilerin yanı sıra haydutlardan, hırsızlardan, kendisini kandırmak isteyenlerden de bahsederek, seyahatin zorluklarını, nelerle karşılaşabileceğini bizlere göstermektedir. Seyahatname içerisinde hükümdarlar ile ilgili anektodlarda dönem itibariyle tarihsel olaylara şahitliğini kayda geçirmiştir. Bu hem kendisi açısından hem de o dönemin araştırmacıları açısından eşsiz değerde bir bilgi sağlamıştır. Bizler için en ufak bir bilgi kırıntısı dahi analiz basamaklarını oluştururken, İbn Batuta'nın hayatını anlatarak bizleri şahit tuttuğu türlü olaylar zevkli bir okumanın yanı sıra bizleri aydınlatmaktadır da. Hükümdarlar başlığı altında birçok isim incelenebilir ama biz burada İbn Batuta seyahatnamesinde nelere dikkat edildiğini göstermek açısından bu kadarını paylaşıyoruz.

2. 6. 2. 3. Cûki Büyücüler

İbn Batuta, Hindistan'da iken rastlar Cûkî büyücülere. Onlara Yogiler de denir. Onların birer sihirbaz olduğunu söyler ve özelliklerini şöyle anlatır: Cûkî tayfasının pek şaşırtıcı özellikleri duyurulur, bilinir. Mesela kimi aylarca ağzına bir lokma koymadan, bir damla su içmeden yaşayabilir. Onların çoğu yer altında kendileri için kazılan çukurlardakalmakta, üstlerine de ev yapılmaktadır! Herifler içeri girdiklerinde üst taraf örtülür ve sırf hava girecek kadar minik bir delik bırakılır. Bu cehennemi çukurlar içinde aylarca kalmaktadırlar. Hatta bazılarının birer sene kaldıklarını dahi işittim! (Seyahatname, sayfa 526).

İbn Batuta cûkîlerden ders alan bir müslümanla tanıştığını, onun yemeden içmeden yirmi beş gün bir masa üstünde oturduğunu söyler. Normalde cûkîlere ait olan hadiselerde duyumlarını aktaran İbn Batuta'nın burada şahit olduğunu söylemiştir. Halkın cûkîlerin özel haplar aldığına inandığını, bu sayede susuz ve aç günlerce, aylarca yaşayabildiklerini söylüyor. Onların gaybdan haber verdiklerini söylüyorlar. Bu sihirbazların bir kısmının sadece sebze yediğini, pek çoğunun ete elini sürmediğini söyler (Seyahatname, sayfa 526). İbn Batuta halk dilinde dolaşan söylentilere göre bir cûkînin bakışı ile başkasını öldürebileceğini duymuş. Genelde bu sihirbazlar kadın olurmuş ve onlara keftâr (:sırtlan, kan içici) denilirmiş (Seyahatname, sayfa 526).

İbn Batuta ilerleyen sayfalarda cûkîlere ait hikâyeler aktarır. Hükümdarın isteği üzere meclise çağrılan cûkînin yavaş yavaş havalanıp uçtuğunu gördüğünde bayıldığını da söyler. Seyahatnamelerde acıib olaylara ve abartılı söyleyişlere sıkça rastlanmaktadır. Evliya Çelebi de seyahatnamesinde cadılar, vampirler, büyücülerden bahseder. İnsan kanı içen ölü cadılardan, insan kanı içen yaşayan cadılardan, büyücü kadınlardan, Kırım dönüşü yapılan sihirden ve Kalmuk Tatarlarının sihirlerinden bahseder. İbn Batuta Çelebi ile karşılaştırıldığında daha gerçekçi ve ispatlanabilir bir durumdadır. Seyahatnameler bir yönüyle de sanatsal metinler olduğu için okuyucuyu hareketlendirmek, tasavvurunu genişletmek, heyecanlandırmak, ilgi çekmek sebebi ile bu tür olaylar aktarılmaktadır. Kanımca İbn Batuta anlattıklarında haklıdır ve abartıya kaçmamıştır. Hala günümüzde Hindistan'da bu şekilde yaşayan insanların olduğu söylenmektedir. Burada toplumsal bir tip, kabul edilmiş üstün bir kişi olarak varlık bulan cûkîlerin 13. ve 14. yüzyılda da söz konusu olması ilginçtir. İbn Batuta Hind ülkesinde birçok tuhaf olayla karşılaşmıştır. Onun gezileri bu sebeple daha çok zengindir. Timbuktu'da da insan eti yiyen Müslüman olmayan zencilerden, yamyamlardan bahseder.

2.7. OLAYLAR, SOSYAL GERÇEKLIK DÜNYALARI VE KEŞİFLER

Sosyal gerçeklik, olgu ve olaylar karşısındaki bilinçlilik durumu ve gerçekleşen hakkındaki bilgilerimize bağlı olarak üretilir. Sosyal gerçeklik dünyası olarak adlandırdığımız şey, zihinsel formalizasyonun sistem, düzen ve kurumlar ile gerçekleşmesidir. Burada önemli olan gerçekliğin zamansal olarak değişken olmasına rağmen ona sahip özün değişmemesidir. Biz ancak bilgilerimiz ve sezgilerimiz sayesinde dünyayı anlamlandırabiliriz. Sosyal gerçekliği üreten yegâne unsur ise insan bilgisidir. Bu bilgi çeşitli evrelere sahiptir. Genel olarak bilgi sosyolojisinin konusunu oluşturan bu konu, bizim açıklamamız için de gereklidir. Çünkü dünyayı anlamlı kılma çabası, seyahatnamemizin ana temasıdır. Dünya nasıl anlamlı bir bütün haline gelir? Araştırarak, görerek, duyarak, bilmeye çalışarak ve yaşayarak. İşte bu saydıklarımın birçoğunu içerisine alan seyahatname bize sosyal gerçeklik dünyasının kapısını aralar.

İbn Batuta seyahatnamesinin içinde yer alan olaylar, keşifler, insanlar, ritüeller, kurallar bize yorum yapabilme şansını tanımaktadır. Bilgi ve bilgilenme süreci sağlıklı bir analiz açısından en önemli basamaktır. Genel veya özel olma açısdan bilgi: epistemik ve özel olmak üzere ikiye ayrılır. Aydın bu konuda: “Epistemik düzeyde bilgi, herhangi bir

perspektife bağı bulunmayan her türlü konuda uzmanca bir bakışa dayanmayan bilgilerdir. Hemen herkesin pek çok konuda kendisin ilgilendirdiği kadarıyla bir bilgisi vardır ki buna epistemik bilgi denir. Mesela bir sosyologun fizik üstüne düşünceleri veya fizikçinin toplum üstüne düşünceleri uzmanca bir çabaya dayanmadığı, yöntemli ve sistemli bir şekilde alınmadığı sürece epistemik bilgilerdir. Özel düzeydeki bilgi ise epistemik bilgilerin aksine bir yonteme dayalı olarak uzmanca elde edilmiş bir bilgidir. Mesela bilimsel bilgi, felsefi bilgi, dini bilgi, teknik bilgi özel bilgi biçimine örneklerdi.” (Aydın, 2010: 59). Gündelik bilgilerimiz epistemeye dayanırken, metodolojiye sahip olan bilgiler özel bilgidir. İbn Batuta, seyahatnamesinde belirli bir metodoloji güderek epistemik bilgileri özel bilgi haline getirmiştir. Bu sebepten olaylar, sosyal gerçeklik dünyaları ve keşifler sosyoljik analiz önemli veriler olarak kabul edilmektedirler.

2.7.1. Acaib Olaylar

XIX. yüzyılın sonlarından itibaren Batılı araştırmacıların bazıları, Ortaçağ Arap yazılı belgelerinde acaib olaylara rastlamışlar ve bunu da “ajâib literatür” olarak adlandırmışlardır. Bu türlerin genel özellikleri halk edebiyatı türünde yer alan eğlenceli hikâye ve olayları ele almasıdır. Batılı yazarlar acaib olayların anlatıldığı bu türün, daha çok sözlü kültüre dayanmasından dolayı bilimsellikten uzak olduğunu ileri sürmüşlerdir. Acâ'ib: tuhaf, acayip (Kanar, 2012: 9) anlamına gelir ve şaşırmaı ifade eder. Acaib olayların seyahatnamelerin birçoğunda bulunması, bizleri bu konu üzerinde düşünmeye iter. Houari Touati, Ortaçağ Arapça seyahatnamelerinde acaibin çok önemli rol oynadığını, “acâibleri derlemeyi başaramamış bir seyahatnamenin kesinlikle hedefine ulaşamadığını” düşündüklerin aktarır (Touati, 2004: 215). Çünkü, A. Miquel'in ifadesi ile: “acaibler, acayip bir biçimde ikili bir işlev üstlenir: Okuyucuyu eğlendirmek ve içinde yer aldıkları eserlere makbul sayılan bir edebiyat damgasını vurmak...”(Touati, 2004: 214). Gıratî X. yüzyılda yalnızca acaib olayları anlatmak için *Acâibü'l-Hind* ve Kazvî'nin *Acâibü'l- Mahlûkat*'ı yazdığını söylemiştir. Pîrî Re'îs'in 1521 yılında kaleme aldığı *Kitâbü'l-Bahriyye*'si, Seydî Alî Re'îs'in kaleme alıp Kânûnî'ye takdim ettiği *Mir'âtü'l-Memâlik* adlı eseri acaib konuları ele alan seyahatnamelere örnek gösterilebilir. Kâtip Çelebi'nin Cihannüma'sı Osmanlılarda coğrafya alanındaki en önemli eserdir. Genellikle acâiblerin aktarımı ya derleme yoluyla ya da seyyah yahut coğrafyacıların kendilerinin gidip görmesi yoluyla olur. İbn Batuta, seyahatnamesinde gidip gördüğü yerlerde karşılaştıkları acâiblikleri anlatır. İbn Batuta Evliya Çelebi kadar afaki şeyler söylememiştir. Marco Polo gibi ağdalı, abartılı anlatıma da başvurmamıştır. İbn Batuta seyahatnamesinde karşılaştığımız acaib olaylar genellikle

şeyhlerin kerametlerine yahut Hindistanda üstün güçleri olduğuna inanılan Cûkilere dayanmaktadır. Olaylar daha çok İslami nazarda keramete dayanır. Efsanevi, masalsı özellikleri pek bulunmamaktadır. Günümüzde hala Hindistan'da yaşayan ve insanların da tıpkı İbn Batuta gibi şaşırdığı büyücüler, cûkiler vardır.

İbn Batuta, seyahatnamesinde acaib olay olarak adlandırabileceğimiz konular arasında Birgi Sultanı Aydınoglu Mehmed beyin ona bir göktaş göstermesi (s. 291), Karanlık ülkesi (Sibirya) anlatıları (s.325), Hindistan'da Laheri şehri dışında Tarna denen yerde, insan ve hayvan şeklinde taşlar görmesi (İbn Batuta burada Lût Kavmini kast ediyor) (s. 385), Hindistan'da havada duran insanlar görmesi vardır (s. 527). Farklı coğrafyalardaki insna toplulukları, yerler, bitkiler, hayvanlar acaibin konusunu oluşturur. İbn Batuta bu olayları zaman zaman işittiği, zaman zaman da gördüğü kadarıyla seyahatnamesinde aktarmıştır. Bu şekilde seyahatname zenginleşmiş, ilgi çekici bir özellik de kazanmıştır. Sibirya ile ilgili olan anlatısı tarihçiler ve seyahatname üzerinde çalışanlar tarafından eleştirilmiştir. İbn Batuta'nın oraya gitmediğini, büyük ihtimal oralar hakkında yazılan eseleri okuyup, aktardığını söylemişlerdir. Fakat İbn Batuta seyahatname içerisinde etkilendiği yahut okuduğu kitaplardan alıntı yapacak olduğunda bunu söylemiştir. Bir diğer husus ise İbn Batuta'nın anlattıklarını İbn Cüzeyy kaleme aldığı için, onun etkisi olmuş olabilir.

2.7.2. Mezhepler ve Halklar

Bütün evrensel dinler yayıldıkları geniş coğrafyalarda farklı eski medeniyetler, dinler ve inançlarla karşılaşmışlardır. Bu karşılaşma başlangıçta bir çatışmayı ve ardından bir uzlaşmayı beraberinde getirmiştir. Aslında dinlerin yayılması ve sürekliliği, mevcut medeniyetlerle yüzleşmesi, yeni bir medeniyet kurması ve sosyal değişimler karşısındaki tepkisi, mezhepler kanalıyla olmuştur. Dolayısıyla bir dine ait inanç sistemi herhangi bir coğrafi alanda yüzde yüz bir kabul ile yayılma imkânı bulamamıştır. Bu durum, sosyoloji bilimi açısından incelendiğinde, özünde beşer-üstü bir mahiyeti haiz olmakla birlikte, dinin, dünya şartları içerisinde daima bir toplum ve kültür ortamında ve onunla bütünleşmiş bir halde hayatiyet bulduğunu, dünya şartlarında katıksız, saf bir dinî kutsalın bulunmadığını göstermektedir (Joachim Wach, 1987: 42-53).

Mezhep, Arapça bir kelimedir. Yol, din kolu, felsefe ekolü, din, meşrep (Kanar, 2012: 342) anlamına gelmektedir. Terim anlamında ise, itikadî ve amelî düşünce ekollerini ifade eder. Yani iman, ibadet, ahlak ve uygulanışı ile ilgili konularda çözümler üretmek için ortaya çıkan İslâm Düşünce ekolleridir. Din-insan ilişkisinde fert ve cemaat önemli yer

tutmaktadır. Bu iki fenomen birbirini üretmekte ve çeşitlenmektedir. Din ile insan arasında doğrudan ilişki bulunduğu gibi insan-toplum arasında da dolaylı bir ilişki vardır. Dini olgu ve olaylar tarihten beri sosyolojinin ilgilendiği konulardandır. Din kurumu toplumsal yapıyı etkileyen ve daha da ötesinde dönüştüren yapısı ile her zaman analiz basamaklarından birisini oluşturmuştur. Durkheim, Marx, Weber gibi sosyologların da toplumun bir parçası olarak kabul ettiği din, sosyolojik çözümlenmelerde ele alınması gereken bir gerçekliktir.

Mezhep, tarikat ve cemaat oluşumları toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Peygamber efendimiz zamanında mezheplerden söz edememekteyiz. Dinler tarihinde daha çok siyasi ve toplumsal olaylardan sonra mezheplerin ve teşkilatlanmalarının ortaya çıktığı görülmektedir. Mezhepler kanalıyla din yayılmış, belirli coğrafyalarda sosyal inanç sistemi haline gelmiştir. Elbette iyi ve kötü yanları vardır. Dinin mezhepler aracılığıyla siyasi propagandalarda bulunması ve böylelikle kendi nüfuzunu oluşturması gibi riskler de vardır. Din, mezhepler nedeniyle hem düzen hem de kaos oluşturmaya başlamıştır.

Dini hiçbir zaman toplumdan ayrı ve insanüstü bir şey olarak düşünemeyiz. Din, insan ile vardır ve insana indirilmiştir. İnsan dinin buyruklarına göre bu dünyayı ve ahiretini inşa eder. Mezhepler bu konularda tarihten beri tartışılacak konuları ele almış ve görüş ayrılığına gitmişlerdir. Allahın varlığı, insanın, beşerin tabiatı, faal akıl, vahiy gibi konuları farklı açılardan ele almış ve temellendirmeye çalışmışlardır. Mezheplerin ortaya çıkışının bir etkeni de diğer toplumlar ile etkileşim içine girmeleri ve onlara karşı tez üretme çabaları, arayışlarıdır. İslamiyette mezhepler ameli ve itikadi olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu konular detaylı olup, anlatımımız dışında bulunmaktadır.

Mezhep insan ilişkisinde “imamet” konusu ele alınmalıdır. Ortada bir anlaşmazlık olduğunda insanlar başvuracakları bir mercii, yetkili ararlar. Böyle zamanlarda dini konuların danışmanı olarak, sosyolojik olarak söyleyecek olursak kanaat önderleri ortaya çıkar. Onlar toplumsal bir tip olmanın yanı sıra karzimatik liderdirler, nüfuzları vardır. Günümüz dünyasında müslümanlar buldukları coğrafyaya göre mezhep edinmektedirler. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2014'te yapmış olduğu “Türkiye’de dini hayat” adlı araştırmanın sonuçlarına göre;

“Ülkemizde yaşayan kişilerin %99,2’si İslam dinine mensup olduğunu belirtmişken sadece %0,4’ü İslam dini dışındaki diğer dinlere mensup ya da herhangi bir dine mensup olmadığını ifade etmiştir. Ülkemizde İslam dinine mensup olanların %77,5’i yani dörtte üçünden fazlası Hanefi, %11,1’i Şafi, %0,1’i Hanbeli, %0,03’ü Maliki ve %1’, Caferi mezhebine mensuptur” (DİB, 2014: 8).

Seyyah İbn Batuta, Ortaçağ İslam alimi ve gezgini olarak kabul buyrulduğu ve de Dar-ül İslam topraklarında gezdiği için mezhep konusuna özellikle değinmiştir. Kendisi Tanca'daki Levate kabilesinden Berberi asıllı olduğu için, topraklarında hakim olan Maliki mezhebindedir. Coğrafyanın insan kaderini belirli yönlerde etkilediği aşıkardır. İbn Batuta, Maliki mezhebenden olmasına rağmen diğer mezheplerden olan insanlarla iyi anlaşmış ve farklılıkları daha bilinçli şekilde ayırt etmiştir. Seyahatnamelerde kadılarla ilgili hikâyeleri ele almıştır. Mısır'da iken hükümdarın yanına sıra ile önce Şafî kadısının, ardından Hanefî kadısının daha sonra da Mâlikî kadısının en son da Hanbeli kadısının geldiğini gözlemlemiştir. Dımaşk'ta Hanbeli mezhebinin kadısı Takıyyüddîn İbn Teymiyye'den bahseder. Onun için: "Bu adamın çeşitli ilimlerde eli uzdur. Ama aklında biraz noksanlık var galiba!" (Seyahatname, sayfa 104) demiştir. İbn Batuta ve İbn Teymiyye arasında sürtüşmenin olduğu bazı kaynaklarda yazmaktadır. İbn Batuta Kırım'da Türklerin yemekleri ve içtikleri şıradan bahsederken, "Dûkî (:düğ) tanelerinden yapılan bir "nebîz"dir bu. Onlar Hanefî mezhebindedir ve nebîz onlar nezdinde helâldir." Demiştir (Seyahatname, sayfa 314). İbn Batuta'nın nebîz olarak anlattığı şey bozadır. Mezheplerin yiyecek, içecek kıssalarına değinerek helal ve haramı da gözetmiştir. İbn Batuta'nın tavşan etiyle ilgili Sinop'ta yaşadığı hadise mezheplerin o devirdeki sınırlarını bizlere göstermektedir.

"Şehre geldiğimizde ahali bizim iki elimizi yana indirerek namaz kıldığımıza şahit olmuş. Oralılar Hanefî oldukları için Mâlikî mezhebini ve onun namaz kılma usûlünü bilmiyorlar tabî... Mâlikî mezhebince namazda elleri iki yana salmak, muhtar (:seçilen, uyulan, amel edilen) görüştür. Sanûbluların bir kısmı Irak ve Hicaz yörelerini görmüş olduklarından, oralarda yaşayan Şîîlerin ellerini yana salarak namaz kıldıklarını da biliyorlar! Bu benzerlikten ötürü bizi Şîîlikle itham ettiler; art arda sorular sordular! Onlara Mâlikî olduğumuzu anlatmaya çalıştıksa da inandıramadık, yüreklerinde kuşku devam etti. Nihayet belde naibi (:yöneticisi), hizmetçileriyle bir tavşan gönderdi bize. Bizim ne yapacağımızı izlemesini tembih etmiş adamcağıza! Tavşanı kestirdim, pişirdim, hep beraber afiyetle yedik!⁷ Hizmetçi bu duruma şahit olunca efendisine gidip durumu anlatıyor. İşte o zaman hakkımızda uyanan kuşku yok oldu; ardından gelsin ziyafetler! Hemen ağırlamaya başladılar bizi! Zira Râfîzîler tavşan eti yememektedirler." (Seyahatname, sayfa 308). İbn Batuta bundan başka, Şii mezhebî ve Şiilerden, Zeydiye mezhebenden, Harici mezhebenden,

⁷ İmâmiye Şîası'nda tavşan etinin haram olmasından dolayı onlardan bu âdeti alan Alevî gruplar tavşan yemekten imtina ederler. Bu yüzden onlara tarihte Tavşanyemezler dendiği de olmuştur. Bazıları tavşan yememe olgusunu İslâm öncesi çok eski bir kültürel ananenin devamı olarak görürler (Aktaran, Aykut, 2015: 308).

Mutezile mezhebinden ve Rafizilerden de bahsediyor. Mezhep kadılarında ve kadınların halk arasındaki yerlerine de değinerek dini tarih açısından faydalı bilgiler veriyor.

İbn Batuta Seyahatnamesi çeşitli milletlerden, halklardan bahsetmiştir. Bu sebeple ondan bahseden kaynaklar tarafından etnolog olarak adlandırılmıştır. Budunbilim, (etnoloji Yunanca'dan, ethnos insanlar, millet, ırk anlamına gelir) insanların etnik gruplara ayrılışını, bu grupların kökeninin, oluşumunu, yeryüzüne yayılışını, aralarındaki bağıntıları ve bunların töre, dil ve kültür niteliklerini, genel yasalar çıkarmak amacıyla inceleyip karşılaştıran, geçmişte yaşamış ve halen yaşamakta olan değişik kültürleri karşılaştırmalı olarak inceleyen bilim dalına verilen isimdir (URL10). Etnolojinin tanımından da anlaşılacağı üzere seyyah İbn Batuta'nın etnolog olarak kabul görmesi şaşılacak bir durumdur. Çünkü o seyahat ettiği ülkelerin halklarını analiz etmiş ve birbirleri ile karşılaştırmıştır. Bu karşılaştırmaları kendi coğrafyasını önceleyerek değil gayet objektif biçimde yapmıştır. Dönem itibarıyla genellikle Arap halkından, Ayzablılardan, Bağdatlılardan, Basra halkından, Bedevilerden, Belh ahalisinden, Cebel halkından, Çin Halkından, Dımaşklılardan, Endülüs halından, Fas halkından, Hindistanlılardan, Horasandan bahseder. Bağdat halkının ekseriyetle Hanbeli mezhebinden olmakla Ehl-i Sünnet'e bağlı olduğunu söylemiştir (s. 202). Kufedeki şehir halkının sürekli çatışma içinde olduğunu söyler (s. 216). İslamın ne geniş topraklara yayıldığı yerlerden biri olan Basra için de, ora halkının güzel huylu, yabancıya yakınlık gösteren ve haklarını çiğnetmeyen kişiler olduğunu ifade eder (s. 185). Ayzab limanına vardığında gördüğü Bucat ırkından olan ahalsinin siyah tene sahip olduklarını belirtir. Güyüm kuşamları ile ilgili ise şunları söyler: "Sarı bir çarşafa bürünürler. Başlarına da parmak genişliğinde bir sargı sararlar. Bunların adetlerine göre kız çocuğuna miras yoktur. Yemekleri deve sütünden ibarettir. Mehari denilen hızlı develere binerler."(s. 60). İbn Batuta bir halkın tasvirini yaparken sosyal yaşamlarından tutup, fizyolojik özelliklerine kadar anlatmayı tercih eder. Bazen övdüğü, şaşırdığı, kötülediği de olur. Bunları seyahatnamesinde açıkça görürüz. Bucatlılar diye bahsettiği o dönemde hala putperest olan Bucalar olarak bilinmektedir.

Bedevilerden de bahseder. Ama onun bedevilere ait verdiği bilgi İbn Batuta kadar detaylı değildir. Halkların tasviri sırasında genellikle sosyal- kültürel özelliklerine değinir. İnancı gereği hiçbirini diğerine üstün görmez. Türk halkına geniş yer verir. Bu sebeple tarihe kaynaklık eden seyahatnamesi bizlere sadece olaylar bağlamında bir perspektif sunmaz, insana ve yaşayışına da işaret eder.

2.7.3. Keşifler

Dünya adım adım gerek at sırtında, gerek deniz yoluyla, gerekse son model araçlarla gezilmiş ve hala gezilmeye devam edilmektedir. Bu seyahatler ve geziler, saklı olanı ortaya çıkarmak için yahut varolanı keşfetmek için eşsiz fırsatlar sunar insanlara. Keşif, insanın dünyaya kattığı anlam bütünlüğüdür. Keşif kelime manasıyla: 1. *isim* Ortaya çıkarma, meydana çıkarma, 2. Var olduğu bilinmeyen bir şeyin ortaya çıkarılması, 3. Gizli olan bir şey hakkında geniş bilgi edinme, 4. Bir şeyin olacağını önceden anlama, sezme, tahmin (URL11) anlamına gelmektedir. Keşfetme, dikkatle bakmayı ve analiz etmeyi, karşılaştırmayı gerektirir. Keşif ile birlikte olgu ortaya çıkar. Böylelikle hakkında bilgiler edinilir. İbn Batuta her seyyah gibi aynı zaman da bir kâşiftir. Farklı ülkelerin topraklarından geçerek, enteresan olan, dikkat çeken şeyleri seyahatnemesine almıştır. Seyyahın yaptığı aslında bir nevi keşif yolculuğudur. Hem kendisini hem de içinde yaşadığı dünyayı keşfetme arzusu onu harekete geçirir. İbn Batuta seyahatnamesinde dikkat çeken unsurlar; gittiği yerlerin para birimlerini söylemesi, bu para birimlerinin başka ülkelerdeki karşılığını hesaplaması, kâğıt parçalarının yıpranması yahut yırtılması sonucunda günümüz merkez bankasına benzeyen büyük bir darphanede değiştirildiğini söylemesi, gittiği mesafeleri gün olarak aktarması, Maldiv ve Koko'daki Afrikalıların trampa(takas), mübadele aracı olan “veda” denilen deniz kabuklarından bahsetmesi, dinar ve dirhemleri Mısır ve Mağrip paralarıyla karşılaştırması, ölçü birimleri ve bunların nerelerde ne kadara rast geldiğini söylemesi, Malva ve Dihli arasondaki yolun kenarındaki direklerden bahsetmesi, Hicri ve Miladi tarihlerin ikisinin de kullanılması gelmektedir.

Mukayeseli kültür analizi her zaman için bilgini doğruluğu açısından daha faydalı olmuştur. İbn Batuta genel metodolojisini bu yönde geliştirmiş bir seyyahdır. En dikkat çeken keşiflerinden birisi de işaret dilidir. Kastamonu'ya ait bilgiler veren İbn Batuta işaret dilinden bahseder:

“Kulağı ağır işittiği için Atruş diye adlandırılan bir şeyhin zaviyesine indik. Garip bir olaya şahit oldum. Talebelerden biri bazen havaya, bazen de yere parmağıyla bir şeyler yazıyordu, üstat ise buna cevap veriyordu! Hatta bu şekilde ona hikâyeler anlatıyor, öteki de her şeyi anlıyordu” (Seyahatname, sayfa 304) der. İşaret dili evrenseldir ve tüm dünyada kullanılmaktadır. İlk defa 16. yüzyılda İtalyan doktor Jerome Cardan tarafından keşfedildiği söylene de 13. yüzyılda İbn Batuta'nın seyahatnamesinde bu konuya değinmesi, işaret

dilinin keşfinin daha eskilere dayandığına delil olarak gösterilmektedir. Bir diğer örnek ise İbn Batuta'nın Posta teşkilatından bahsetmesidir.

Posta Teşkilatı ve işleyişi ile ilgili:

“Hint ülkesinde iki tür berîd (:posta) vardır. Atlı postaya “vulâk” (:ulak) diyorlar. Her dört milde nöbeti devralan atlarla yapılıyor. Bu hayvanlar hükümdara aittir. İkinci tür posta servisinde iş yayalar aracılığıyla görülüyor. Sistem şöyle işliyor: Her üçte bir milde insanların yaşadığı mamur bir köy var. Köyün hemen dışında kurulu üç çadırda kemerlerini kuşanarak harekete hazır hâlde bekleyen adamlar bulunuyor. Her biri yanlarında iki arşın uzunluğunda bir kamçı taşıyor. Bu kamçının ucunda bakır çingiraklar asılı! İlk görevli bulunduğu yerden çıkarken bir elinde mektup, diğer elinde çingiraklı kamçı vardır. Olanca hızıyla koşmaktadır. Vardığı yerde çadırda bulunan kimseler çingirak sesini işitir işitmez hemen kalkar, adamı karşılarlar. İçlerinden biri derhal mektubu kapar, son süratle yola koyulur. Öteki dâveye varıncaya kadar kamçıyı sallar, çingirakları çınlatır. Mektup gideceği yere ulaşıncaya dek bu usûl üzere yürütülür iş.” (Seyahatname, sayfa 379). İbn Batuta ilerleyen satırlarda suç işleyenlerin dahi bu düzenle padişaha nakledildiğini söyler. Muhbir adı verilen görevlilerin Hint ülkesine gelenle ilgili bilgi verecekleri vakit her şeyi anlattıklarını, adamın şeklini, giysisini, beraberinde başkaları olup olmadığını, kölelerini, hizmetkârlarını, binitlerini tek tek mektuplarında saydıklarını söyler. Hitti'ye göre; İspanya İslam Devletinde muntazam posta hizmeti gören bir teşkilat kurulmuş ve yaşatılmıştır (Hitti, 1989: 837). İbn Batuta, posta teşkilatını (berîd sistemi) böylesine detaylı anlattığı için, bir posta yahut suçlu taşınma olayına şahit olduğunu düşündürüyor. Yoksa böylesine detaylı bir bilgiyi bizlere aktarması pek mümkün görünmüyor. İbn Batuta, üstün gözlem ve zekâsı sayesinde 13. yüzyılda hala günümüz dünyasının ihtiyaçlarına cevap veren konulara değiniyo ve keşiflere imza atıyor.

SONUÇ

Seyahat, içerisinde türlü süreçleri barındıran bir insan eylemi olarak insanlığın varoluşundan beri süregelen bir etkinliktir. Seyahat, özünde türlü kavramları barındırmakta, bunu dönüştürerek var etmektedir. Tarihsel manada önemli veri kaynaklarını oluşturan seyahatnameler, her devirde başvurulmuş kaynaklar arasında yer almaktadır. Seyahatin ve seyahatnamenin öznesi olan seyyah, yola çıkıp, yol serüvenini yazarak/yazdırarak bizleri de görüp, duyduklarına şahit tutar. Seyahatnamenin her imgesi sosyolojik bir perspektif ile ele alınabilir. Sosyal ve kültürel olanın, insani ve maddi olanın tanımlama/anlama/kavrama sınırlarını bizlere çizer. Dünyayı anlamlı kılma çabasının bir parçası olarak, mühim bir konuyu teşkil eder.

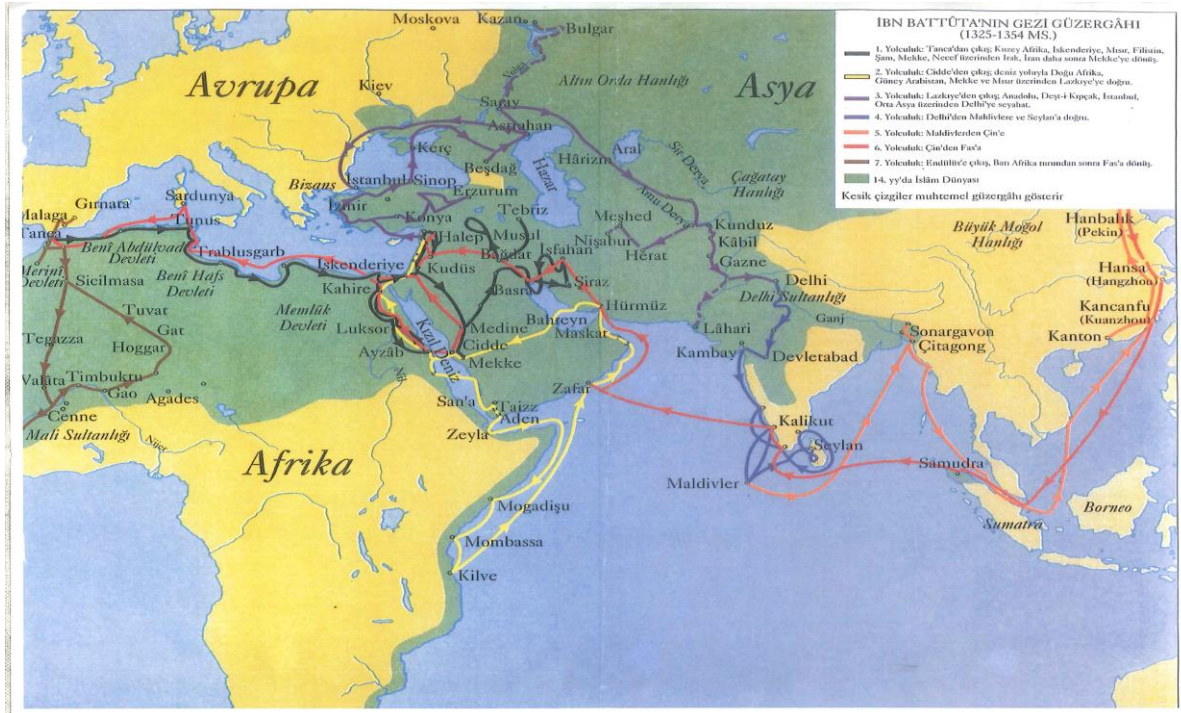
İslam, bir yol medeniyetidir ve İbn Batuta seyahatnamesi, Ortaçağ İslam medeniyeti açısından önemli veriler içerir. İbn Batuta, İslamın vücut bulduğu yollardan geçerek, bizlere çeşitli kapıları açar. Seyahatnamesinin temelini teşkil eden Dar'ül İslam topraklarındaki gezisi, çözümlememiz için çıkış noktasıdır. Sosyoloji; coğrafya, kültür, ekonomi, yaşam tarzları, siyasi durum, insan toplulukları gibi konular ile ilgilenecek, toplumu anlama yolunun ana damarlarından birini oluşturur. İbn Batuta, seyahatnamesi vasıtasıyla bu minvalde sosyolojik çözümlemelere kaynaklık eder. Klasik sosyologlardan bu yana tartışılan birey ve toplum düalizmini seyyah İbn Batuta eserinde aşar. O, toplumun ve insanın karşılıklı bağımlılıklar içerisinde birbirini ürettiğini, devamlılığını sağladığını bizlere gösterir. Yaptığı şey; dünyanın keşfidir. İçinde daima bilinmezlikleri barındıran dünyanın keşfi. İbn Batuta seyahatnamesi, farklı dünyaları göstererek sosyolojik evren tasavvuruna ve araştırmacılara türlü bakış açıları kazandırır.

Sosyolojik evren canlı ve cansız olanın yuvasıdır. İbn Batuta insana ve onu çevreleyen yapılara eğilerek bizlere etraflı bir çözümleme sahası sunar. Bu sayede İbn Batuta hac yolculuğu niyetiyle çıktığı bu yolda, farklı dünyaların kapılarını bizlere aralar. XIV. yüzyıl Anadolu'daki ve diğer ülkelerdeki mevcut sosyal durumu bizlere aktarır. İnanç eksenli gezileri ile karşılaştırmalı bir kültürel analiz metodunu benimseyen İbn Batuta, tez, antitez, sentez bilinci ile yanılığa düşme olasılığını azaltır. O kendisini daima Müslüman topraklarda rahat ve güvende hissetmiştir. Tarih yazımı konusunda en faydalı kaynaklardan birini oluşturmuştur. Seyahatnamesi hakkında eksiklikler olmasına rağmen, döneminin en ünlü İslam gezgini olma vasfını kazanmıştır. Marco Polo ve Evliya Çelebi ile karşılaştırılmıştır. Müslüman ve Türk dünyasının sesi olan İbn Batuta, siyasi, dini, ekonomik çözümlemelerde ana kaynaktır. İbn Haldun gibi o da ülkeleri ve halkları sınıflandırarak

çıkarımlarda bulunur. Bahsettiği kişilerin biyografilerde ve tarih kitaplarında yer alması seyahatnamesinin güvenilirliğini gösterir. Seyahatnameler ve dönemin coğrafya kitapları dünyayı tanımamız açısından en verimli kaynaklardır. İnsandan insana, mekândan mekâna, dünyadan dünyaya geçerek ömrü sona eren İbn Batuta'nın seyahatnamesi hala birçok konuda sosyal ve bilimsel gerçeklerle bizlere yol göstermektedir. Seyahatname içerisinde ilkleri barındırır. Piramitlerden, Meryem-İsa mezarlarından, petrolün çıkarılışından, karanlık ülke Sibiry'a'dan, taş insanlardan, cûkilerden, Adem peygamberin ayak izinden ve yamyamlardan bahseder.

İbn Batuta seyahatnamesi bu kadar önemli bir eser olmasına rağmen 19. yüzyıl ortasına kadar gerekli ilgiyi görmemiştir. Marco Polo 15. yüzyıldan itibaren haritacıların ilgisini çekmeye başlarken, İbn Batuta'nın maceraları ancak belirli kesimde kendisine yer bulmuştur. Marco Polo ve İbn Batuta karşılaştırması çoğu zaman Batı ve Doğu eksenli bir okumayı tabi kılmıştır. Bu karşılaştırmada Marco Polo genişleyip, büyüyen Batı'nın ilk büyük seyyahı, İbn Batuta ise parçalanmış ve geri çekilmiş, yenilgiyi kabul etmiş bir İslam dünyasının son büyük seyyahı olarak yerini almıştır. Ortaçağın en büyük İslam gezgini olan İbn Batuta'nın seyahatnamesinin günümüz dünyası için vazgeçilemez bir kaynak olduğunu ilerleyen yıllar daha iyi gösterecektir.

EKLER:

Tablo 1: İbn Batuta'nın Seyahat Rotası (Aykut, 2015)

Tablo 2: İbn Batuta'nın Seyahat Rotası (URL12)

Tablo 3: 14. Yüzyılda Anadolu Beylikleri Haritası (URL 13)

KAYNAKLAR

- Akdağ, Mustafa, 1995, Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, İstanbul, Cem Yayınevi.
- Akın, Mahmut Hakkı, 2011, Toplumsallaşma Sözlüğü, Konya, Çizgi Kitabevi.
- Akın, Mahmut Hakkı, 2011, "Seyahat ve Değişim", Hece Dergisi, (Gezi Özel Sayısı), S: 174/175/176, ss: 122-126, Haziran-Ağustos.
- Akpınar, Ali, 1998, Kur'an Aydınlığında Seyahat, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Aksoy, Aslıhan, 2011, "Seyahatnamede Sözlü Kültür ve Anlatım Etkisi", Millî Folklor Üç Aylık Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi, C:12.
- Alver, Köksal, 2011, "Tebdil-i Mekân: Seyahatin Anlamı Üzerine", Hece Dergisi, (Gezi Özel Sayısı), S: 174/175/176, ss: 74-77, Haziran-Ağustos.
- Anthony Giddens, 2005, Sosyoloji, Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş, Çev: Ülgen Yıldız Battal, Ankara, Phoenix Yayınevi.
- Asiltürk, Baki, 2000, Osmanlı Seyyahların Gözüyle Avrupa, İstanbul, Kaknüs Yayınları.
- Aydemir, Mehmet Ali, 2011, Sosyal Sermaye, Konya, Çizgi Yayınevi.
- Aydemir, Mehmet Ali, 2015, "Sosyal Alanın Tipleştirilmesi: Toplumsal Tipler", Sosyoloji Divanı, S:3, ss: 9-13.

Aydın, Mustafa, 2010, Bilgi Sosyolojisi, 2. Baskı, İstanbul, Açılım Kitap.

Aykut, A. Sait, 1999, “İbn Battûta”, İstanbul, Diyanet İslam Aksiklopedisi, C: XIX, ss. 361-368.

Aykut, A. Sait, 2004, İbn Battûta Seyahatnamesi, 1. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Aykut, A. Sait, 2010, “İbn Battûta’nın Tarih Yazımına Katkısı Henüz Bitmiş Değil”, Mostar Dergi, Aylık Kültür ve Aktüalite Dergisi, S:70, ss. 37-38, Aralık.

Aykut, A. Sait, 2015, İbn Battûta Seyahatnamesi, 4. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

B. Malinowski; The Dynamics of Culture Change; Yale University Press; New Haven, 1945, P. 1, Aktaran: Mümtaz Turhan, 1959, Kültür Değişmeleri, 2. Baskı, İstanbul, Baha Matbaası.

Baker, Ulus, 2012, Kanaatlerden İmajlara, Çev: Harun Abuşoğlu, 2. Baskı, İstanbul, Birikim Yayınları.

Bayat, Fuzuli, “Türklerde Cenaze Törenleri Bağlamında Mevlid Okuma Geleneği” Manas Sosyal Bilimler Dergisi, 2008/19. S.153.

Bayram, Mikail, 1991, Ahi Evran ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu, Konya.

Benjamin, Walter, 2002, Pasajlar, Çev: Ahmet Cemal, 4. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Botton, Alain de, 2002, Seyahat Sanatı, Çev: Ahu Sıla Bayer, İstanbul, Sel Yayıncılık.

Calvino, İtalo, 2012, Görünmez Kentler, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Certau, Michel de, 2009, Gündelik Hayatın Keşfi 1, Çev: Lale A. Özcan, Ankara, Dost Kitabevi.

Çağan, Kenan, 2011, “Seyahatten Turizme Bir Devrim Hikâyesi”, Hece Dergisi, (Gezi Özel Sayısı), S: 174/175/176, ss: 62-70, Haziran-Ağustos.

Çağatay, Neşet, 1974, Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Çakmakçı, Cevdet, 2006, “İbn Battûta Seyâhatnâmesi’nde Türkçe Kelimeler”, AÜFD, I. S: 159-16.

Çarım, Fuad, 1966, Marco Polo ve İbn Batuta, İstanbul, İstanbul Matbaası.

Çetin, Nurullah, 2012, Roman Çözümleme Yöntemi, Ankara, Öncü Kitap Yayınları.

Çiftlikçi, Ramazan, 2000, “Türk Romanında Tip ve Karakter Problemi”, Yediiklim Dergisi, S:123, ss: 42-52.

Çubukçu, İbrahim Agah, 1978, Türk- İslam Kültürü Üzerinde Araştırmalar ve Görüşler, Ankara Üniversitesi İlahiyet Fakültesi Yayınları, no:183

Dankoff, Robert, 2010, Seyyah-ı Alem Evliya Çelebi'nin Dünyaya Bakışı, Çeviren: Müfit Günay, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Dikeçligil, Beylü, 2011, Kültür Sosyolojisi, Editörler: Köksal Alver, Necmettin Doğan, 2. Baskı, Ankara, Hece Yayınları, ss:133-150.

Dunn, Ross E, 2004, İbn Batuta'nın Dünyası, Çev: Yeşim Sezdirmez, 14. Baskı, İstanbul: Klasik Yayınları.

Ebi el-Kasım el-Hüseyini b. Muhammed Ragıp el Isfahani, el-Müfredat fi Garibi'l-Kuran, Kahire, 2005, s.223; Cemaleddin Muhammed b. Mükrim İbn Manzur, Lisanü'l-Arab, Beyrut, 2004, 3. Baskı,VII, s. 316, Akt: Abdurrahman, Demircan, 2010, Yüksek Lisans Tezi, Arap Edebiyatında Seyahatname Türü ve Seyahatnameler, Van.

Ekinci, Yusuf, 2011, Ahîlik, Ankara, Sistem Ofset Yayıncılık.

Enç, Mithat, 1974, Ruhbilim Terimleri Sözlüğü, Ankara, TDK Yayınları.

Eyice, Semavi, 1963, İlk Osmanlı Devrinin Dini- İhtimai Bir Müessesesi: Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler, İstanbul, Sermet Matbaası.

Frolog, İ vd., 1997, Felsefe Sözlüğü, Çev: A. Çalışlar, İstanbul, Cem Yayınevi.

Gasset, Ortega, 2007, İnsan ve Herkes, 3. Baskı, Çev: Neyire Gül Işık, İstanbul, Metis Yayınları.

Göçer, Ali, 2011, “Dağla Fısıldaşmalar Kentle Konuşmalar”, Hece Dergisi, (Gezi Özel Sayısı), S. 174/175/176, ss. 97-102, Haziran-Ağustos.

Güler, İbrahim, Osmanlı Tarihi Kaynakları Olarak Avrupalı Seyyah ve Gözlemciler ile Eserlerinin Önemi, s.154, Aktaran: Mehmet Ali Beyhan, 2013, Geçmişten Günümüze Seyahatler ve Seyahatnameler, İstanbul, Kitabevi Yayınları.

Hatiboğlu, İbrahim, 2008, “Rihle”, Diyanet İslam Aksiklopedisi, C. XXXV, İstanbul, s.106.

Heredot, Heredot Tarihi, Çev: Perihan Kuturman, İstanbul 1973, s. 85-91-95; Fatih Topaloğlu, 2010, “Şia’da Kerbela Mateminin Ortaya Çıkışı ve Eski İran Kültürüyle İlişkisi” Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Tarih Bilimleri) I, (ed. Alim Yıldız), ss. 501, Sivas.

Hitti, K. Philip, 1989, Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi, Çev: Salih Tuğ, C:2, İstanbul, Boğaziçi Yayınları.

İbn Haldun, 1990, Mukaddime, C: 1, Çev: Zakir Kadiri Ugan, İstanbul, Meb Yayınları.

İpek, Selahattin, 2005, “Güneş Hep Arkada”, Keşkül (Sufi Gelenek ve Hayat) Dergisi, Nisan/Haziran, S:4, ss:17.

Joachim Wach, 1987, Din Sosyolojisine Giriş, Çev: Battal İnandı, ss:7, Ankara; Ünver Günay-A. Vehbi Ecer, Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatler ve Türkiye, Kayseri, 1999, s. 42-53.

Kafesoğlu, İbrahim, 1968, “İbn Battûta”, İstanbul, İslam Ansiklopedisi, MEB Basımevi, C:5/2, ss:710.

Kanar, Mehmet, 2012, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, İstanbul, Say Yayınları.

Kaplan, Yusuf, 2010, “Bir Medeniyet Yolcusu İbn Batuta”, Mostar Dergi, Aylık Kültür ve Aktüalite Dergisi, S:70, ss:30-35, Aralık.

Kara, Mustafa, 2011, “Tekke”, İstanbul, Diyanet İslam Aksiklopedisi, C: XXXX, ss: 369.

Karaman, Suat, 2015, İbn Battûta’ya Göre 14. Yüzyıl’da Anadolu Sosyal ve Kültürel Hayat, İstanbul, Kozmos Yayınları.

Kaymakçı, Cevdet, 2006, “İbn Batuta Seyahatnamesinde Türkçe Kelimeler”, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, S:47 C:I, ss: 159-168.

Köprülü, Fuat, 1986, Edebiyat Araştırmaları Dergisi, ss: 57.

Köseoğlu, Nevzat, 1997, Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

Layder, Derek, 2010, Sosyal Teoriye Giriş, Çev: Ümit Tatlıcan, İstanbul, Küre Yayınları.

Le Breton, David, 2008, Yürümeye Övgü, Çev: İsmail Yerguz, 2. Baskı, İstanbul, Sel Yayıncılık.

Löschburg, Winfried, 1998, Seyahatin Kültür Tarihi, Çev. Jasmin Traub, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.

Mutçalı, Serdar, 1995, Arapça-Türkçe Sözlük, İstanbul, Dağarcık Yayınları.

Münavi, Abdür-rauf, 2003, Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Cami es-Sağır, Kahire, Mısır Yayınları, 2. Baskı, Aktaran: Abdurrahman, Demircan, 2010, Yüksek Lisans Tezi, Arap Edebiyatında Seyahatname Türü ve Seyahatnameler, Van.

Ok, Betül, 2015, Gündelik Hayatta Caminin Yeri, IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi, C.1, ss: 107-123, Kütahya.

Ok, Betül, 2014, Sosyolojik Bir İmgelem Olarak Ağıt, III. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi, C.1, ss: 67-78, Sakarya.

Ok, Betül, 2015, Türkçe Ezan Meselesi, Mahalle Mektebi Dergisi, Konya, S:24, ss: 90-92.

Ögel, Bahaeddin, 1984, "Türk Ailesinde Kadın", İstanbul, Tercüman Kadın Ansiklopedisi, C:I, ss:76-78.

Özgül, M. Kayahan, 2011, "Demir Asa Demir Çarık, Hece Dergisi", (Gezi Özel Sayısı), S: 174/175/176, ss. 6-29, Haziran-Ağustos.

Özgül, Nalan Yılmaz, 2011, “Kalem Süvarisinin Metafizik Seyahatı”, Hece Dergisi, (Gezi Özel Sayısı), S: 174/175/176, ss: 42-52, Haziran-Ağustos.

Parmaksızoğlu, İsmet, 1971, İbn Battûta Seyahatnamesinden Seçmeler, İstanbul, MEB Yayınları.

Pişkin, Hikmet Nazlı, 2013, 17. yy Akdeniz Dünyasında Seyyah Olmak: İng Seyahatnamelere Göre Seyahat Kavramı ve Seyahat Etme Koşulları, Geçmişten Günümüze Seyahatler ve Seyahatnameler, Aktaran: Editör: Mehmet Ali Beyhan, İstanbul, Kitabevi Yayınları.

Sağlık, Şaban, 2011, “Gezi Tekniği Ve Edebiyat”, Hece Dergisi, (Gezi Özel Sayısı), S:174/175/176, ss: 243-250, Haziran-Ağustos.

Sayın, Önal, 1985, Sosyolojiye Giriş (Sosyolojinin Temelleri), İzmir, Erdem Kitabevi.

Simmel, Georg, 2009, Bireysellik ve Kültür, İstanbul, Metis Yayınları.

Sümeýra, Cemile, 2011, “Frankfurt Seyahatnamesi”, Hece Dergisi, (Gezi Özel Sayısı), S:174/175/176, ss: 335-339, Haziran-Ağustos.

Şeker, Mehmet, 1993, İbn-i Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik, Ankara.

Şeşen, Ramazan, 1995, İbn Fazlan Seyahatnamesi, Bedir Yayınevi, İstanbul, Bedir Yayınevi.

Tanman, M. Baha, 1997, “Hankah”, İstanbul, Diyanet İslam Aksiklopedisi, C: XVI, ss:43-45.

TDK, 2011, Büyük Türkçe Sözlük, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Touati, Houari, 2004, Orta Çağda İslam ve Seyahat, Çev: Ali Berktaş, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Toynbee, Arnold, 1978, Tarih Bilinci, İstanbul, Bateş Yayınları.

Turhan, Mümtaz, 1959, Kültür Değişmeleri, 2. Baskı, İstanbul, Baha Matbaası.

Uçar, Şahin, 1994, Tarih Felsefesi Yazıları, Ankara, Vadi Yayınları.

Uğraş, Mehmet, 2002, Seyahatin Sosyolojik İmkânı: Evliya Çelebi Seyahatnamesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Uludağ, Süleyman, 2005, “İslam Geleneğinde Seyahat Kavramı”, Keşkül Sufi, Gelenek ve Hayat Dergisi, S: 4, ss: 5-11, Nisan/Haziran.

Unat, Faruk R, 1992, Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri, Tamamlayıp Yayımlayan: Bekir Sıtkı Baykal, Ankara, TTK.

Urry, John, 2009, Turist Bakışı, Çev: Enis Tataroğlu, İbrahim Yıldız, Ankara, Bilgesu Yayıncılık.

Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014, Türkiye’de Dini Hayat Araştırması, Ankara, ss: 8.

URL1:<https://tr.wikipedia.org/wiki/Sef%C3%A2retn%C3%A2me> Erişim Tarihi: 07.03.2015.

URL2:<https://www.academia.edu/7470916/SEYAHATN%C3%82MELER?auto=download>, Erişim Tarihi: 21.05.2016.

URL3: https://tr.wikipedia.org/wiki/Halk_etimolojisi, Erişim Tarihi: 02.06.2016.

URL4:<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1254/14381.pdf>, Erişim Tarihi: 15. 04. 2016.

URL5:<https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahilik>, Erişim Tarihi: 21. 05. 2016.

URL6:<https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrbe>, Erişim Tarihi: 03. 02. 2016.

URL7:http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5750819b208666.17438148 Erişim Tarihi: 02. 06. 2016.

URL8:<http://gezgindergi.com/ibn-Batuta-bir-omur-boyunca-gezmek/>, Erişim Tarihi: 11.05.2016.

URL9:<http://turkyurdu.com.tr/771/seyahatnamelerde-mevlevi-ve-rufai-dervisleri-ile-ilgili-izlenimler.html>, Erişim Tarihi 21.05.2016.

URL10:<https://tr.wikipedia.org/wiki/Budunbilim>, Erişim Tarihi: 22. 05. 2016.

URL11:http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=ke%C5%9Fif&uid=29536&guid=TDK.GTS.5741bd3f8586a1.35676070, Erişim Tarihi: 23. 05. 2016.

URL12:https://www.google.com.tr/search?q=%C4%B0BN+BATUTA+SEYAHAT+ROTA&rlz=1C1RLNS_trTR685TR685&espv=2&biw=1440&bih=799&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwi7m_L1hIrNAhXLtRQKHbYjB5gQ_AUIBigB&dpr=1#tbm=isch&tbs=ring%3ACedjf35GtEpzIjh2bSSJUbbaoHdt6t_1M7B0GDjcsr87a6XIdL15Ewf6vGxPDtdRJeNjIR1NkPTaxkCgQUUGtmYeyYoSCXZtJIIRttqgEUJFz1PgQK2YKhIJd23q38zsHQYRNcioomYpcHwqEgkONyyvztrpchGIZf0766FKVCoSCR0vXkTB_1q8bEdW4nuCX22amKhIJE8O11El42MgReZUTnB0lnPEqEglHU2Q9NrGQKBGOW1tgfOUaRyoSCRBRQ

[a2ZgTJjEbbOCx9JUWwn&q=%C4%B0BN%20BATUTA&imgc=gl8hfAWMfXfa2M%3](https://www.google.com.tr/search?q=%C4%B0BN%20BATUTA&imgc=gl8hfAWMfXfa2M%3A)

[A](#) , Erişim Tarihi: 01.06.2016

URL13:https://www.google.com.tr/search?q=%C4%B0BN+BATUTA+SEYAHAT+ROTA&rlz=1C1RLNS trTR685TR685&espv=2&biw=1440&bih=799&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwi7m_L1hIrNAhXLtRQKHbYjB5gQ_AUIBigB&dpr=1#tbn=isch&q=14.+yy+anadolu+beylikleri&imgc=bBMA0gSeMuBbvM%3A , Erişim Tarihi:

29.05.2016

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Betül OK
Doğum Yeri:	SAMSUN
Doğum Tarihi:	09.03.1991
Medeni Durumu:	
Öğrenim Durumu	
Derece:	Okulun Adı:
İlköğretim:	Gazi paşa ilköğretim okulu
Ortaöğretim:	Gazi paşa ilköğretim okulu
Lise:	Mithat paşa lisesi
Lisans.	Selçuk üniversitesi
Yüksek Lisans.	Selçuk üniversitesi
Becerileri:	
İlgi Alanları:	
İş Deneyimi: (Doldurulması isteğe bağlı)	
Aldığı Ödüller: (Doldurulması isteğe bağlı)	
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar: (Doldurulması isteğe bağlı)	
Tel:	0507 436 14 26
Adres:	betul.ok55@gmail.com

İmza: